BIBLIOTEKA „MODERNA"

Urednik
IGOR MARKOVIĆ

Džon Blofeld

PUT DO BESMRTNOSTI

Preveo
Zoran Pavlović

MODERNA / BEOGRAD

Naslov originala :

The Road to Immortality
John Blofeld

I glava

BEZIMENO

(Tao i njegovo delovanje)

„Iz Tao–a mirijade pojava i bića dobijaju svoj oblik, pošto su prividnu izdvojenost postigli uzajamnim dejstvom jina i janga."

Ovakvo shvatanje postojanja kao beskrajnog i bezvremenog okeana besprekorne čistote na kojem, kroz uzajamno delovanje tame i svetlosti, mirijade obmana titraju poput oblaka što se neprestano menjaju ili kreću kao neumorni talasi vode, toliko je staro da niko ne može znati kada se javilo. Verovatno starije i od onog što se sa pravom može nazvati taoizmom, bilo je to verovanje koje Kinezi nikada nisu dovodili u pitanje, ma koju veru da su ispovedali. Srodno sa drevnom narodnom religijom davnog doba, ono je postalo samo jezgro taoističkog učenja, prihvaćeno kao činjenica od konfučijanaca, a zatim bilo utkano i u budizam kada je on stigao sa zapadnih granica.

U celoj istočnoj Aziji pojam Najvišeg Bića, suštinski za zapadne religije, zamenjen je pojmom „Najvišeg stanja bića", jednim bezličnim savršenstvom iz kojeg potiču sve pojave, uključujući tu i čoveka, izdvojene jedino obmanom. Premda se veruje da bogovi postoje, ne pridaje im se najviši značaj; i oni su, kao demoni, životinje, ribe ili bilo koja vrsta stvorenja, tek zasebna vrsta bića čvrsto, kao i čovek, vezanih neumoljivim zakonima prolaznosti. I pored toga, ako se duhovna težnja prema Najvišem uzme kao merilo, onda taoizam među

religijama stoji veoma visoko. Pravi taoistički adepti, ravnodušni prema mnogobrojnim božanstvima nasleđenim iz popularne narodne religije, nimalo nisu bili ravnodušni prema samoj božanstvenosti; negovanjem Puta oni su težili da postanu mnogo više nego što su bogovi. Pitam se jesu li hrišćanski misionari, kada su sa ovim ljudima govorili o bogu, shvatali da su sa podjednakim uspehom mogli da raspravljaju o nekoj ptici, duhu ili okolnom pejsažu, stvarima nimalo beznačajnim, ali koje se slabo tiču čoveka.

Taoistički pojam Najvišeg jeste ono vrhovno, u čemu se mešaju najdublja filozofija, spiritualna težnja, poezija o prirodi i posmatranje svakog bića i pojave kao svetinje. Ovakvo shvatanje je toliko tuđe judeo-hrišćanskoj tradiciji da zahteva objašnjenje, tim pre što ono predstavlja temelj celokupnog taoističkog učenja, i onog popularnog i onog najdubljeg. Namera ove knjige je pre da bude „laka" nego „teška", jer težina i taoizam ne idu zajedno; zato joj je potreban uvod. Sada, bez odlaganja, uzjašimo zmaja – za to uvek postoji neodoljivi unutarnji poziv – sakupimo stvari za putovanje dalje od Sunca i Meseca i vinimo se pravo u srce beskraja.

Tao

Tao je nesaznatljiv, bezmeran, večan. Kao neizdiferencirana praznina, čisti duh, on je majka kosmosa; kao ne-praznina, to je sadržatelj i održavalac i, u izvesnom smislu, suština mirijade pojava koja sve prožima. Kao svrha postojanja to je Put neba, zemlje i čoveka. Ne-biće, on je izvor bića. On je nesvestan delovanja, nema cilja, ne traži nagrade ni hvale, a ipak sve stvari dovodi do savršenstva. Poput vode, on blagošću osvaja svoj pravac. Poput duboke uvale, on je više senovit nego blistav. Kao što je učio Lao Ce, uvek je najbolje prepustiti stvari Tao-u ostavljajući im da idu svojim prirodnim tokom bez našeg uplitanja. On kaže: „I najslabija stvar na nebu i zemlji savlađuje najjaču; dolazeći niotkuda Tao ulazi tamo gde nema naprsline. Ovako ja shvatam vrednost ne-delovanja. Malo je onih koji poznaju vrednost ovog učenja bez reči i ne-delovanja."

Lao Ce nam veli da je „Tao" samo pogodan izraz za ono što bi najbolje bilo zvati Bezimeno. Ništa se ne može reći o njemu, a da se ne okrnji njegova punoća. Kazati da to postoji znači isključiti iz njega ono što ne postoji, iako je praznina prava priroda Tao-a. Kazati da to ne postoji znači isključiti celokupnost prožetu Tao-om. Odbacimo dualističke kategorije. Reči ograničavaju. Tao je bezgraničan. On je Taj Hsu (Velika Praznina), slobodan od svojstava, samo-nastao, neuobličen, nepojamno velik, pa ipak u celosti prisutan i u sićušnoj semenki. On je Taj Či (Prauzrok, Glavna Pobuda Kosmosa). On je i Taj I (Veliki Izmenitelj), jer njegove promene i mogućnosti nikada ne prestaju. Viđen čovekovim ograničenim viđenjem, on je takođe i Tjen (Nebo), izvor vladavine i poretka. On je i Majka Neba i Zemlje, bez čije hrane ništa ne bi moglo da postoji.

Ova koncepcija čini Tao mnogo većim od Boga, pošto teolozi smatraju da je Bog zauvek razdvojen od stvorenja koja je stvorio. Iako teži da živi u Božjem prisustvu, hrišćanin ne sanja da svako stvorenje može biti jedno sa Bogom. Zato je Bog manje od beskonačnog, jer izuzima što nije Bog. Za taoiste ništa nije izdvojeno iz Tao-a. Lao Ce ga je nazvao i Tajnom nad tajnama.

U „Tao Te Djingu" nalazimo: „Univerzum ima prauzrok koji se može nazvati Majka. Upoznaj tu Majku da bi mogao da pojmiš njeno Dete; upoznaj Dete da bi mogao da pojmiš Majku." Drugim rečima, svet oblika ne može se razumeti dok se ne shvati praznina, niti je moguće proniknuti u prazninu bez razumevanja sveta oblika. Ovo dvoje su aspekti Jednog.

U „Tao Te Djingu" stoji i ovo: „Ja ne znam njegovo ime, te ga nazivam Tao. Ako tražite da ga opišem, mogu reći da je ogroman, delatan, da se kreće po velikim krugovima... „Ništavilo" je njegovo ime pre rođenja univerzuma. „Biće" je njegovo ime kao Majke mirijade pojava. Zbog toga ako pokušavaš da shvatiš njegovu tajnu, vidiš ga kao prazninu bez kraja; ako pokušavaš da shvatiš ono što sadrži, vidiš da je to suština svega."

Takav je, dakle, pojam Najvišeg koji su taoisti nasledili iz pradavnih vremena.

Jin i Jang

Iz ideja koje pripadaju „Knjizi Promene" čini se mogućim da je stolećima pre pojave Lao Cea bilo jasno da Tao deluje putem uzajamnog dejstva jina i janga, jednog negativnog, pasivnog, ženskog; drugog pozitivnog, aktivnog, muškog. Tamo čitamo: „Tao je rodio Jedno, Jedno Dvoje, Dvoje Troje; Troje je dalo život svim bićima koja nose jin i obgrljuju jang stvarajući harmoniju." Ovo, možda, znači da je Tao, darujući mogućnost rođenja svim oblicima, stvorio jedno; da aktivni princip Jednog, jin i jang, jesu Dvoje; da su to Dvoje stvorili „tri blaga", Troje; a da je iz njih nastalo sve što postoji u univerzumu. Pošto je sve prožeto sveukupnošću Jednog na najvišoj ravni nema ni „ti" ni „ja", niti „ovog" niti „onog", dok u ravni relativne istine postoje bezbrojni i naizgled izdvojeni oblici. Ovo Jedno može uporedo da bude jedan i puno vidova u odnosu na ravni mišljenja, najvišu i relativnu.

U ovoj knjizi o taoizmu biće najviše navoda iz Lao Cea, ne zato što su to njegove ideje, već što do danas nije sačuvano nijedno ranije delo koje ih izlaže, premda postoji obilje podataka koji dokazuju da je doktrina jina i janga mnogo starija. Na njoj se temelji i „Knjiga Promene" napisana stolećima pre Lao Cea. Docnije, kada se ova doktrina dalje razvijala, nastale su filozofske škole koje su smatrale da kritičko proučavanje jina i janga u procesima, supstancama i objektivnim promenama stvara takav uvid u delovanje prirode da se može predvideti razvoj događaja sa istom lakoćom kao, recimo, dužine noći i dana ili kruženje godišnjih doba. Otuda sveprisutnost jina i janga u kineskoj umetnosti; on, u mnogome, nije specifičan za taoizam, ali će ostati njegov osobiti simbol, kao što je to krst u hrišćanstvu ili svastika u budizmu. Svaki od ova dva principa uvek se predstavlja tako kao da sadrži i svoju sopstvenu suprotnost, jer se veruje da se u svakidašnjim uslovima čist jin i jang ne mogu naći izuzev u kosmičkom obliku o kojem će još biti reči. Ponekad se za čisti jang kaže

da pripada nebu, a čisti jin zemlji; ovo dvoje, praznina i ne–praznina prožimaju se međusobno na vrlo zamršen način.

Kružno menjanje

Tao u svom izdiferenciranom ne–praznom vidu opaža se kao beskrajni tok u kojem se sve pojave neumitno menjaju iz časa u čas. Te promene vrše se, ipak, po utvrđenim krugovima pri čemu se glavne crte svake pojave beskrajno ponavljaju. Otuda opalo jesenje lišće nikada ne stvara iste primerke na zemlji, dok dolazak i odlazak same jeseni varira jedino u okviru uskih granica. Takvi krugovi kao što su smenjivanje dana i noći i godišnjih doba su predvidljivi. Taoistički adepti uče se kontemplaciji i istraživanju raznih nizova promene; kontemplacija rađa spokoj koji se javlja kada se uvidi da gubitak, starenje i smrt nisu manje bitni u odnosu na celinu nego što su to dobitak, rašćenje i život; istraživanje omogućuje da se do izvesnih granica predvidi ono što će se neminovno dogoditi. Drevna „Knjiga Promene", koju podjednako uvažavaju i taoisti i konfučijanci, priznaje se i danas kao nepogrešivi izvor proricanja, nastala je iz opažanja zakona u kruženju prirode i njihovog tumačenja jezikom uzajamnog delovanja jina i janga.

Vu Hsing (Pet delatnosti ili „Pet elemenata")

Poslednje dve teze obuhvataju silazak sa uzvišenih vrhova čistog Tao–a nazad ka zemaljskim oblastima. Sjahavši sa svog bojnog zmaja, možemo iznova otkriti da nam je atmosfera smrtnika lakša za disanje. Doktrina Vu Hsing, verovatno ne toliko stara kao ona o jinu i jangu, na Zapadu je poznata kao „nauka o pet elemenata", bez sumnje zbog prividne sličnosti sa verovanjem starih Grka da je sve u kosmosu moguće svesti na pet elemenata. Pet hsinga, međutim, nisu toliko elementi koliko delatnosti, što je pravo značenje ideograma hsing. Mudraci koji su stvorili ovu nauku raspoznavali su pet glavnih tipova prirodnih procesa čije međusobno delovanje ima izvesne srodnosti sa uzajamnim dejstvom drveta, vatre, zemlje, metala i vode, s tim što je ta srodnost više

alegorijska nego stvarna. Oni su znali da delovanje prirode zavisi od tanane ravnoteže među procesima koji mogu da podstaknu, pomognu ili zaustave jedan drugog, već prema relativnoj snazi svakog od njih u datim prilikama. Posvetivši mnogo vremena posmatranju prirode, oni su zapažali ove katkada protivrečne sile na delu i naučili da predvide ishode takvih sukoba, ili čak da upravljaju njihovim posledicama u nekim manjim slučajevima. Vladanje naukom vu hsing upućivalo je na moć proricanja i moć da se skrene tok prirode na načine koji neposvećenima često mogu izgledati kao delo čudotvoraca. Vu hsing je imao veoma važnu ulogu u razvoju popularnog taoizma i izvesni pojedinci stekli su veliko poverenje usled sposobnosti da proreknu budućnost i neke događaje preokrenu u korist svojih vernika. Istinski adepti, međutim, rešeni da na razne načine dostignu duhovno prosvetljenje zajednički nazvano „negovanje Puta", premda su uživali u proučavanju prirodnih procesa, nisu imali ni najmanje želje da ih narušavaju ili bilo šta proriču. Zadovoljni da u tišini meditiraju nad veličanstvenim promenama godišnjih doba i kruženjem planeta, odbijali su da se upliću u delovanje i prirode i ljudi. Videći sve u pravom svetlu, oni su shvatili da je sve to „dobro", jer usponi moraju imati padove, za svetlost mora postojati tama, radi unutra mora biti napolje, a za život mora postojati smrt. Čemu onda uplitanje? Za čoveka takvog shvatanja nauka vu hsing zanimljiva je jedino zbog svetla koje baca na zagonetne pojave u prirodi i time uvećava njegovo poštovanje za takva čuda.

Nisu svi taoisti delili ovo uzvišeno shvatanje, niti su bili u stanju da svet vide u svetlu koje bi ih ostavilo potpuno ravnodušnim prema ishodu nekih događaja. U onome što bi se moglo nazvati institucionalizovanim taoizmom, vu hsing ima takav značaj da bi bilo nepravilno preći preko njega sa nekoliko opaski. No pošto je ovde moja glavna tema napredovanje i zablude istinskih sledbenika Puta, ja ću se na ovo učenje vratiti i docnije u ubedenju da će ono biti od posebnog interesa za korisnike „Ji Djinga", budući da ono pruža uvid u značenje svakog heksagrama.

Zmajeve vene

Pošto čisti jang, poznat i kao kosmički jang, pripada nebu, a čisti ili kosmički jin zemlji, mora postojati način za njihovo sjedinjenje. Smatra se da na izvesnim mestima postoje „zmajeve vene", nevidljive linije koje se spuštaju iz neba u planine i širom cele zemlje. Njihova uloga slična je ulozi psihičkih kanala unutar ljudskog tela, koji zauzimaju tako značajno mesto ne samo u akupunkturi i kineskoj jogi, već i u medicini i jogi tibetanskoj i indijskoj. U zmajeve vene izliva se jang či, kosmička vitalnost, kako bi se izmešala sa jin čijem, vitalnošću zemlje. Nevidljive za obično oko, te vene razaznaje jedino onaj koji poznaje nauku o jinu i jangu. Ova misao jasno je izražena u kineskom slikarstvu pejsaža, gde su zmajeve vene prikazane vijugama što izviru iz ivica oblaka, po obrisima planina i brda, iz rečnih tokova ili kakvih drugih delova pejsaža. Posmatrajući ove slike ili neke stvarne prizore u pojedinim živopisnijim predelima na zemlji, čovek bi skoro mogao da, poput vibracija i treperenja, oseti energiju koja struji odozgo i prožima i njega i okolinu.

Ponekad se u slikarstvu taoističko shvatanje izražava direktnije nego što se to postiže opisom i rečima, naročito ideja da je ceo kosmos tvorevina duha. Ispraznost ne–praznine nagoveštena je nejasnim prostiranjem okeana, snegova, oblaka i magle i čvrstim predmetima koji izgledaju kao da su toga časa izišli ili da će se vratiti u prazninu. Neznatnost čoveka u odnosu na nebesku ogromnost prikazana je pejsažem u kojem ljudi izgledaju sićušni prema grandioznosti svoje okoline. Planine su nalik oblacima; oblaci podsećaju na planine; stene i stabla drveća izgledaju neobično živi i kao da zure u posmatrača ili mu se smeše; konture ljudi i životinja tako su sjedinjene sa konturama pojava u prirodi da se čini da su od jedne iste supstance. I oni najčešći motivi, kao što je krilati zmaj koji sedi na nekoj visokoj grani, budi u nama saznanje da je svako sićušno stvorenje samo posebnost bezmerne i svete celine, ovaploćenje nepojamne bezmernosti Tao–a. Sve izgleda prožeto zloslutnom tajnom u samom času kada ona

ima da bude razotkrivena; javlja se užasno osećanje da sve u prirodi podrhtava, kreće se i živi. I posmatraču postaje jasno da se to kosmička vitalnost spušta odozgo kroz vene zmaja, rasprostire od njih i stapa sa svim što je stvoreno.

Taoistički umetnik s predumišljajem ostavlja svoje delo nedovršeno, tako da posmatrač može da ga upotpuni po svom sopstvenom osećanju. Kao što u Čan–u (Zenu) neki besmislen sklop reči ili naglo nepredvidljivo delovanje mogu dovesti do izvanredne komunikacije dva duha (svesti), tako i slike ove vrste mogu ponekad da u duhu posmatrača izazovu iskru prosvetljenja i da on postane svestan da je dodirnut protokom kosmičke energije posredstvom umetnosti.

Iz zapažanja zmajevih vena razvila se nauka poznata kao feng–šui, učenje o vetru i vodi ili geomantija. Položaji naselja i grobova određuju se u saglasnosti sa ovom naukom kako bi se postigla maksimalna korist dotoka kosmičke energije i osigurala ispravna ravnoteža jina i janga (dva prema tri je idealna srazmera). Pri odabiranju mesta, poznavaoci feng–šui–ja upravljaju se rasporedom planina, bregova, dolina, jaruga, potoka i prostiranjem stajaćih voda. Bez obzira u kojoj se meri poklanja poverenje ovoj nauci, ako se to uopšte još čini, ona je dala izvesne zadivljujuće rezultate, budući da su uglavnom po njoj nalaženi izuzetni položaji pustinjačkih skloništa i manastira. U planinskim krajevima nije teško da se nađu lepa mesta, ali savršena mesta sa tananom ravnotežom između grubih i blagih oblika, položajima bregova i potoka, smanjivanju grebena sa kojih se pružaju veličanstveni vidici, uz pravilan raspored okolnog stenja i drveća, teško da bi se mogla odrediti bez pomoći znalaca feng–šui–ja, iskusnih u održavanju sklada jina i janga. Zahvaljujući njihovoj velikoj osetljivosti, u čitavom kineskom carstvu malo je mesta kojima, kada se podvrgnu ovim strogim i logički prihvatljivim zahtevima, nedostaju divotna taoistička i budistička zdanja i tako savršenstvu prirode pridodaju savršenstvo umetnosti. Boraveći na takvim mestima čovek ne može da savlada osećanja koja su mešavina čulnog zadovoljstva zbog lepote i

svetog strahopoštovanja koje će se prirodno javiti u njemu, jer se našao na putu velikog spuštanja kosmičke vitalnosti.

Tri blaga

Tri supstance ili energije od ogromne važnosti u taoističkoj jogi, nazvane Tri Blaga, jesu: čing – suština, či – vitalnost, i šen – duh, svest. Premda su uglavnom zanimljive u jogi, one se moraju pomenuti i u okviru taoističke kosmologije, jer se smatra da su aktivne u svim ravnima postojanja, počev od najsitnijih organizama do samog nesamerljivog makrokosmosa. S obzirom da su u svom čistom kosmičkom obliku moguće ih je prepoznati jedino putem pretvaranja koje odaberu; one su isto tako prisutne i u našem ljudskom telu u svom grubom vidu što čini da ih lakše identifikujemo. „Othranjene“ (što znači očuvane i osnažene), one „uvećane“ i „pretvorene“ pomažu u postizanju izuzetnih fizičkih i duhovnih blagodeti za kojima teže taoistički jogini tokom života. Produhovljavanje i pretvaranje činga, čija i šena da bi se uvećala snaga i produžio život adepta, kao i povećanje i pročišćenje prirodne zalihe duha, predstavlja samu srž taoističke joge i spiritualnog nastojanja. Ovaj tajni postupak neupućeni su pogrešno shvatali kao nešto sasvim različito i otuda davnašnje verovanje da taoistički jogini nisu ništa drugo, već alhemičari koji pokušavaju da osnovni metal pretvore u zlato. Nesporazum je nastao zbog ezoteričnog jezika taoističkih jogičkih spisa, što je doprinelo da i među samim taoistima bude ne malo onih koji nisu uspeli da prepoznaju pravi duhovni sadržaj tih spisa. Kao posledica toga, ciljevi kojima su stremili tobožnji i istinski adepti oscilovali su od onih zabavno–naivnih do duhovno uzvišenih. Svi oni opisani su u poglavljima koja sledе, dok je priprema za visoki cilj jogina obrađena u poglavlju pod naslovom „Žuto i Belo“.

Vu Vej, Ne delovanje izvan harmonije prirodnih zakona

Smatra se da postoji Tao (Put) Neba, Tao Zemlje i Tao Čoveka. Ovaj poslednji određuje priroda od koje je vazda nerazborito a često pogibeljno odvajati se. Ljudsko društvo,

međutim, počelo je od nje da se odvaja veoma davno, kao što se može zaključiti iz molbi tako drevnih mudraca kao što su Lao Ce i Čuang Ce da joj se čovek vrati. Što se tiče ovog veka, jaz između prirodnog poretka i stremljenja čoveka širi se takvom brzinom da je i naša najbliža okolina izložena uništenju. Došlo je vreme kada bi učenje Lao–a i Čuang–a valjalo pretpostaviti svim drugim pitanjima. Ali, može li iko čak i da zamisli takav događaj za našeg života ili života dece naše dece? Svet i Istoka i Zapada odvratio je lice od izvora mudrosti. Svet se ujedinio u dve stvari: obožavanju monolitne države i mržnji prema individualizmu koji je glavno obeležje taoizma.

Posvećeni taoista jeste onaj ko pokušava da koliko je god moguće živi u skladu sa prirodom. U samom početku to podrazumeva uranjanje u tokove prirode, prepoznavanje njihove svrsishodnosti i opažanje da su svi oni „dobri" u smislu da su suštinski saglasni sa celinom. Udalji se od njih i propast je na pomolu. Ići uporedo sa prirodom spontano kao što čini riba: prepustiti se vodi i plivati prema njenom toku. Kada se za učitelja i prijatelja uzme priroda život postaje lakši, miran, radostan čak. Mnoge brige iščezavaju, a vedrina preovladava. Vu Vej, glavni princip taoizma, doslovno znači „ne delovanje", ali ne u smislu u kojem postoji, recimo, suho drvo ili kamena gromada. To pre znači izbegavanje svakog čina koji nije spontan; on treba da bude potpun i služi se svim sredstvima, ali samo u skladu sa trenutnom potrebom: biti preduzimljiv kada je to nužno, ali nikada usiljen niti napregnut; uzdržan od lukavo proračunatog postupka tako da je svaki naš čin lišen koristoljubive pobude. Biljka se iz potrebe za sunčevom svetlošću savija ka suncu nagonski, neusiljeno, njeno pomicanje je krajnje ekonomično, potpuno neproračunato, no time nikada manje uspešno. Tako bi morao da čini i čovek. Oslobođen pohlepe, slobodan od napregnutosti, da su mu tuđi briga i strah. Mudrac radi ono što je nužno, ali se zaustavlja istog trenutka kada je svrha postignuta. Daleko od toga da bude samozadovoljan zbog uspeha, on ga odstranjuje iz svoje svesti u času kada je postigao što je želeo. On tačno

čini ono što je neophodno, ali uvek samo ono što odgovara trenutnoj potrebi, nikada sa predumišljajem i težnjom da to zadrži u svesti i nakon što prođe. Vu Vej je nesumnjivo jedan od glavnih činilaca kojima taoistički adepti duguju veliki uspeh u održavanju snage tela i duha u starosti, kao i dugovečnost. Kada nema briga niti proračuna, malo je tegoba i suza.

Mir duha

„Srce pustinjaka je mirno jezero čiju površinu ne mogu da pokrenu vetrovi okolnosti." Te reči bile su urezane iznad kapije jednog od prvih pustinjačkih skloništa koja sam video. Docnije sam nailazio na izreke istog značenja uklesane u stene, zapisane na zidnim svicima, slušao od taoističkih učitelja i čitao utkane u skoro svakoj knjizi koja je direktno ili posredno bila vezana za izučavanje Puta. Ako među taoistima postoji jedna vrhovna reč, onda je to reč „mir". Kada ih neko upita što o Putu, može da očekuje odgovor kao što je ovaj: „Da bi se vratio u izvorno stanje bića, moraš postati gospodar tišine. Sve što činiš zbog zdravlja, nikada ne sme biti naporno, već se mora smenjivati sa savršenom tišinom. Biti nepomičan kao stena, prethodi duhovnom miru. Zatvori vrata svih čula. Usredsredi duh na jedan predmet ili, još bolje, uđi u stanje čiste svesti. Okreni duh unutra na njega samog i zadubljuj se u njegovo unutarnje zračenje." Ako neko razložno primeti da je to u stvarnosti veoma teško, dobiće ovakav odgovor: „To je lako ako ti je jasan Put. Moraš naučiti da živiš skromno, neuznemiravan željama za imetkom i slavom. Ako se strast ili želja jave, prozri ih kao svoje neprijatelje, narušitelje svoje vedrine i potpuno ih odbaci. Prihvataj stvari onakve kakve jesu. Nikada ne brini i ne uznemiruj se oko nečega što misliš da će se dogoditi, a pre svega, nemoj se kajati radi nečega što se već dogodilo. Bol i razočarenje dolaze izvan tebe samog. Zatvaraj vrata pred njima, ne puštaj ih k sebi. Kada si to učinio, videćeš da mir dolazi lako i sam od sebe. Nije potreban napor da se usredsredi duh koji se odvratio od svih izvora smetnje. Nemoj da misliš da će ti život tada biti prazan. Naprotiv, otkrićeš da je najveća radost jedino to što postojiš."

No, taoisti su u svemu umereni. njihov način nije da neku strast uguše, već da je preobraze. Smatra se da je mirno prosuđivanje o zlu i propadanju koje nastaje zbog pohlepe i strasti, dovoljno da u mudrom čovеku probudi želju da se od njih odvrati. To odvraćanje vodi ka miru, a vremenom i do svakodnevnog upražnjavanja mira, barem po nekoliko minuta ujutru i uveče, što je jedan od postupaka odvraćanja. Upravo iz tog iskustva ja sam shvatio zašto je najpodesnije ime za ono Bezimeno uzet Tao. Tao znači Put, a smisao mu je to da su cilj i put do njega jedno te isto. Neko se, dakle, odvraća od strasti da bi postigao cilj mira i sebe učinio mirnim kako bi mogao da se odvrati. Možda izgleda paradoksalno, ali ovaj metod tako funkcioniše.

Isto je i sa strašću i čežnjom. Sećanje na agonije usled neispunjenih čežnji spojeno sa razmišljanjem o bednoj prirodi predmeta tih čežnji i o prolaznosti zadovoljstava koje oni povremeno donose, jeste najdelotvorniji lek koji izaziva njihovo iščeznuće ubrzo pošto se jave. U taoističkim naseljima čaša–dve vina uz obrok nije zabranjena, a ako se dogodi da mladi nadu da im je uzdržavanje od seksa postalo nepodnošljivo, slobodni su da se vrate u „svet prašine" na izvesno vreme i ponovo dođu nazad i nastave svoje dohovno usavršavanje, neuznemiravani seksualnom željom. Neumerenost je istinski neprijatelj spokoja; preterano čistunstvo, međutim, jednako kao i razbludnost predstavlja zastranjivanje od Tao–a. Ništa zaista nije vredno ako je to moguće postići lako. Kako se odmiče sa usavršavanjem Puta, strasti i čežnje iščezavaju sami od sebe, a da nema ni najmanje potrebe da budu prigušivani. Neprimetno, sreća mladog pustinjaka počinje sve manje da zavisi od spoljnjih stvari, a sve više od radosti koja dolazi iznutra. Mir donosi radost koja se u miru neprestano uvećava.

Ciljevi

Dopirući iz dalekih vekova tok taoizma ponekad je skretao u čudne doline. Njegova učenja su odveć uzvišena i istančana da bi ih shvatio čovek oskudne pameti ili onaj

kojem manjka intuicija. Neukost sama po sebi nema važnosti, jer znanje ili njegovo odsustvo nemaju ničega zajedničkog sa mudrošću, i neukost je, spojena sa urođenom spiritualnom spoznajom, katkada davala zanimljive rezultate. Obrazovan čovek, međutim, ako nije obdaren intuicijom, možda i ne bi odmakao daleko sa usavršavanjem Puta, ali on barem neće biti razočaran kada zaključi da ga njegovi učitelji ne mogu naučiti da se, kao ptica, vine u nebesa. Budući adepti iz nepismenih seljačkih porodica, koji su u potrazi za učiteljima odlazili u planine, bili su, ne retko, gonjeni iskrenom žudnjom za duhom. Takvi su napredovali i ponekad postajali veliki adepti u svojoj okolini, u šta sam i sam imao prilike da se uverim. Ali mnogi među tim mladim ljudima dolazili su gladni natpirodnih moći, i neki su dopadali u ruke šarlatana ili nalazili učitelje ubeđene da poseduju znanje i mudrost, te su im ciljevi podjednako bili neizvodljivi kao i ciljevi tih učitelja. Bilo je i istinskih adepata koji su, da bi sačuvali tajne joge od zloupotrebe i profanizacije, radije dopuštali da se misli kako oni pokušavaju da sačine napitak dugovečnosti ili da pretvaraju osnovne metale u zlato.

Nesporazumi su nastajali i zbog ezoteričnog jezika joginskih spisa, čiji se pravi sadržaj bez posvećenog koji je pružao usmeni ključ, nije mogao razumeti. Čak i figurativne odlomke koji opisuju blaženstvo u meditaciji i moći duha kao što je ovaj: „Uzjahavši zmaja on se uzdigao iznad sveta, posetio palate besmrtnika u oblacima, a zatim odleteo daleko iza plamenog sunca u nebeske dvorce", prostodušni su katkada doslovno shvatali. Pored toga, bilo je i adepata od znanja koji su iskreno verovali da, pošto istovetni zakoni važe na svim ravnima, i postupci ustanovljeni u cilju usavršavanja duha moraju jednako biti primenljivi i na fizičke supstance. Ovakav stav bio je sasvim prihvatljiv za njihove savremenike na Zapadu pre hiljadu–dve godina. Zapravo, i danas Njegova Svetost Papa i Kenterberijski nadbiskup, obojica učeni ljudi, svečano potvrđuju kao jednu od dogmi svoje vere telesno vaskrsnuće mrtvih. Teorijski gledano, neko ko u potpunosti ne bi prihvatio ovu dogmu ne bi mogao da pripada katoličkoj

ili anglikanskoj crkvi. Posmatrano na isti način, ni popularno taoističko verovanje u fizičku besmrtnost ne izgleda potpuno apsurdno.

Izrazi kao što su „zlatni napitak" i „pretvaranje" ispravno upućuju na fizičko–duhovne jogičke postupke opisane u osmom poglavlju, ali većim delom oni su pogrešno shvaćeni, ponekad i sa prećutnim odobravanjem jogina koji su želeli da svoje tajne sačuvaju od neposvećenih. Vekovima je bilo rašireno verovanje da taoistički alhemičari mogu stvarno da pretvaraju osnovne metale u zlato i naprave napitak koji bi osigurao večitu mladost i besmrtnost. Saobrazno tom verovanju, telo uspešnog jogina biva preobraženo u supstancu bez težine; slično žadu, ono je otporno na vatru i led, opstaje na vetru i rosi i može večno da traje. Za ta bića, poznata kao besmrtnici, smatralo se da borave u nepristupačnim planinama centralne Azije, na vilinskom ostrvlju Peng Laj u istočnoj Aziji, u oblacima gde su njihove palate od ružičastog korala, u blistavoj palati od leda na Mesecu i u raskošnim nebeskim dvorcima gde vlada Car od Žada.

Donekle manje naivno bilo je verovanje da se naročitim lekovima i upražnjavanjem joge može povratiti mladalačka snaga i postići dugovečnost. Potpuni povratak mladosti i život koji se meri stolećima je, naravno, nemoguć, ali sigurno je da sam ja susretao starije, pa i veoma stare pustinjake začuđujuće mladalačkog izgleda i krepkosti, od kojih su dvojica–trojica, po njihovom tvrđenju, bila duboko zašla u svoje drugo stoleće. Ja u to nisam sumnjao, pošto sam u Kembridžu već ranije video Turčina koji je imao sto trideset godina, a uz to sam osećao da moji prijatelji pustinjaci nisu od te vrste ljudi koji će lagati da bi stekli nešto patvorene slave.

Meni lično, bilo je mnogo teže da prihvatim da jogin može da stvori jedno „spiritualno telo" sposobno da po želji napušta i ponovo se vraća u svoje smrtno telo. Ima, međutim, ljudi koji su doživeli da gledaju sopstveno telo kako leži u postelji dok su sami boravili izvan njega, kao i onih koji su u stanju transa odašiljali nekuda svoju svest. Moji tibetanski učitelji bili su uvereni da je to moguće, dok su naučna gledišta

o tome podeljena. Ja, sâm, ne usuđujem se više da ovakve pojave ubrojim u nemoguće.

Kada taoisti govore o stvaranju „tela duha" u koje će ući u času smrti, bilo da je reč „telo" upotrebljena figurativno ili ne, to je karakteristično kinesko shvatanje. Većina ljudi drži ili da je smrt konačna ili da je besmrtnost neminovna hteli mi to ili ne, dok Kinezi veruju da se ona mora steći. Taoisti koji prihvataju tradicionalno verovanje da čovek ima dve duše – dušu *po* koja se zadržava blizu čovekovog leša i sa njim proživljuje njegovo raspadanje, i dušu *hun* koja uživa duže ali ne neograničeno postojanje u višim oblastima – smatraju da je besmrtnost blistava nagrada za neprestani napor. U svakom slučaju, govoriti o „telu duha" je često samo drugi način da se istakne ubeđenje da adept mora da se podvrgne postupku pročišćenja ukoliko hoće da uživa punu nagradu pri usavršavanju Puta.

Sada dolazimo na ono što ja rado nazivam pravim ciljem taoističkih mistika lišenog preuveličavanja i jednostavno iskazanog. On obuhvata dva stupnja, sadašnji i krajnji. Što se tiče sadašnjeg, adept nastoji da živi u skladu sa prirodom, uživajući u sreći ovde i sada, vedro ravnodušan za ono što može da se dogodi, pošto se onome ko živi razborito uvek događa samo ono najbolje, bez obzira kada ga smrt zadesi. U međuvremenu se ništavnost zablude o svom Ja pročišćuje sve dok ne ostane ništa osim čistog duha, tek ovlaš sputanog telesnim omotačem koji će biti odbačen prilikom smrti. U pogledu budućnosti cilj je povratak Izvoru proživljavanjem izvesnih duhovnih stanja koja se rečima u najboljem slučaju mogu samo da nagoveste. Nestvarno Ja propada, ništa zapravo, dakle, nije izgubljeno. Duh, oslobođen svojih okova, vraća se Duhu, ne kao kapljica rose koja je predodređena da postane beznačajna čestica velikog okeana; to je povratak bezgraničnog bezgraničnom. Oslobođena svest se širi da bi sadržala – da bi postala – čitav univerzum. Zar je ikada igde bilo slavnijeg nastojanja?!

Besmrtnici

„Besmrtnost" je reč kojom taoisti na svakoj ravni shvatanja označavaju svoj cilj; otuda slikovito zvanje „besmrtnik" jednako označava taoističke mudrace, učitelje joge pa i starije pustinjake za koje se, na osnovu njihove mudrosti i držanja, iz učtivosti smatra da su ostvarili svoj cilj. Stvar za raspravu jeste gledište da li je besmrtnost u telesnom vidu ispred onog uzvišenog shvatanja besmrtnosti u mističkom smislu, ili je od samog početka transcendentna besmrtnost bila pravi cilj, a telesno preobražavanje bajka stvorena da čuva tajno znanje mudrih. Ja, lično, uveren sam da je transcendentna besmrtnost oduvek bila njihov pravi cilj, iako je sadašnje zvanje hijen-jen, besmrtnik, počelo da se koristi znatno kasnije, kada je postalo neophodno da se razluči pojam savršenog mudraca u taoističkom i konfučijanskom smislu. Jer tokom stoleća koja su sledila nakon smrti Lao Cea i Konfučija, zvanja kao što su Princ, Istinski Čovek, Sveti Čovek korišćena su među sledbenicima svih verovanja.

Za mene reč „besmrtan" ima miris hiljade uspomena. Divno je zamišljati da se u kakvoj dolini ili pećini susretne mudrac bele brade koji je onamo doleteo na ždralu skerletnog perja ili na zmaju zelenih i zlatnih krljušti, ili da je dojahao na jednorogu plavog repa. U planinama Kine postoji toliko čudesnih mesta na kojima čovek ne bi bio bezgranično iznenađen da susretne takva bića.

Da bi se shvatila prava priroda ovog taoističkog pojma, neophodno je ustanoviti značenje „besmrtnosti" u smislu koji ona ima za mistike i jogine posvećene u tajne negovanja Puta. Za njih, besmrtnik je onaj koji je postao gospodar svih svojih obdarenosti tela i duha, odbacio strasti i iskorenio želje sve do onih najjednostavnijih i najneškodljivijih, postigao slobodu od života i od smrti; on je biće tako blizu savršenstva da njegovo telo nije ništa drugo do ljuštura ili posuda čistoga duha. On je doživeo duhovni preobražaj, raskidao lance iluzornog sopstva i našao se licem u lice sa svojim „pravim Ja", svestan da to nije njegov lični posed, već uzvišeni, nerazlučeni

Tao. Nestankom njegovog prividnog ego-a, on sebe više ne vidi kao pojedinca, već kao nepromenljivi Tao ovaploćen u kratkotrajnom obličju nalik oblaku. On je stekao večni život i spreman je da uroni natrag u beskrajni okean čistog bića.

Glavno učenje

Svim ovim stvarima izloženim ovako suvoparno nedostaje njihova čudesna poezija radi koje je meni bila velika radost da slušam o njima usred starinskih prizora što odišu tajnama ove divne vere. Da bi njene postavke dobile na životnosti, ja ću ih ukratko ponoviti jezikom koji je korišćen pri davanju posvećenja, pošto najpre opišem mesto kakvo odgovara ovoj prilici.

Popodne je kasnog leta. U vlažnoj sečuanskoj ravnici ljudi verovatno uzalud pokušavaju da se rashlade svojim lepezama. Na ovoj visini, pak, laki vetar poigrava se granama drveća što bacaju senku na staro dvorište, te je sunce prijatno. Pustinjačko naselje je na prirodnoj zaravni sa triju strana opkoljeno strmim padinama; četvrta gleda na slapove rečice koji se ruše prema obroncima zelenih brda što se dižu iz jednolične ravnice u pozadini. Tu, pored manastirskih zdanja teških krovova i fantastično nagore savijenih streha, nekoliko pustinjaka i ja čekamo učitelja. Neki gledaju puzavice kojima su obrasli zidovi sa ukrasnim vencem od zagasitozelenog porculanskog crepa; na zidovima, u podjednakim razmacima, probijeni su otvori maštovito uobličeni poput listova, tako da svaki uokviruje jednu vinjetu pejsaža koji izgleda kao da je naslikan. Uskoro se pojavljuje jedan stariji pustinjak sa bradom, odeven u široku odoru nebesnoplave boje, i, sa šeširom od tkanine kroz čiji vrh strči perčin kose crne kao ahat, seda na nisku stolicu naspram nas. Premda je obično najopušteniji čovek, on sada sedi prekrštenih nogu i sa rukama sklopljenim na krilu, telo drži uspravno; jer to je propisani hijerarhijski položaj učitelja Puta. Levo i desno od njega stoje porculanski ćupovi sa hrizantemama tamnobronzanih latica, koje cvetaju u ovo doba godine. Tako se desilo da su i one uvećale dosto-

janstvo ovog mudraca koji nam govori. Evo suštine njegovih reči:

Tao

Tao je blago, svetleći okean čiste praznine, biserna magla, bezgraničan, besprekoran. Iz tog okeana rođena su dva zmaja koji su se igrajući isprepleli: muški, svetao kao sunce sa plamenim zlatnim krljuštima, gospodar delovanja; ženski, koji zrači poput meseca, sa srebrno svetlećim krljuštima, adept pasivnosti. Njihova uzajamna delatnost dovela je do ritmova cikličnog menjanja – kretanja planeta, različitih godišnjih doba, smene dana i noći. Iz njihove igre pojavljuju se pet svetlećih isparenja – plavo, crveno, žuto, belo i crno – koja se kovitlaju, zasenjuju jedno drugo, bore se, komešaju dajući nebu njegovu oblost, zemlji četvrtastost a mirijadama pojava njihove prolazne oblike. Iz neba se, poput kiše, izlivaju esencije janga slične oblacima; iz zemlje se, kao magle, podižu tri esencije jina; ovo dvoje se susreću i mešaju. Tako je to bilo otkada su nebo i zemlja uobličeni. To je izvorno savršenstvo.

jin i jang

ciklično menjanje

tri blaga

Ljudi koji su slepi za ovo, žive u mraku. Pošto su sasvim izgubili znanje o Tao–u, oni teže ka bezvrednim ciljevima. Gomilajući zlato i žad, oni se bore za imetak, čin, moć i slavu. Otvorivši ulaze šest čula, oni su ogrezli u preteranoj raskoši i glupom razmetanju. Pa ipak, još ima onih koji znaju vrednost učenja bez reči i da neguju veštinu življenja u samoći. Izbegavajući stupice slave i nesputani imetkom, oni bezbrižno lutaju preko samotnih dolina daleko od ljudskih boravišta ili sede negde zaboravivši svet, zadubljeni u uzajamno delovanje svetlećih isparenja. Oslobođeni od strasti i grešnih želja, oni u tišini upijaju kosmičku esenciju, koja je kao oblaci, mešaju je sa skrivenim riznicama u svom telu i brinu se oko svetlosti u sebi. Usklađeni sa ritmovima prirode, oni opažaju savršenstvo Tao–a. Ispravno su nazvani besmrtnicima, jer kada dođe vreme oni skoče na leđa zmajeva, podignu se sa zemlje i ne zastaju pred nebeskim kapijama da bi brzo dosegli Izvor. Tako se leteći ushićeni vraćaju okeanu blaženog svetla. I sami večni, uranjaju tada u Prazninu.

tišina

tajna alhemija

besmrtnici

II glava

HUANG LAO, ŽUTI I DREVNI

Istorijski pregled

Naziv „Huang Lao" označava taoiste koji su sledbenici Huang Tija, Žutog Cara, i Lao-cea, Drevnog Mudraca. Veličanstvena figura Žutog Cara uzdiže se iz tame vekova; on je jedan od petorice careva-mudraca iz Zlatnog Doba Kine (2852–2255. pre n. e.), koji je upravljao osnivanjem kineskog carstva i ljudima izmislio dragocene veštine kao što su upotreba vatre, ralo i razboj za svilu. On je, veruje se, otkrio i najbližima predao tajnu besmrtnosti. Legenda kazuje da je veći deo života proveo tragajući za tajnom večnog života, ali za čime je uistinu tragao nije jasno, jer taoisti sve što postoji smatraju sadržajem duha. Ono što se zna o njegovim istraživanjima može se razumeti i simbolično i doslovno. Njegovo zanimanje za lečenje bolesti, održavanje vitalnosti i produžavanje normalnog ljudskog veka navelo ga je, ako je verovati izveštajima zapisanim dve hiljade godina kasnije, da vrši opite sa izmešanom esencijom muškarca i žene kako bi postigao „telo duha". Pojedinosti o tome nalaze se u nekolikim knjigama uputa, pisanih u vidu dijaloga između Sina Neba i božanskih učitelja, među kojima i Tijen Laoa (Nebeski Starac), Su Nu (Izvorne Čiste Devojke, niže boginje plodnosti i muzike) i Tsaj Nu (Izabranice ili Devojke sa Šarenim Velom). Docnije je preduzimao alhemičarske opite i uspeo da stvori zlatni napitak. Uzeo je taj lek, preobrazio se i, nakon što je predao uput za njegovo spravljanje onima koji su bili toliko

neoprezni da ga izgube, on je „uzjahao zmaja i poleteo ka svetu besmrtnika". Biografije mnogih drevnih taoističkih mudraca završavaju se na isti način, te je čitaocu dopušteno da odabere između doslovnog i simboličnog značenja.

U onome što se govori o Žutom Caru značajno je to da misli i dela koja mu se pripisuju do nas dopiru iz izvora tako starih da se ne zna kada su se javili. Budući da je u njegovo vreme kinesko pismo tek bilo nastalo, legenda kaže da su dela o njegovim podvizima najpre bila zapisana na „nebeskom pismu". Uspomena na Huang Tija još živi zbog samih tih izuzetnih dela bez obzira ko je njihov tvorac. Tridesetih i četrdesetih godina ovog veka njegovo ime često se čulo među taoistima. Po njihovom ezoteričkom zakonu on se smatra formalnim utemeljivačem taoizma, jer je stolećima stariji od Lao–cea.

Zlatno doba

Doba kojem je pripadao Žuti Car, a koje Kinezi smatraju da je započelo oko pet hiljada godina ranije, previše je udaljeno da bismo imali tačan uvid u njegovu istoriju. Mnoge sličnosti ne samo među mitovima i velikim mističkim doktrinama iz davnine, navode na to da pretpostavimo da je zaista postojalo jedno Zlatno Doba u čitavom svetu, vrhunac neke velike i rasprostranjene civilizacije ili jedne epohe u kojoj su bogovi i ljudi bili bliži jedni drugima nego što će to biti ikada posle toga. Neki Zlatno Doba dovode u vezu sa epohom koja je prethodila iščezavanju Atlantide. Ja o tome ne znam ništa; međutim, ako u tome ima imalo istine, onda je za vreme jedne od tih kataklizmi kojima priroda uspostavlja ravnotežu između napretka i nazatka, ta civilizacija morala propasti na način mnogo nagliji, potpuniji i konačniji od žalosnog kraja Rimljana za kojima je ostalo nešto razbacanih grobnih ruševina i zbrkanog sećanja na njihove mudrace. Mada je u sve ovo teško poverovati, utešno je pomisliti da je taoizam sačuvao nešto od te iščezle civilizacije. Ovakve pretpostavke barem dopuštaju čoveku plemenitije poreklo od onog koje zagovara

Čarls Darvin. Bolje je biti pola bog, pola zver, kako smatra Elizabet Brauning, nego u celosti čovekoliki majmun (api).

To što je u popularnom taoizmu puno stvari što nas kao bića koja misle pogađaju, ne obezvređuje mogućnost da njegovo suštinsko učenje potiče iz Zlatnog Doba kada su, po legendi, ljudi i bogovi bili bliski. Jer, teško je pronaći bilo koju staru religiju da tokom vekova nije potavnila od sujeverja. Često duhovni potomci mudraca u svojim pustinjačkim boravištima gomilaju jesenje lišće držeći ga za zlato.

Fang ših (Tragači za formulom zlatnog napitka)

Prema predanju, u razdoblju petorice careva–mudraca ljudi su živeli u skladu sa prirodnim zakonima, znali su da leče sve bolesti i dostizali duboku starost. Odnos između neba i zemlje bio je prijateljski. Plemeniti mudraci su boravili u tišini i miru i opštili sa onim što je bez oblika, nerazlučeno, večno. Negujući Put, oni su pili na samom izvoru božanske mudrosti, a bogovi se radovali da vode razgovore sa smrtnicima tako vrednim njihove uzvišene pažnje. Ovako primljeno dragoceno znanje prenosili su potomstvu jezikom koji će njihove tajne sačuvati od zloupotrebe.

Ali, avaj, za Zlatnim Dobom usledilo je doba opadanja u kojem su se smrtnici po celom svetu odvajali od Puta. Umesto da cene mudrost, prinčevi novog carstva prepuštali su se zadovoljstvima razbludnog života. Put se zamaglio pred ljudskim očima; bogovi i boginje bili su manje spremni da odgovaraju na čovekove molbe. Premda je i dalje bilo mudraca koji su se držali starih učenja, mnogi njihovi učenici posvećivali su se stvarima koje donose zemaljska dobra. U ovo rano doba nema pomena o taoistima, jer su se svi obrazovani Kinezi smatrali naslednicima jednog istog božanskog učenja. Potreba za razgraničenjem javila se tek u petom veku naše ere sa konfučijancima koji su isticali društvene vrednosti, kao što su odanost vladaru i ljubav prema roditeljima, umesto težnje ka tišini i mističkog opštenja sa Putem. Prvi sledbenici Puta koji su se izdvojili posebnim imenom bili su fang ših, tragači za formulom zlatnog napitka. Oni su stekli slavu kao lekari i

kao ljudi koji su u stanju da zadrže mladalačku krepost i dugo žive. Neki fang ših, verovalo se, znali su tajnu besmrtnosti.

Lao Čün (Lao-ce)

U očima taoista mudrac Konfučije uvek je bio zasenjen svojim starijim savremenikom Lao-ceom, kojeg su oni iz poštovanja zvali Lao Čün, Lao, Dubokopoštovani Gospodar. On je pomoću mira duha uspostavio vezu sa Putem, pa iako nije mario da bude čelni mudrac, osećao je, kao i Konfučije, obavezu da posveti feudalne prinčeve i njihove ministre kako bi se sve pod nebom moglo osloboditi vladavine haosa. Taoisti tvrde (što konfučijanci, naravno, poriču) da je, zapravo, Lao-ce bio taj koji je Učitelja Konfučija posvetio u obrede; a pamti se i to da je ovaj potonji bio u toj meri zadivljen mudrošću starijeg da ga je poredio sa zmajem koji se na vetru i oblacima uspinje u nebesa. Na žalost, Lao-ceovim carskim učenicima bile su milije zabave i lov od hladne mudrosti ovog mudraca. Odustavši od tog beznadežnog posla, starac je jašući na bivolu pošao da se skloni u samoću daleko od granica carevine. Na samoj granici, čuvar prelaza preklinjao ga je da za buduća pokolenja ostavi neki spomen o svom učenju. Mudrac se tome odazvao i stvorio pet hiljada karaktera koji su postali poznati kao „Spis o Putu i njegovoj vrlini" („Tao Te Djing"). Zatim je odjahao dalje. Postoje različiti izveštaji o njegovom kraju. Po jednima, živeo je sto šezdeset godina, po drugima je imao preko dvesta, a neki, opet, tvrde da je postigao telesnu besmrtnost. Tu je i popularno verovanje da su ga, ubrzo po dolasku u nebeske dvorce, njihovi božanski žitelji proizveli u visoki čin. Ova legenda pokazala se pogodnom kada su taoistički pustinjaci otkrili da se od njih očekuje da za pomoć koju im daje narod što žive u blizini njihovih naselja, vrše religiozne obrede.

Učenjima Lao-cea i njegovog sledbenika Čuang-cea bilo je suđeno da postanu od najveće važnosti u razvoju taoizma, i njima ći biti posvećeno zasebno poglavlje.

Lutajući filozofi

Lao-ce i Konfučije bili su samo dvojica među nekoliko stotina lutajućih mudraca koji su želeli da posvete feudalne prinčeve toga vremena. Carstvo Čou oslabilo je toliko da su oblasni prinčevi i velikaši imali stvarnu carsku vlast, koju su oni zloupotrebljavali ugnjetavajući narod, ratujući jedni protiv drugih, a ništa ne čineći da otklone mnoštvo svojih slabosti. Mada su se ovi mudraci razlikovali jedan od drugog, svi su oni želeli da osiguraju dobru vladavinu u skladu sa „nebeskim zakonima" koje je, opet, svaki od njih tumačio na svoj način. Tek nakon pet vekova između svih tih oprečnih doktrina centralna vlast novog ujedinjenog carstva usvojila je Konfučijevu. Ona je time određena kao izvor morala i glavni predmet izučavanja Kineza u narednih dve hiljade godina; konfučijanci su imali potpunu kontrolu nad zemljom sve do početka dvadesetog veka. Svaki suparnički filozof, međutim, imao je svoje učenje o savršenom čoveku i idealnom vladaru. Konfučijanci su ovo biće videli kao mudraca visokih moralnih principa koji svoje moći koristi da potpomaže patrijarhalno društvo u kojem mlađi bez pogovora slušaju starije, a to im se uzvraća dobročinstvom u duhu uzajamne ljubavi. Taoistički ideal bio je veoma različit od toga.

Taoisti ne bi mogli ni zamisliti da se istinski mudar i svet čovek bavi svetovnim poslovima koje treba da vrše političari i njihove građanske sluge. Lao-ce kaže: „Sićušna i tanana je tajna do koje mudrac ide, a njena dubina je prevelika da bi se spoznala." Čunag-ceova definicija glasi: „Čovek duha, Šenjen, jeste onaj koji dolazi do puta neba i zemlje." I Mencije, premda konfučijanac, deli ovo uzvišeno shvatanje kada govori: „Onaj koji se naziva čovekom duha toliko je svet da niko ne može da spozna njegovo svetaštvo." Čeng-ce, drugi jedan taoistički mudrac, izjavljuje: „Najčudesnije svojstvo svetaštva jeste da ga je nemoguće pojmiti; to je istina do koje običan čovek ne može da dopre."

Savršeni mudrac ili istinski besmrtnik

Veliki taoistički učitelj Ko Hung, koji je živeo nekoliko stoleća kasnije, pisao je da Mudrac ili Sveti Čovek mora posedovati ovih šest svojstava: visoku vrlinu; duboku iskrenost; ljubav prema spokoju nepomućenom nepravilnim željama; odanost prema učitelju dostojnom poštovanja; jasno razumevanje da se istinsko svetaštvo razvija iz čovečnog osećanja koje nam je dato od neba; i da su put mudrosti i put čovečnosti neodvojivi. Jedan karakteristično taoistički opis idealnog čoveka glasi: „Najuzvišeniji Čovek Duha je onaj koji putuje pomoću svetlosti, ne hajući za obličja. Ovo je poznato kao sijanje, kao dolazak do samog izvora života, dok su sva čulna osećanja iščezla. Deleći radost neba i zemlje, on zaboravlja da je ikada bio zaveden mirijadom pojava." To su reči pravog mistika koji opaža da mudrost i vrlina ne nastaju iz vladanja spoljašnjim, već preokretanjem svesti ka unutarnjoj svetlosti. Druga izvrsna definicija glasi: „Istinski čovek živi gore u nebesima, ostajući u isti mah dole na zemlji. On je „napustio" ovaj svet, a ipak ostaje u njemu. Kud god pošao, on nikada ne dolazi do mesta gde njegove najdublje želje ne bi bile ispunjene." To znači da mudrac niti se odvaja od čovečanstva niti se predaje svetovnim zadovoljstvima. Neznatan po pojavi, uzvišen u duhu, on je tako blaženo nezavisan od svoje okoline da ne postoji nigde na nebu niti na zemlji mesto gde se on ne bi osećao potpuno srećnim i prirodnim. Zahvaljujući svom unutarnjem miru, on je neranjiv strelama sudbine, ali to nikako ne smemo mešati sa njegovim delovanjem i dobrom koje čini onima oko sebe.

Mao Meng

Neke od navedenih definicija udaljile su nas vremenski od doba lutajućih filozofa, ali ne i od njihovog duha. Tim filozofima opet se moramo vratiti. O Čuang-ceu (pretpostavlja se da je živeo u četvrtom veku pre n. e.), o čijem učenju se raspravlja u sledećem poglavlju, o Jang Čuu i Lieh-ceu (ne zna se kada su živeli) nema biografskih podataka. Jedan rani

taoistički mudrac o kojem se nešto zna jeste Mao Meng, koji je živeo u trećem veku pre n. e. On i duga loza učitelja koja je potekla od njega opisani su kao tragači za besmrtnošću na različite načine. Izvesni od tih načina teško da se mogu shvatiti ozbiljno, dok se za druge zna da vode postizanju visokih joginskih moći i da pomažu sticanju odličnog zdravlja, snage i dugovečnosti. Oni obuhvataju: strogo probranu ishranu; kupanje u propisano vreme i u skladu sa ustanovljenim obredima; prečišćavanje smeša koje sadrže ne malen broj opasnih sastojaka kao što su cinober, živa i olovo; održavanje obrednih seksualnih odnosa sa svojim ženama prema uputama Žutog Cara primljenih od Čiste Devojke, a koje su vezane za vreme, položaj, ritam itd.; razne jogi vežbe i tehnike disanja; meditacije za vreme kojih meditator vidi kako iz određenih tačaka njegovog tela izvire svetlost; primenu izvesnih vradžbina i mantri. Neke od ovih vežbi su davno odbačene; druge se još uvek koriste kao pomoć za buđenje mističke intuicije od koje zavisi uspeh pri negovanju Puta.

Mao Meng i oni koji su ga sledili daleko su od toga da budu pronalazači, jer te vežbe datiraju još iz vremena Žutog Cara, što znači da su toliko stare da niko ne zna kada su nastale. Mao svoju slavu duguje jednom srećnom slučaju. Da nije veliki kineski car Čin Ših Huang, podstaknut njegovim mističkim pesmama, posetio planinu Taj u nadi da će se susresti sa nekim od besmrtnika za koje se verovalo da onde borave, njega bi, kao i mnoge druge drevne mudrace, prekrio zaborav. Čovek koji se povukao iz sveta prolaznosti da u planinama nađe samoću, plašio se javnosti i klonio je se, što je razlog da su mnogi istaknuti mudraci izmakli oku istoričara. Mao Meng nimalo nije bio obradovan što je skrenuo na sebe carevu pažnju. Govorio je da „život prođe brzo poput bleska munje" i za njega je bilo pametnijih stvari da se njima bavi nego da služi kao putni vodič jednom okrutnom i slavoljubivom caru. Njegova biografija završava se rečima: „Pošto je od učitelja Kuej Kua dobio lek besmrtnosti, on se osamio na planini Hua da bi tamo negovao Put i izučavao lekarsku veštinu... Uzjahavši zmaja, on se uspeo u nebesa pri punoj

dnevnoj svetlosti.“ U oblasti Kjangsu koja se pruža uz obalu mora nalazi se planina Mao Šan. Dobila je ime po Mao Mengu i druga dva mudraca istog prezimena, Mao Jingu i Mao Sengu. To je ostalo značajno središte za obrazovanje taoista sve do sredine ovog stoleća kada su trupe jednog četvrtog Maoa prešle preko planine. Pustinjačka skloništa bila su zatvorena, a pustinjaci povučeni u gradove i sela kako bi se izdržavali radom.

Peng Laj Šan, ostrvsko carstvo besmrtnika

Nije jedino car Čin Ših Huang (246 – 290. pre n. e.) bio zaveden ezoteričkim jezikom taoističkih svetih spisa. To se desilo još nekim carevima, te su gajili nadu da će steći telesnu besmrtnost. Kako izveštava veliki Lieh–ce, postoji planina na kojoj žive besmrtnici: „Oni se hrane vetrom i piju rosu, a izbegavaju pet žitarica. Njihovi duhovi su poput vrela što izviru iz dubokih planinskih klanaca; lica su im lepa, a koža zategnuta, glatka i prijatnog mirisa kao u mladih devojaka. Strah i ljubav su im strani, te zapovedaju demonima da ih slušaju.“ Jedan drugi mudrac, Kung–sun Čing, izjavljuje da je susret sa besmrtnicima tako težak da zahteva godine traganja i, ukoliko ih i susretne, teško može da se nada da će od njih dobiti napitak besmrtnosti. Sasvim je razumljivo da je Čin Ših Huang, kako kaže priča, drhtao od uzbuđenja pri pomisli da susretne ova bića, kao što je to bio slučaj i sa drugim jednim carem, Han Vu Tijem (140 – 88. pre n. e.) kada su do njega došli takvi spisi. (Nesumnjivo da bi se mnogi evropski vladari od pre dve hiljade godina isto osećali pred takvim spisima; današnji su okruženi ekipama lekara i gerontologa.)

Oba pomenuta cara bila su nestrpljiva da vide Peng Laj Šan, ostrvo besmrtnika koje se nalazi negde u Istočnom moru naspram obale Šantunga. Lieh–ce je zapisao da jedan izuzetno srećan smrtnik može da vidi to ostrvo najviše nekoliko puta u toku jedne godine, ali češće se događa da ono dugi niz godina ostane skriveno od čovekovih očiju. Legendu o Peng Laj Šanu lako je razumeti, jer u celoj Kini nema mesta tako čudesnog kao što je obala poluostrva Šantunga. Odande se,

veli Čou Šao–hsijen, sam rođen u ovom kraju, sa planinskih vrhova što se gube u nebesima pruža pogled na more po kojem su razasuta brojna ostrva i čija je dubina ogromna, a talasi često tako divlji da se dižu uvis veliki kao brda, dok ih ono besno ne razbije o stenje na obali. Pri sunčevom izlasku nebo blista crvenom i zlatnom bojom, a pri zalasku mogu se videti ružičasti i koralni oblaci najfantastičnijih oblika. Po jakom vetru, dok se talasi lome o hridine, izmaglica od njih podseća na obilje srebrnih bisera koje su božanske nimfe razbacale po stenama. Drugom prilikom, magle koje se javljaju nad morem poprimaju obličja demona. Ti preobražaji koje čine sunce i oblaci, toliko su brzi da je lako poverovati da je mesto začarano. Ima trenutaka kada se vide suncem obasjani vrhovi planina na ostrvu kako se izdižu iz srebrne magle koja od očiju zaklanja samo more. U leto kada je vreme povoljno, smrtnik koji je dostojan dara sreće, može u velikoj daljini ugledati vrhove Peng Laj Šana. Uprkos toj udaljenosti njemu je omogućeno da baci brz pogled na šumu i planine gde se nalaze prekrasni paviljoni u kojima borave besmrtnici. Može se videti i njihov grad neopisivih divota, pa čak i neki plemić duha koji na konju, u galopu, izlazi ili ulazi kroz fantastične gradske kapije. Prizor zatim naglo iščezava i sve je kao pre: samo bezgranični okean koji se stapa sa horizontom.

Peng Laj Šan se povremeno vidi, ali nikada ga nijedan smrtnik nije posetio. Brodovi koji su plovili ka njemu, jake bure vraćale su natrag prema obali. Saznavši da je lađa koju je tamo poslao uništena u oluji sred okeana, Čin Ših Huang pomirio se sa istinom da nema nade da će njegova noga tamo ikada kročiti. Ali ostao je ubeđen da je ono što se katkada videlo, bilo toliko divno i da su pojedinosti o kojima postoje izveštaji odveć tačne da bi to bila samo opsena.

Oblast Šantung dugo je bila povezana sa taoizmom. Ovo središte filozofa jina i janga i proroka nikada ne gubi draž za pesnike i mistike, a da se i ne govori o čarobnjacima i vešcima koji su u njemu vekovima bili brojni. Pre manje od jednog stoleća tu se zbio strahotan događaj: stotine taoističkih pus-

tinjaka, muškaraca i žena, zatvorili su se u jednom zamku rešeni da radije spale sami sebe nego da padnu u ruke konfučijanskim vlastima, koje su njihove vežbe joge u paru (seksualna joga) shvatili kao nemoral i nameravali da ih kazne i zatru.

Nebeski Učitelj Čang

U poznoj Han dinastiji (167 – 25. n. e.) pojavio se jedan besmrtnik čiji će duhovni potomci uživati status „taoističkog pape" skoro dve hiljade godina; poslednji među njima „zbačen" je 1949. od strane novih vlasti. Sedište ovih duhovnih poglavara bila je planina Zmajski Tigar koja se nalazi u oblasti Kjangsi. Uvek ću žaliti što mi se nije pružila prilika da posetim sedište Nebeskog Učitelja, gde se način života suštinski nije menjao gotovo dva milenijuma. Jedna od naročitih privlačnosti taoizma bila je to da je ova živa spona sa dalekom starinom čuvana u stepenu kakvom verovatno nema ravnog u svetu.

Prvi u redu Nebeskih Učitelja ili Tijen Ših–a bio je Čang Tao–ling, za kojeg se u narodu verovalo da se ovekovečio putem reinkarnacije, slično Dalaj Lami, s tom razlikom što se on bez izuzetka preporađa među krvnim srodnicima. Tijen Ših, zvanje koje je sam izabrao za sebe i svoje naslednike, ostalo je nekoliko vekova počasna titula, sve dok je car dinastije Tang Hsuan Tsung (713–756) nije preinačio u zvanje Osnivača Reda. Kasnije je mongolski car Kublaj izdao proglas po kojem to zvanje trajno prelazi na njegove naslednike.

Rođen u drugom stoleću naše ere, Čang je služio kao vojni pisar. Njegova jedinica bila je desetkovana stravičnom zarazom. To što je sam bio pošteđen, on je pripisivao moći vradžbine koju je imao za potčinjavanje demona. To ga je navelo da ostatak života provede u negovanju Puta. 177. n. e. povukao se u provinciju Šu (sadašnja Sečuanska oblast), gde je živeo na planini Snežne Guske. Onde se, pored demonologije, zanimao i za medicinu i pisao knjige o higijeni i lečenju. Pošto se zemlja nalazila u rasulu, izišao je iz usamljenosti da bi pomogao ljudima koji su živeli u podnožju planine. Učio

ih je kako da upravljaju sami sobom i brane svoje domove i zemlju. U isto vreme, on je među njima širio ono učenje taoizma kojeg se sam držao, a čiji su glavni činioci natprirodno i moralnost. Veliki broj obrazovanih ljudi smatrao ga je svojim duhovnim učiteljem, dok je njegova vidarska veština toliko skrenula pažnju vlasti na njega da su ga dvojica velikaša iz okoline tužila sudu. Odbranivši se od njihovih optužbi, vratio se u planinsku samoću. Tu je, tokom vremena, „sastavio devet puta pročišćeni napitak i postigao besmrtnost". U sto dvadeset trećoj godini „uzjahao je zmaja i uspeo se do sveta besmrtnika."

Čangov unuk, Čang Lu, zapamćen je po svom fanatizmu, nesvojstvenom za taoizam, zbog kojeg su mu naslednici bili nazvani „demonski ratnici". Jedan njegov savremenik, lekar, koji se takođe prezivao Čang, otišao je u fanatizmu još dalje. Ukoliko bi ustanovio da je bolest nekog čoveka plod preljubničkog vladanja, on bi njegove grehe ispisao na tri velika crvena lista hartije i redom ih svečano objavio „nebu, zemlji i vodi". Nakon toga bolesnik je morao da uputi molitvu gospodarima demona i da plati lečenje sa pet merica pirinča. Sve ovo može izgledati nevredno pomena u sklopu negovanja Puta, ali pokazuje kako su još u rano doba vode taoista pale pod uticaj narodne religije sa bezbrojnim bogovima i demonima. Taj pravac je, na žalost, nastavljen i mnogi prigovori taoizmu proističu odatle.

Sekte

Mistici i jogini čija iskustva preovladavaju u ovoj knjizi, mahom su pripadali jednoj od dveju glavnih škola, od kojih svaka ima veliki broj ogranaka poznatih kao sekte. Severna škola ili Škola savršenog ostvarenja, čiji je centar vekovima bio u manastiru Beli Oblak u Pekingu, za svog osnivača priznaje Vang Čung–janga. Južna škola, poznata pod raznim imenima, a, zapravo, izdanak ove prethodne, svojim izvornim učiteljem smatra Lju Haj–čana. Izvesna zabuna nastala je zbog činjenice da se Škola ortodoksne unije Nebeskog Učitelja Čanga često prikazuje kao Južna škola, iako se od nje

razlikuje toliko da ih je teško uopšte i porediti, jer to je škola popularnog, visoko institucionalizovanog taoizma koja se više bavi magijom nego jogom i uglavnom je odgovorna za sve osude koje su taoizmu upućivali učeni Kinezi. Mongolski car Kublaj, međutim, bio je njome toliko osvojen da je u nadležnost Nebeskog Učitelja stavio sve taoističke hramove u Južnoj Kini. Bez obzira što nikada nije ovladala sa takvom moći, ova škola se veoma raširila, a ostaci koji danas postoje u kineskim zajednicama jugoistočne Azije pretežno su od nje. Mnogi od njenih sledbenika su očaravajući ljudi, a njihovi rituali radosno živopisni. Šteta je samo što je upravo ta živopisnost dovela do „velike slave" koja je, po meni, unekoliko bacila u zasenak vrednije škole i bila uzrok da se taoisti pobrkaju sa „čarobnjacima."

Filozofi jina i janga

Uprkos tome što doktrina o jinu i jangu potiče iz Zlatnog Doba petorice careva, sve do prvog veka naše ere nije nastala nijedna škola „filozofa učenjaka" koji bi sasvim bili posvećeni izučavanju jina i janga. Mogu li se oni s pravom nazvati taoistima stvar je ubeđenja, ali kao sveštenike narodne religije njih su za to smatrali, verovatno stoga što je sama reč „taoizam" vekovima zloupotrebljavana kao zgodna oznaka da obuhvati sve što ima veze sa religijom i filozofijom, a nije izrazito konfučijansko niti budističko. U svakom slučaju, taoisti su vazda bili jednodušni da doktrina o jinu i jangu ima veoma važnu ulogu. Razlika između običnog taoiste i ovih novih učenjaka jeste u tome što su ovi drugi svoje znanje o prožimanju jina i janga primenjivali u svrhu proricanja i upravljanja budućim događajima, što se pokazalo kao veoma unosno. Istraživanja ovih filozofa, zajedno sa istraživanjima onih što su se bavili naukom vu hsing (pet delatnosti ili elemenata) srasla su vremenom sa glavnim stablom taoističkog učenja.

Vej Po-jang

Dubokopoštovani učitelj Vej Po-jang (drugi vek n. e.) je taoističkim studijama pripojio vu hsing i uveo u njih puno toga iz stare nauke osnovane na trigramima „Knjige promena" izričitije nego što je to ranije činjeno. Pisac je i jedne izvanredne knjige koja je bila od najvećeg značaja za razvoj taoizma. Njen naslov „Tsan Tung Či" nemoguće je prevesti; ponekad je prenošen kao „Jedinstvo troga". To je ezoterički spis koji se bavi unutarnjim i spoljašnjim alhemijama koje treba da stvore samo jezgro i puteve upražnjavanja taoizma na više različitih ravni. Način izražavanja u njoj je tako zagonetan da ima odlomaka koji se mogu primeniti na veoma različite delatnosti, kao što je pretvaranje osnovnih metala u zlato, postizanje mističkog sjedinjenja sa Putem, stvaranje jednog besmrtnog zametka umećem iz spavaće sobe, vojna strategija i veština vladanja. Ovu mešavinu čini mogućom ubeđenje da pošto isti prirodni zakoni važe na svim ravnima, nema ničega što se njihovom primenom po istom sledu i u najrazličitijim prilikama ne bi moglo postići. Ono u šta se nikada ne može biti siguran jeste da li su Vej Po-jang i drugi pisci sličnih knjiga zbilja verovali u mogućnost pretvaranja osnovnih metala u zlato i sastavljanje univerzalnog leka, ili je ovakvo tumačenje njihovog dela bilo oklop koji je njihovu uzvišenu svrhu štitio od zloupotreba.

Ju Či

Drugi mudrac iz vremena dinastije Han bio je Ju Či koji je najpre postao čuven kao proizvođač „magijske vode", leka koji je pravio paleći listove crvene hartije ispisane magijskim rečima i mešajući nastali pepeo sa čistom vodom koju bi bolesnik popio. Za neke od njegovih lekova verovalo se da čoveka čine naranjivim od oružja i štite od svake bolesti, te su bili veoma traženi..Sudeći po delu koje je sačuvano od njega, izgleda da je docnije postao mistik sa stvarnim znanjem o Putu. No potreba ljudi za čudesnim lekovima nastavljala se stolećima i može biti da se njegova slava više održala zbog magijskih nego joginskih sposobnosti.

Ko Hung

Krajem prvog veka naše ere roden je najveći taoistički učitelj svih vremena. Njegovo pravo ime bilo je Ko Hung, ali je mnogo poznatiji po nadimku od milja Pao Pu–ce (Onaj koji grli sve stvari onakve kakve one jesu). To, otprilike, znači: „prostodušan i prirodan čovek" ili „čovek koji se ne kiti". („Pu" se može prevesti i kao „neizbrušeni dragulj", što u ovom kontekstu ne bi sasvim odgovaralo.) Ko Hung je poticao iz činovničke porodice konfučijanskih učenjaka i još kao dečak je zavoleo knjigu, te je vremenom stekao znanja zbog kojih je svuda bio uvažavan. Zanimao se za filozofiju, moralna učenja, medicinu, sve vrste religioznih verovanja, kao i za običaje svog doba. U nameri da, kao i njegovi preci, otpočne činovničku službu i postigne visoki čin, ovladao je sa „Pet knjiga" i „Pet klasika" do te mere da su ga konfučijanci smatrali za adepta u svom sopstvenom učenju. Od samog početka, međutim, njega je privukao taoistički misticizam i on je prevashodno postao adept u tome. Za vladavine cara Hui Tija (290–307. n. e.) Ko Hungu je naređeno da povede carsku vojsku da uguši jednu pobunu. Civilizovan običaj kineskih vladara bio je da takve zadatke poveravaju darovitim ljudima od pera, smatrajući ih više pozvanim od vojnika da zavode red u oblastima koje su se bunile, jer bi oni podjednako širili i razboritost i naklonost prema vlastima. Jedna kineska poslovica glasi: „Niti dobro gvožđe služi za struganje noktiju, niti je valjan čovek za vojnika." Pohod je uspeo, ali se Ko Hungu zauvek zgadio javni život, te je odlučio da potraži utočište od „sveta prašine" u seoskoj samoći. Posle višegodišnjeg lutanja nastanio se na planini Lo Fu i posvetio negovanju Puta. Kada je u osamdeset prvoj godini preminuo, naden je kako sedi skrštenih nogu, uspravan, kao neko ko je zaspao za vreme meditacije. Izgled njegovog lica bio je još uvek mladalački, a telo gipko kao u mladića, što su sigurni znaci napredovanja na Putu.

Iza Ko Hunga ostalo je ni manje ni više nego sto i šesnaest tomova. Njegovi nekadašnji poštovaoci među konfučijancima teško da su se mogli obradovati njegovoj izreci da „biti odličan poznavalac konfučijanske nauke, a ne verovati u Put Besmrtnika ne samo da je smešno, već je i iskrivljavanje istinskog znanja." Njegovi filozofski spisi otkrivaju duh blizak Čuang–ceu. Evo, na primer, jednog odlomka iz tih spisa:

„Mirijada pojava u univerzumu – teško je čoveku da ih sve u potpunosti shvati. Put Besmrtnika – to nije nešto što običan čovek može da se nada da će razumeti. Carevi Čin Ših Huang i Han Vu Ti voleli su da ih nazivaju taoistima, ali nisu bili pravi sledbenici Puta. Što se tiče tragača za formulom zlatnog napitka i lekara, pitam se kako uopšte ljudi čija je želja koristoljubiva mogu očekivati da ih zovu taoistima? Obični ljudi sputani svojom okolinom nikada se ne mogu osloboditi od ustaljenih stvari; kako ti ljudi mogu da misle da na taj način upražnjavaju Put?"

Često je govorio da je dobar učitelj presudan za napredovanje u izučavanju Tao–a, jer ono što je napisano nikada ne može biti sasvim dovoljno. Da bi se neko probudio prema duhovnim istinama, on mora posedovati veru i izuzetnu istančanost opažanja, „jer pojave koje su nevidljive nisu zbog toga ne–pojave". Govorio je i ovo:

„Obični ljudi koji žude za slavom i bogatstvom ne smeju se nadati da uz to upražnjavaju Put, koji zahteva najuzvišeniju težnju. Postizanje dugovečnosti ili besmrtnosti nema veze sa vršenjem obreda, govorenjem mantri i ispijanjem zlatnih napitaka; prvi zahtev je da se bude častan i odlučno izbegava zlo. U velikoj su zabludi taoisti koji misle da jedino jogi vežbama neguju svoja tela. Bez dobrog učitelja oni nikada neće naučiti šta se podrazumeva pod ‚spravljanjem napitka'. Osloniti se samo na ono što je napisano, budući da to ne može biti od stvarnog značaja, jeste gubljenje vremena."

Do ovakvih shvatanja Ko Hung je verovatno došao u poznijim godinama svog života, jer se neka od njegovih ranijih dela bave prizemnijim stvarima. On je ostavio uputstva za

spravljanje raznih lekova, od kojih, na primer, jedan omogućava da se bez opasnosti spava sa gubavcem. Ustanovio je, isto tako, mnoge pravilnosti u jogama disanja i kao sredstvu za očuvanje zdravlja i za postizanje natprirodnih moći koje stiču uspešni jogini. Među receptima koje je ostavio nalazi se i sto četrdeset devet tajnih uputa koji se pripisuju Lao–ceu, a tiču se opasnih stvorenja što borave u blizini pustinjačkih skloništa kao što su „demoni, duhovi, tigrovi, vukovi i otrovni reptili". Moguće je, naravno, da on nikada nije gubio veru u takve stvari, samo je želeo da razluči izvesna korisna umeća od istinskog negovanja Puta. Onaj deo njegovih dela koji je poznat kao „ezoterički spisi" bavi se zbunjujućom mešavinom tema. Najzanimljivija su ona koja se tiču takvih stvari kao što su tajni zakoni u univerzumu, Put Besmrtnika i njihov preobražaj, posmatran pre kao duhovni nego fizički postupak; pored njih su, međutim, i spisi sa uputstvima za crtanje magičnih dijagrama za vračanje i kroćenje bogova i demona. Ipak, on čvrsto ostaje pri tome da je pitanje sticanja besmrtnosti potpuno pogrešno shvaćeno od mnogih taoista, i da je besmrtnost duhovno stanje koje mogu ostvariti jedino uzvišeni duhovi. Ukratko, bio je on zagonetan mudrac. Greška, u koju i sam ponekad zapadam, je suditi ovakvog čoveka merilima dvadesetog veka i tako procenjivati šta je moguće a šta nije; jer iako smo mi od naših očeva i dedova manje skloni da omalovažavamo mogućnosti joga sa duhovnim stremljenjima, većina nas i dalje povlači granicu tamo gde mu se učini da počinje magija. Radi se o tome da kod velikih ljudi iz prošlosti moramo razlučiti njihovo delo od sujeverja koje su delili sa svojim vremenom. Ubeđen sam da će se u budućnosti smejati i mnogim mudrim ljudima ovoga veka zbog izvesnih savremenih verovanja koja su usvojili, ali da ih zato neće manje uvažavati.

Sa Ko Hungom razvoj taoizma bio je završen; do našeg doba ostao je isti kakav je u ovog učitelja. Za vladavine kasnijih dinastija istakli su se razni izučavaoci njegovog dela i nekolicina visokih dostojanstvenika, pa čak i careva, bili su pristalice taoizma. Ali vlast u celini pripadala je konfučijancima i ostala jednodušna protiv sistema koji negovanje duha stavlja iznad vrlina kao što su odanost vladaru, roditeljima i starijima. Što se tiče takozvanog „prostog puka", on nije mogao da se razabere u tom sukobu ideala. Sa tolerancijom kakvoj nema ravne drugde u svetu, prigrlio je konfučijanizam, taoizam, budizam, kult predaka i narodnu religiju kao sklop različitih delova natprirodnog zakona gde su razlikovanja suvišna.

Tao Hung–čing

Istaknuto mesto u drugoj polovini petog veka zauzima vatreni pristalica Ko Hunga Tao Hung–čing. Do Hungovih knjiga došao je još kao desetogodišnji dečak i čitao ih, stvorivši u sebi čvrstu odluku da se hrani po pravilima joge kako bi bio siguran da će doživeti duboku starost. Kao mladić svojim darovima za muziku i šah privukao je pažnju tadašnjeg cara, ali njemu je bila draža samoća pustinjačkog života nego da bude miljenik dvora. Zapisano je da je njegova ljubav prema muzici u krošnjama borova bila tako snažna da mu je čitavo srce ispunjavala radošću. Mladalački lik je sačuvao do starosti i oni koji su ga vidali kada bi se kupao na izvoru u planini verovali su da je duh tog izvora. Bio je izvrstan znalac u naukama o jinu i jangu i vu hsingu. Isto tako razumevao se u astrologiju, spravljanje biljnih lekova i feng–šui, nauku o vetru i vodi. Njegova predviđanja događaja važnih za nacionalnu dobrobit bila su uvek tačna, pa mu je vladajući car, prema nekim zapisima, ukazao nečuvenu počast da ga poseti u njegovom osamljeništvu. Bila ova priča istinita ili ne, ona pokazuje da i Sin Neba ima poteškoća kada pokuša da natera jednog pustinjaka na poslušnost jednim pozivom sa dvora. Sa osamdeset pet godina Tao Hung–čing je toliko izgledao mladićki da su ljudi bili zapanjeni i preklinjali ga da im oda tajnu večne mladosti, ali on ju je nepokolebljivo krio od svih, izuzev od nekolicine odabranih učenika. Dobro upućen u konfučijanske klasike, budističke sutre, kao i u taoistička dela, napisao je veliki broj eseja koji su dugo bili veoma cenjeni, naročito na planini Mao, središtu spiritualnijeg oblika taoizma za

razliku od onog na susednoj planini Zmajski Tigar, gde je boravio Nebeski Učitelj.

Car Hsuan Tsung

Pošto je ovo poglavlje postalo vrsta povesti u kojoj su se činjenice i legende ispreplele, bila bi šteta izostaviti legendu iz dinastije Tang koja je među pričama o taoizmu vrlo karakteristična. Odnosi se na Hsuan Tsunga, Svetlog Cara, koji je Čang Tao-lingu posthumno dodelio zvanje Osnivača Reda. Pred kraj blistave vladavine ovog cara tokom koje su, kao nikada pre, cvetali poezija, slikarstvo, igra i muzika, obesila se njegova omiljena naložnica Gospođa Jang. Učinila je to da bi odobrovoljila careve protivnike i spasla njegov presto. Skrhan bolom, ucveljeni car je abdicirao i kako se nije mogao pronaći način da stupi u vezu sa duhom obožavane, izgubio je svaku želju za životom. Jednoga dana pred njega je izašao jedan stari taoistički sveštenik i pristao da odnese poruku duhu umrle. Seo je nogu prekrštenih kao pri meditaciji. Iza ponoći se povratio k svesti i obavestio bivšeg cara da je u duhu posetio brojne svetove besmrtnika i najzad došao do Gospode Jang koja je boravila u divnoj palati na ostrvu Peng Laj Šan u Istočnom moru. Ona je bila toliko ganuta vešću da je Njegovo Carsko Veličanstvo oplakuje sa iskrenim bolom, da se zarekla da će se njih dvoje ponovo sastati u sledećem životu. Kao zalog tog obećanja poslala je po glasniku polovinu češlja od žada kojeg joj je car nekada poklonio. Videvši taj ukras, dotle očajni ljubavnik ozario se radošću. Jer za postojanje češlja čija je druga polovina bila u njega, znali su jedino on i umrla lepotica.

Zasluga Gospođe Jang da stekne palatu na Peng Laj Šanu je dvostruka: ne samo da je svojom lepotom zaslužila da bude među besmrtnicima, već je i žrtvovala život za voljenog čoveka. Ova legenda je i tema najlepših i najtužnijih pesama na kineskom jeziku.

Porast uticaja taoizma

Sa propašću dinastije Tang (618–907. n. e.) nestala je i svaka nada koje je moglo biti da će uticaj taoista na dvoru dovesti do zamene konfučijanizma kao nacionalne religije taoizmom. Za vladavine dinastija Sung (960–1279. n. e.) i Ming (1368–1644. n. e.), između kojih je na prestolu kratko bila mongolska dinastija pod kojom su osnažene sve religije a posebno budizam, konfučijanizam je doživeo veliki preporod. Što se tiče taoizma, gotovo sva njegova učenja, izuzev upražnjavanja unutarnje alhemije (joga čiji je cilj duhovna besmrtnost), postepeno su pretopljena u Čan (Zen) budizam. Od taoizma je ostala jedino sekta Nebeskog Učitelja, budući da je ona umnogome bila bliža staroj narodnoj religiji nego učenjima Lao-cea, Čuang-cea, Vej Po-janga i Ko Hunga.

Za ove dve dinastije taoizam je, međutim, izvršio značajan uticaj na konfučijanizam. Učenjak Ču Hsi iz dinastije Sung i njegov nastavljač iz dinastije Ming Vang Jang-ming pokušali su da konfučijanskoj filozofiji daju dublje metafizičke osnove time što će joj pripojiti izvesna taoistička i budistička shvatanja. Osobito je Vang Jang-ming, koji je u svojim mlađim danima osećao veliku naklonost prema taoizmu, a jednom bio i blizu toga da postane pustinjak, obogatio konfučijanske pojmove Princa ili Savršenog Mudraca svojstvima koja su se sadržala u taoističkom besmrtniku. Od toga vremena su takvi čisto taoistički nazivi kao Tao, vu (ništavilo), pej ti (čisti bitak), taj či (krajnje) i taj hsu (velika praznina) ušli u rečnik konfučijanskih pisaca, a izuzetan značaj pridavan je čiju (vitalnosti) čiji je zemaljski ekvivalenat predstavljao vazduh. Konfučijanci su prihvatili i taoističko učenje o čovekovom suštinskom jedinstvu sa manifestacijama prirode. Dok su ranije Savršenog Mudraca zamišljali kao nekoga ko je u svom uzvišenom duhu zabrinut za blagostanje društva, sada su tom idealu pridodali dublji taoistički pojam postizanja savršenstva na taj način da se udruže sve energije tela i duha u nastojanju čoveka da se suoči sa svojim pravim Ja. Premda je, dakle, taoizam kao religija propadao, ono najbolje iz njega ovekovečeno je najpre u Čan (Zen) budizmu, a zatim i u neo-konfučijanizmu.

U doba dinastije Čing (1644–1911) i dalje su postojali taoistički filozofi i jogini sasvim izdvojeni od takozvanog taoizma sa narodnom religijom sekte Nebeskog Učitelja; neke od njihovih zajednica koje sam posetio 1930. i 1940. godine imale su neprekinutu istoriju unazad nekoliko vekova. Republikanska vlada generala Čan Kaj–šeka neprijateljski se odnosila i prema budistima i prema taoistima. Obe ove religije nalazile su se u opadanju, ali nisu sasvim nestale sve dok njihovi hramovi i pustinjačka skloništa nisu 1950. zatvoreni, jer za njih u novoj Kini nije bilo mesta.

Taoizam je, isto tako, izvršio veliki uticaj na kineske pesnike i slikare tokom vekova, nadahnjujući ih istinskim religioznim obožavanjem prirode. Mnoga od najlepših dela kineske umetnosti duguju svoju nezaboravnu lepotu uvidu u svetost svih stvorenja i svih pojava. Pesnici kao Li Taj Po i Po Čui bili su u pravom smislu taoistički adepti, tako je duboka bila njihova ljubav prema prirodi i tako divno razumevanje njenih delovanja. Teološki pojam Boga koji je Tvorca zauvek izdvojio od njegovih stvorenja dao je prirodi ulogu običnog mehanizma, a Njutnovom nadogradnjom ovog pojma zapadni svet bio je još više duhovno osakaćen. Taoisti uzdižu prirodu i živa bića, opažajući u njima svetost koja im daje jedinstvo sa stvaralačkim Tao–om. Oni uviđaju da se stvorenje, dopuštajući sebi da bude rođeno u večnom stvaralačkom toku života, oslobađa prepreka i uspostavlja direktnu vezu sa Izvorom života. Mudrac usaglašen sa ritmovima prirode, živi mirno sa spoznajom da nema sukoba ni odeljenosti između njega, univerzuma i Izvora koji je Biće i Svrha. Za njega postignuće znači napuštanje misli da ima išta da se postigne. On je zadovoljan time da *jeste*.

Kraj

Ono malo što znam o tragičnom raseljavanju potomaka Žutog Cara i Drevnog Mudraca koji su postojali skoro pet hiljada godina, znam samo po čuvenju. Zato ću radije ispričati priču koju sam čuo od jedne studentkinje iz Singapura. Studirala je u Kini, u jednom gradu na jugu, i kada je vojska nove

Kine zauzimala južne provincije, napustila je studije i vratila se kući.

„Univerzitet se nalazio blizu brda na kojima je bilo više hramova. Odlazeći tamo upoznala sam jednog starog taoistu koji me je očarao, te sam ga kasnije često posećivala. U to vreme komunisti su već bili zauzeli taj kraj, i nisu krili da nameravaju da rasele pustinjake i budističke monahe i monahinje."

„Šta ćeš preduzeti, Učitelju?" upitala sam mog pustinjaka, ne mogavši da zadržim suze pri pomisli da će ga oterati odande gde je srećno proveo polovinu života."

„Zašto me žališ, Ji?" odvratio je on. „Zar ne bi bilo smešno da se neko ko je celog veka bio sledbenik Gospodara Laoa plaši promena? Ja sam odveć star da bi mi dali posao, a ti ljudi suviše brinu o tome kako neka stvar izgleda da bi me ostavili da umrem od gladi na oči okolne sirotinje koja me voli."

„Kako ćeš preživeti, Učitelju?

„Prestani da plačeš, devojčice, pa ću ti reći. U mojim godinama ja bolje mogu da prozrem budućnost nego da se prisetim prošlosti. Većina će morati da ode, a nas, stare i neupotrebljive, ostaviće na miru da živimo kako znamo od onoga što odgajimo u svojim povrtnjacima. Ovo mesto je siromašno i zabačeno da bi se žurili da ga iskoriste za neku drugu svrhu, a kako smo nas trojica–četvorica stari, oni će prepustiti vremenu da im prištedi trud oko našeg raseljavanja. Pustinjak Srca velikog kao Kapija i ja nameravamo da napustimo ovaj svet iduće godine, o večeri kada se proslavlja Sredina Jeseni. Ne, ne! Budi mirna, mala Ji. Nisi valjda pomislila da ćemo se obesiti ili progutati lijang ili dva opijuma? Besmislica! Mi ćemo, kao i uvek, izvesti svečane obrede uz vino, tamjan i sve kako je propisano, a zatim ćemo se iskrasti na jedan brežuljak odakle se možemo diviti jesenjem mesecu. Tu ćemo sedeti i meditirati. Stigavši u meditaciji do samog izvora jina i janga, zajedno ćemo uroniti u okean praznine."

Premda se osmehivao, ja sam ponovo udarila u plač. Iznenada me je upitao: „Mala Ji, ima li kod vas u Singapuru čaplji?"

„Čaplji, Učitelju? Ne, nema ih."

„Dobro. Da ne bi tugovala zbog nas, učinićemo nešto za tebe. Upamti što ću ti sada reći. Sledeće godine o ovoj svečanosti, kada u prazničnoj noći otkuca čas vepra budi na kakvoj uzvišici i gledaj u nebo iznad mora koje okružuje ostrvo. Ja, sâm, imam veliku želju da vidim to more spram mesečine, jer za života to nisam stigao da učinim. Tamo ćemo se susresti i poželeti zbogom jedno drugom."

Uverena da pokušava da me uteši, klimnula sam glavom, ali njegove reči nisam shvatala ozbiljno. Onda smo se oprostili.

Sledeće godine o prazniku Sredine Jeseni otac me je, zajedno sa porodicom mog verenika, odveo na večeru u jedan stan sa pogledom na more. Mada sam želela da postupim kako je stari pustinjak od mene tražio, lako sam dopustila ocu da me odvrati od toga. „Ne možeš tek tako otići sa večere i sama se izgubiti u noći", rekao je. „Šta bi pomislili Huangovi o devojci koja se tako vlada?"

Sa jelom se počelo dockan, bilo je dosadno i vreme se oteglo. Još uvek smo sedeli za stolom kada je časovnik otkucao deset (srednja tačka časa vepra). Odjednom sam osetila neobičnu vrtoglavicu. Savetovali su me da iziđem na balkon koji je gledao na morsku obalu. Bila je divna, vedra noć sa punim mesecom koji je obasjavao penom okrunjene male talase. Istoga trena dva od ovih penušavih talasa čudno su se vinula u vazduh i strelovito zaplovila prema meni. Pripisala sam to najpre svojoj vrtoglavici, onda najednom shvatih šta su ta dva talasa od pene. Bile su to dve krupne bele čaplje. Leteći nisko nad zemljom, prišle su gotovo do mesta na kojem sam sedela i dugo kružile oko mene oglašavajući se nečim što jedino mogu da nazovem kricima sreće. Dok se ovo događalo, mene je, svu, prožimalo osećanje velikog blaženstva. Bilo mi je jasno da je moj prijatelj taoista ne samo održao zadato obećanje, već je i mene dotakao plamenom ushićenja koje će mu zauvek pripasti u njegovoj sjedinjenosti sa prazninom.

III glava

NEOBRAĐENI KOMAD DRVETA

(Uticaj Lao-cea i Čuang-cea)

Postignuće besmrtnosti znači uspešno negovanje Puta. Negovanje Puta jeste postupak doživotnog pročišćavanja svesti adepta. Potpuno objedinivši sve energije tela i duha, adept postepeno otkriva svoje pravo Ja, koje je, u stvari, ne-Ja. Drugim rečima, on uspeva da svoje pravo Ja oslobodi od onih velikih tereta koji pritiskaju čoveka i sprečavaju ga da uvidi njegovo savršenstvo. Nisu, naravno, svi taoisti pronikli u tajno značenje svetih spisa, ali ma na kojoj ravni poimanja ih posmatrali, ovi spisi uzdižu čoveka visoko iznad onoga čime je zaokupljen u svetovnom životu. Duh koji se napaja rečima kao što su: nebo, zemlja, rosa, suština, cinober, mesečina, tišina, žad, biser, kedar, zimska šljiva, zacelo će pre postići jasnoću nego onaj po kojem se vrzmaju reči kao što su: mašina, avion, pop-muzika, dolari, smaknuća, napalm-bombe, trka u nuklearnom naoružanju. Ko bi uzdrhtao gledajući lansiranje svemirskog broda u koji su uložene milijarde dolara na Mesec, ako bi sam bio u stanju da u svako doba dana i noći dozove zmaja zlatnih i zelenih krila i na njemu se vine među zvezde? Kako je samo bremenita mudrošću ova filozofija koja čoveka spasava iz mase, čuva ga od nastojanja da po svaku cenu dođe do nekog položaja, bogatstva, moći ili slave i uči ga da živi umereno i zadovoljno u skladu sa prirodom i time stekne mir koji mu, opijenom od tišine, cveta u srcu.

Govoreći o razvoju taoizma od Žutog Cara do Ko Hunga, Onoga koji grli sve stvari onakve kakve one jesu, sa kojim je ova velika šarena tapiserija (neka nam bude dopušteno takvo poređenje) dovršena, izostavili smo filozofiju Lao–cea i Čuang–cea koja na svaki njen deo baca svoju blagu svetlost. Toj filozofiji ćemo se sada vratiti; no pošto se ona pogrešno uzima kao celokupni taoizam u njegovom prvobitnom obliku, izvan kojeg se svi ostali pravci posmatraju kao propadanje, najbolje je da još jednom pogledamo ovu tapiseriju u celini. Izrađena od isprepletanih vlakana raskošnih ali prigušenih boja, posebno blistavorumenom, koralnoružičastom i ponekom zlatnom niti, koje nestaju i ponovo se javljaju kako bi predstavile niz raznolikih ali uvek ljupkih prizora, ova celina poseduje jedinstvo. To jedinstvo jasno je tek ako se uvidi da sve mnoštvo taoističkih ciljeva i načina upražnjavanja Puta imaju u svojoj osnovi shvatanje da su prirodni zakoni, kao onaj koji vlada prožimanjem jina i janga, podjednako primenljivi na sve. Zato, bilo da je nečija pobuda uzvišena ili obična, nevina ili zla, način da se započne Put i sled daljih postupaka uglavnom su isti.

Osnovu ove tapiserije čini drevno shvatanje Tao–a sa njegovim veličanstvenim krugovima promena nadahnutim neprestanom igrom jina i janga i večitim plesom vu hsinga (pet aktivnosti). Od tada još duhovno potomstvo Žutog Cara snuje o besmrtnosti – ideji da jedinka, uhvaćena u mrežu zabluda proizašlih iz želja, usaglašavanjem sa prirodnim zakonima i postizanjem mira zaustavlja sve patnje i vraća se Izvoru bitka; ideji o zlatnom napitku unutar tela koji sa čistog duha uklanja sve mrlje tako da je ponovo istovetan po sastavu sa kosmičkim duhom iz kojeg je prvobitno i potekao. Ovaj pojam samopročišćenja obogaćen je sa dva uporedna toka misli: Misticizmom Laoa i Čuanga i njihovih sledbenika i tajnom alhemijom jogina. Tu su, najzad, i likovi bogova i demona rođeni iz zemaljskog spoja taoizma i drevne narodne religije. Iako su možda odveć maštoviti da bi se uklopili u fino tkanje tapiserije, na kojoj je postojala tek antropomorfna sličnost između bradatih mudraca i večno mladih besmrtnika

opijenih radošću slobode prostrane kao nebo, ti bogovi i demoni imaju svoju živopisnu i katkad smešnu draž.

Nikada mi nije bilo sasvim jasno kako je došlo do toga da još veoma davno Čuang i Lao za Zapad postanu utemeljivači jedinog taoizma, a da svi ostali njegovi oblici budu odbačeni kao izopačenje, pa čak i prljanje njihove uzvišene misli. Postoji obilje podataka u spisima tih istih mudraca koji ukazuju da njihove ideje potiču iz izvora koji su još u petom veku pre n. e. smatrani drevnim. I sama „Knjiga Promene" („Ji Djing") koja je mnogo starijeg datuma od njihovih dela, pruža nam o tome nepobitne dokaze. Zašto se onda ovaj mit tako dugo održao? Ako za primer uzmemo predašnji, tek nedavno promenjeni, stav Zapada prema tibetanskom budizmu, čini nam se da su te greške počinjene u prvim susretima Zapadne i dotle jedva poznate istočnjačke kulture i ponavljane od naučnika do naučnika, kao da je svaki od njih donosio sudove na osnovu sudova svojih prethodnika, ne trudeći se da se upusti u istraživanja iz prve ruke.

Filozofija Laoa i Čuanga dostojna je našeg najdubljeg poštovanja. Za mene oni su najveći među velikima. Jedna lepa statua Lao–cea od bronze zauzima na mom stolu počasno mesto, a odmah iza nje obešen je jedan zidni svitak na kome je kaligrafijom ispisan moj omiljeni odlomak iz „Tao Te Djinga". Oni tu stoje već godinama i ja u njima nalazim nepresušni izvor nadahnuća. O učenjima ove dvojice mudraca postoji obimna literatura. Mene su ovde uglavnom zanimali oni aspekti njihove doktrine koji su važni za izučavanje razvoja taoističkog pojma besmrtnosti. Pravilno shvaćen naziv „besmrtnik" označava nešto slično što Lao i Čuang podrazumevaju pod „istinskim čovekom" i „savršenim mudracem"; u delima adepta Huang Laoa uz reč „mudrac" najčešće stoji i napomena da se besmrtnost ne može spremno dočekati bez primene jogi vežbi, kao što su joga disanja, unutarnja alhemija i druge. Naslov ovog poglavlja uzet je iz kineskog ideograma *p'u* koji se više puta javlja u „Tao Te Djingu". Prema rečniku njegova definicija je „sastav stvari" i „pojave u grubom vidu"; ovo drugo značenje ja sam upotrebio za prevod

nadimka Ko Hunga – Pao P'u – ce. Od većine drugih sklopova meni je bliže tumačenje D. C. Laoa – „neobrađeni trupac drveta". Više od bilo koje reči *p'u* izražava Lao–ceovu misao o tome šta mudrac teži da bude (ukoliko „težiti" ne upućuje previše na svesno uperen napor da bi to odgovaralo taoističkom shvatanju). Navešću ovde jedan citat iz Lao–cea:

„Zbog toga što mudrac nema o sebi visoko mišljenje, njegov duh je svetao; ne hajući za položaj, on postaje uzvišen; lišen oholosti, on postiže uspeh; bez samosvesti, savršen je. Zato što ne nastoji, niko na svetu ne može se sravniti sa njim po uzvišenosti." Jedna stara izreka kaže: „Ono što je nesavršeno postaje celina". Sjajna je to istina! Da bi postao potpun i vratio se Izvoru, on uvek mora da bude u skladu sa prirodom. Nema na svetu ništa tako slabo kao voda, niti išta dovoljno jako da nju savlada... Čovek velikog uma je poput vode koja, premda koristi svemu, nikada ne nastoji... Ono što je čvrsto i kruto, vuče nas naniže; ono što je savitljivo i podatno stremi ka visini... Kao što je nisko kopno u osnovi visokog, tako i poniznost čini temelj za dalekovidost... Onaj koji je stalno na vrhovima prstiju, a ne onaj ko pravi duge korake, može daleko da otputuje... Mudri ljudi iz davnih vremena koji su za svoj pravac uzimali dobrotu, imali su čudesne i istančane moći pronicljivosti; oni su bili tako duboki da niko nije mogao dopreti do dna njihovih duša i zato, ako se moraju opisati, o njima možemo reći samo toliko da se kreću oprezno kao čovek koji ide preko rečnog gaza; oni su se povlačili kao da se stide svega oko sebe; njihov odnos prema svemu bio je pun poštovanja kao prema počasnim gostima; oni su bili prirodni kao što su prirodni komadi neobrađenog drveta."

Po ko zna koji put Lao–ce ponovo ističe da je traženje počasti, imetka ili položaja suprotno mudrosti; mudrost je jednostavnost i neizveštačenost, otuda upoređenje sa neobrađenim komadom drveta. To upoređenje savršeno odgovara onome što se podrazumeva pod rečima „postati besmrtnikom" i u osnovi je dobrog dela i japanske i kineske umetnosti i kulture. Na Dalekom istoku su umerenost i jednostavnost oduvek bile smatrane kao obeležja istinske veličine. Ova

načela su i u onome što je najbolje u poeziji i u vizuelnim umetnostima Kine i Japana, gde se najlepše pesme sastoje od svega nekoliko slogova; najodličnije slike često su slikane sa zapanjujućom štedljivošću poteza kičicom i ne bojom, već različitim nijansama razblaženog tuša na beloj podlozi; najsavršenija keramika čuvena je sa svoje jednostavnosti; a najelegantniji nameštaj skoro svu svoju lepotu duguje jednostavnosti oblika.

Ova ljubav za jednostavno i skromno dolazi od intuitivnog opažanja same prirode Tao–a. Bez oblika i prazan, Tao je izvor cele mirijade oblika. Majka univerzuma i hranitelj svih stvorenja, on je savršeno ravnodušan, zapravo nesvestan svoje širokogrudosti. Bez napora, on stalno iznova nadoknaduje nedostatak i ukida višak, čineći sve što je potrebno bez predumišljaja, naprezanja ili žurbe. On je u isti mah i praznina i oblik tako da je prvi aspekt presudan za onaj drugi, kao što je i praznina bitna za posudu. Kada bića ovakvu jednu majku slave psalmima i himnama to je samo prosto stvaranje buke. Tao nikada nije nametljiv, on ništa ne zahteva. Pevati o njegovoj slavi je samo rasipanje daha; ono što valja preduzeti jeste da se uoči način njegovog delovanja i iz toga sačini obrazac življenja. Živeti pomoću Tao–a znači delati kao Tao, ravnati se po tom čudesnom neusiljenom načinu dobijanja svih stvari gotovih, a stvarati ono što je korisno za druge, kao što Tao stvara kišu i rosu nikada ne pomišljajući na svoju vrlinu ili da mu za to pripada hvala ili nagrada.

Tajna mudrih, što je isto besmrtnost, jeste prihvatanje; otuda Lao–ceova napomena da treba postati kao tek rođeno dete koje prihvata svaki događaj onakav kakav on jeste ne pravećі razliku među njima. Uplitati se u njihovo prirodno odvijanje, siguran je način da se izazove bol i nesreća; ići lagano, uporedo sa događajima onakvim kakvi su jeste put do mira i mudrosti. Čemu ogorčenost na ovo ili ono, čemu razlikovanje? Bez ružnoće ne bi moglo biti lepote; bez zla nema dobra; bez smrti ne bi bilo života. Naizmeničnost je nužnost postojanja; prividna nesreća je često prerušena blagodat. Korist od onoga što je nisko nije manja od onoga što

je visoko, niti poslednjeg od prvog. Širenje podrazumeva skupljanje, pravo podrazumeva krivo, a jako slabo. Dizanje i padanje, uzimanje i davanje, sve to na svom mestu postiže svrhu. Oluja ne traje večito niti kiša pada neprestano; čemu, dakle, zabrinutost? Mudrac je onaj koji dobro zna da je prihvatanje onoga što jeste uvek najbolje; priroda ionako čini dobra po svom sopstvenom kalendaru; remetiti njeno delovanje znači samo izazivati njenu osvetu.

Blagost nadvladava grubost kao što voda svojim tokom savlađuje sve prepreke. Surovost i raspre krše nebeski zakon, donoseći za uzvrat jedino bedu. Prava mudrost, istinska nadmoć, nikada se ne stiče naporom već prepuštanjem stvari njihovom toku. Biljku koja se opire, skrši ili iščupa vetar; savitljiva biljka preživljava oluju. To je značenje misli „naučiti da se usaglasi sa prirodom".

Iz dopuštanja stvarima da budu onakve kakve jesu proizilazi i davanje slobode ljudima da čine ono što hoće. Lao-ce je osuđivao razgovore o milosrđu, ljubavi prema roditeljima i odanosti, svojstvene konfučijancima, ističući da je već samo to naglašavanje potrebe tih vrlina siguran dokaz njihovog odsustva kod onih koji ih zagovaraju. Put mudraca nalaže da se učini ono što je neophodno kada stvari krenu rđavo, a zatim da se povuče sa scene ne rasipajući ni reči ni misli na ono što je već prošlost. Po njemu, društveni zakoni vode samo do uvećanja raznolikosti zločina. Ovo učenje doprinelo je sklonosti taoističkih adepata da se povlače u samoću planina gde je svako slobodan da deluje u saglasnosti sa glasom svog srca, nesputan običajima i zakonima društva.

Naravno, savitljivost i prihvatanje sami po sebi ne vode do mudrosti, to jest besmrtnosti. Tu neizostavno mora da postoji i sve pozitivno što se zahteva od onoga koji neguje Put. Glavni Lao-ceov nauk za postizanje uspeha jeste da se bude skroman, nesebičan i spokojan. Da parafraziramo taj nauk: boje zaslepljuju, zvuci zaglušuju, obilna hrana razara nepce, zadovoljstva unose zbrku, grabež za bogatstvom izopačuje. Oni koji se čvrsto drže Puta ne žude za prezasićenošću; kada je prezasićenost izbegnuta sve izgleda novo i sveže. Nema

ništa gore od mnogih želja: požuda, razne vrste zabava i gramzivost remete mir. Mora se ostati sa onim što je stvarno i to ničim ne ukrašavati. Lukavstvo i žudnja za moći i bogatstvom pogotovo su tudi mudracu; time što ne pokušava da zadrži stvari on sebi olakšava njihov gubitak. Da bi se video put ka nebu nije potrebno maknuti se dalje od kućnog praga. Odbacivši učenje, brige i želje adept gradi svoj mir i u tišini dolazi do čistog opažaja Puta. Tada mu se ukazuje Realnost i on može da dospe do njenih krajnjih granica: ona se ne može videti, ne može se čuti, već se mora pojmiti u tišini i miru. „Tao Te Djing" je odveć taman u izrazu da bi čitalac mogao da bude siguran u to nalaže li se neka formalna jogička disciplina kada se sledi ovo učenje. Da li reči „samo mirno sedeti" upućuju na uobičajenu meditativnu praksu ili ne? „Zapečati otvore požude, zatvori njihove ulaze!" moglo bi dvojako da se tumači. No, što god da je Lao-ce time nameravao da kaže, činjenica je da je njegovu poruku teško shvatiti; iz tog razloga sve vrste jogičkih dijeta i pomagala sledstveno su se razvili kao potpora do ostvarenja. Ovakva praktična sredstva ne mogu se ipak smatrati odstupanjem ili izopačenjem njegovog učenja; pre će biti da ona čine nužnu dopunu, budući da svi ljudi nisu jednako obdareni sposobnošću za postizanje mira. Pored toga, odsustvo posebnih uputstava o kontemplaciji i tehnikama disanja u „Tao Te Djingu" ne znači izričito da im Lao-ce nije bio sklon. U jednom tako jezgrovitom spisu koji se bavi osnovnim načelima ne mogu se ni očekivati podrobnosti ovakve vrste. I trideset trećem odeljku ovoga dela nalazi se odlomak koji se, izgleda, direktno tiče jogičke besmrtnosti kao cilja. On glasi: „Umreti a ne istruliti: to je besmrtnost!" Originalni kineski izraz koji ja ovde prevodim sa „besmrtnost" doslovno znači „dugovečnost", ali on se među taoistima koristi u oba ta značenja. Ovde, međutim, „dugovečnost" ne bi dala nikakav smisao. No ovo pitanje i nije od nekog stvarnog značaja, jer, izuzev među naivnim zagovornicima nauke o preobražaju tela u stanje besmrtnosti, „postati besmrtnik" i „postati savršeni mudrac" uvek se smatralo da je jedno te isto.

Čuang–ce, za koga se pretpostavlja da je živeo oko jednog veka posle Lao–cea, tako je tesno povezan sa njime da je izraz Lao Čuang dugo korišćen da označi njihovu veliku bliskost. Njegova dela su mnogo obimnija, ali nijedno nema zadivljujuću sažetost i oštrinu „Tao Te Djinga". Uz to, ona su puna anegdota i pravi su praznik humora. Suštinska razlika među Lao–ceom i Čuang–ceom je druge prirode. Ostaje otvoreno pitanje može li se s pravom govoriti o kvijetizmu Lao–cea; o tome da je bio bez tačno definisanog mističkog cilja i da su mu bile tuđe kontemplativne meditacije postoji dovoljno dokaza koji navode da je ovakav zaključak na mestu. Sa Čuang–ceom je nešto drugo. Ne vidim da bi iko ko bi izučavao njegova dela mogao da posumnja da je on bio dobro upoznat sa stanjima mističkog ushićenja koja daleko prevazilaze granice običnog usaglašavanja sa prirodom. Neki naučnici tvrde da su oba ova mudraca tražili samo jednostavnu nagradu za svoju umerenost, ljubav prema miru i prihvatanje dobra i zla prirode bez ikakve želje da stvari budu drugo nego ono što jesu. Prema ovom gledištu, sve što su oni želeli bilo je da ih vlasti tog nemirnog razdoblja, kada je skretati pažnju na sebe bilo opasno, ostave na miru, da žive oslobođeni od briga i uživaju u jednostavnim radostima: svežini povetarca, žuboru planinskog potoka, plodovima sa polja, odrazu meseca u vodi, toplini sunčevih zraka, čistoti snega, senovitim obrisima planina što se gube u oblacima, rumenilu zore, magli što se diže nad jezerom, muzici vetra u krošnjama borova, šuštanju bambusa. Ja, lično, sumnjam u to čak i u slučaju Lao–cea, jer mnoge njegove izreke zapisane tajnim pismom svedoče više da je reč o transcendentalnoj vrsti mudrosti; nema, međutim, nikakvog pouzdanog dokaza da je bio upoznat sa ekstazom radosti što se postiže kontemplacijom i pri kojoj se javlja unutarnja svetlost. Na drugoj strani, u delima Čuang–cea često nailazimo na pojam neizrecivog blaženstva što se postiže kada jogin u miru i tišini opšti sa onim što se javlja iznad zemlje i neba, pa ipak je toliko blizu da se nalazi u najskrivenijem udubljenju njegove sopstvene svesti. Drevni kineski tekstovi su u toj meri sažeti da ostavljaju veliki prostor za

različita tumačenja, te je teško biti siguran i kod nekih manje nerazumljivih predmeta nego što je ovaj. No dok bi se za Lao–cea morali tražiti jaki dokazi da nije bio kvijetist sa mističkim sklonostima nego savršeni mistik, ovakva kvalifikacija, po meni, ne pristaje uz Čuang–cea.

Barton Votson, uman i dobrog zapažanja prevodilac sabranih dela Čuang–cea, u tome se ne slaže sa mnom. U svom napisu on tvrdi da Čuang–ce nije tražio ništa osim „oslobađanja od sveta" koje bi se postiglo odbacivanjem ustaljenih vrednosti time što će se pobeći iz okova, i onih koje čovek sam sebi nameće i onih spolja. Ako sam ga pravilno razumeo, njegovo mišljenje je da se filozofija ovog mudraca može svesti na sledeće:

Ni ime, ni slava, ni položaj i visoki ugled na jednoj strani, niti sram, omalovažavanje i nemogućnost da se steknu visoka odličja na drugoj strani, nisu vredni ni trenutka pažnje; ova spoznaja čoveka čini otpornim na sve nedaće koje dolaze spolja. Na isti način, odbacujući vezanost, naročito za imetak i nepotrebnu svojinu, on stiče sposobnost da raskine okove koje je sam stvorio, jer je do prave suštine života izuzetno teško da se dopre. Mirno prihvatanje zala, kao što su siromaštvo, bolesti i smrt, za nužni i ne neprijateljski deo prirodnog poretka čini čoveka neranjivim na bol. Čovek, kao tvorac većine svojih nedaća, može bol da ukloni time što neće dopustiti da njegova ravnoteža bude narušena ma šta se dogodilo. Što se tiče rata, nepravde, rasprostranjenosti siromaštva i drugih društvenih zala, sve će to prestati ako se čovek uzdrži da posmatra pojave kao dobre i rđave, poželjne i one koje to nisu. Delatnosti radi sticanja materijalnog svesno se izbegavaju u ime vu veja, spontanog delovanja sa kojim priroda zadivljujuće uspeva da postigne svoju svrhu. Da bi pokazao kako ovakvo delovanje može da bude zadovoljavajuće, Čuang–ce navodi za primer rad iskusnog zanatlije: nož u ruci veštog drvodelje, vođen njegovim instinktom, postiže najbolji učinak sa najmanje truda; isto je i sa veštim drvosečom, kasapinom, plivačem koji ne moraju da razmišljaju o svom radu da bi ga obavili kako treba. On kaže: „Onaj ko upražnja-

va Put svakog dana čini sve manje a napreduje dalje i tako sve dok ne dospe do tačke gde više ne čini ništa, a ipak nema ničega što nije učinjeno." Mudar čovek prihvata jednostavnost, uživajući u prizorima i zvucima koji se javljaju na njegovom putu; slobodan od vezanosti, on pozdravlja njihov dolazak, ali ih isto tako bezbrižan ispraća. On radosno luta kroz život; nemajući naročitog cilja, on ništa ne zna o razočarenju ili nezadovoljstvu. „Planine i šume, brda i doline ispunjavaju nas divljenjem i mi smo radosni. Naša radost ne prestaje najezdom bola." Drugi odlomak glasi: „Savršen čovek koristi svoju svest kao ogledalo: odslikava ali ne stvara zalihe." Kada nešto pođe po zlu, smeh od srca učiniće najviše da se spasemo. Čuang-ce je voleo da se smeje i uvek bio spreman da se podsmehne nadmenima i licemerima.

Posmatrano iz ovog ugla, učenje Čuang-cea izgleda kao puki kvijetizam, mističan možda, ali bez ikakvog pomena o postizanju visokog mističkog cilja. U njegovim delima ima pasusa koji su sigurno pogodni za mističko, pa i jogičko tumačenje. Opise onih koji su postali neozledivi vatrom, ledom, gladu ili bilo kakvim nesrećama i onih koji su bili u stanju da lete iznad zvezda, jasno je da ne treba shvatiti doslovno; ali na šta bi oni drugo ciljali nego na mističku ekstazu i osećanje neograničene slobode kao posledice potpunog uspeha u kontemplativnoj jogi? Govoreći o Lieh-ceu, jednom od mudraca, Čuang-ce mu se ruga što ne radi ništa pametnije već jaše na vetru, jer, kaže, iako to ušteđuje napor da korača, i dalje zavisi od *nečega* što ga nosi okolo, dok pravi mudrac „uzjahuje nebesku i zemaljsku istinu" i da „jašući na promenama šest dahova" može da luta čitavim beskrajem, a da ne zavisi ni od jedne vrste bojnog konja. Ovo ukazuje na poznavanje jogičkih tehnika disanja, od kojih je jedna docnije postala poznata kao „disanje kroz pete"; Čuang-ce pominje tu disciplinu kao jedno od ostvarenja pravog mudraca. Drugde pak on oštro osuđuje jogine koji su se pridržavali jedne veoma komplikovane tehnike disanja i jogi položaja ovim rečima: „Duvati i dahtati, uvlačiti i srkati, izbaciti stari a udahnuti novi dah, vežbajući „medvede zastore" i „ptičje

rastezanje" sa dugovečnošću kao jedinom brigom: takav život drag je učenjacima što upražnjavaju jogu zvanu Izvođenje."

Ne iznenađuje nas da se Čuang-ce suprotstavlja odveć pretencioznim jogičkim metodama; on, sam, daje slikovite opise kontemplativne joge i njenih učinaka. Evo jednog od njih:

„Suština savršenog Puta je duboka i obavijena tamom; njena krajnost je tajanstvena i otkriva se jedino u miru. Neka ne bude viđenja ni slušanja; obavij duh spokojem i telo će ti samo od sebe postati ispravno... Kada ti oko ne bude videlo, uho ne bude čulo i svest ne bude znala, tvoj duh će zaštititi telo i ono će uživati dug život. Budi obazriv sa onim što je unutra; zatvori se prema spoljnjem, jer je suviše znanja štetno. Ja ću te tada povesti iznad Velikog Blistavila, do izvora savršenog *janga*; ja ću te provesti kroz Tamu i Tajna Vrata do izvora savršenog *jina*... Ti treba samo da se staraš o svom rođenom telu i da ga čuvaš; onda će sve ostale stvari same od sebe da ojačaju."

U humorno apokrifnom izveštaju o Konfučijevoj poseti Lao-ceu, ovaj taoistički mudrac priča: „Potpuno nepomičan, on čak nije izgledao ni kao ljudsko biće. Konfučije je u čudu uzviknuo: Varaju li me to moje oči? Samo trenutak ranije, Gospodine, učinilo mi se da ste kruti kao kakvo davno beživotno drvo, da ste zaboravili sve stvari, oprostili se od ljudi i povratili se savršenoj samoći. Lao-ce mu je na to odgovorio: „Bio sam pustio svoj duh da odluta u Početak svega."

Drugom zgodom, toplu hvalu meditaciji pripisao je, radi svih nepoverljivih, samom Konfučiju:

„Čuo si o letenju na krilima, ali nikada o letenju bez njih. Čuo si o znanju koje se zna, ali nikada nisi čuo za znanje koje sebe ne zna. Pogledaj u zatvorenu odaju, praznu ćeliju gde je svetlost rođena! Sreća i blaženstvo skupljaju se tamo gde ima tišine. Ako pak nisi miran, ti činiš ono što se naziva „sedenje a trčanje naokolo". Neka tvoje uši i oči opšte sa onim što je unutra u tebi; svest i znanje ostavi napolju. Tada će i bogovi i duhovi doći tu da borave, a ne da govore čoveku."

Oni taoisti koji su uistinu verovali u telesno preobražavanje mogli su doslovno da shvate Čuang–ceov opis svetog čoveka sa planine Ku–Še „koji je imao kožu sličnu ledu ili snegu i bio nežan i stidljiv kao mlada devojka", čija je hrana bila rosa a zmaj bojni konj. Ako i nije moguće pretpostaviti da je Čuang–ce bio u toj meri naivan da poveruje u takve stvari, ove reči izazivaju čudesan mistički osećaj kojim se nagraduje uspeh u meditaciji i, isto tako, podseća nas na mladalački izgled koji su neki jogini zadržali do smrti.

Iz nekoliko odlomaka u njegovim delima očigledno je da on nije delio san ranih taoista o postizanju ogromne dugovečnosti. Evo jednog takvog odlomka: „Istinski mudrac uživa u preranoj smrti; on uživa u starosti; on uživa u potčinjavanju; on uživa u okončavanju." U drugom stoji: „Kako da znam da voleti život nije zabluda? Kako da znam da mrzeći smrt ne postajem čovek koji je, napustivši svoj dom u mladosti, zaboravio put natrag." Na drugoj strani, jasno je da on nije smatrao, što neki tvrde i za Lao–cea, da je smrt kraj svega, jer je napisao: „Život je pratilac smrti; smrt je početak života", i: „Jednog dana će nastupiti veliko probuđenje kada će postati jasno da je sve ovo bio san." Ovaj potonji iskaz potpuno odgovara mističkom pojmu „vraćanja Izvoru", što je ponovno utapanje u bezobrični Tao.

Smatrali mi Laoa i Čuanga savršenim misticima ili ne, neosporno je da je njihovo učenje podstaklo mnoge da stupe na put misticizma. Njihovo tumačenje unutarnjeg mira ide mnogo dalje od čistog filozofskog pojma. Po njima, čovek je gospodar svoje sudbine i trajanja svog života; on je tvorac svojih sopstvenih patnji i većinu njih može otkloniti time što će ih prihvatiti kao delove prirodnog sklada. Unutarnji mir pak u vezi je sa unutarnjom svetlošću koja je najbolje poznata ostvarenim joginima.

Čan (Zen) učitelji koji su toliko toga nasledili od ranog taoizma i indijskog budizma, uče metodama koje su znatno bliže negovanju taoističkog Puta, a time u učenjima Laoa i Čuanga, nego što je to poznato. Njihove jezgrovite izreke i karakterističan humor uveliko podsećaju na ove mudrace.

Ono što oni smatraju pod Svešću i njenom neodeljivošću od pojedinačnih svesti ne razlikuje se od onoga što taoisti podrazumevaju pod Tao–om kao Velikom Prazninom i Tao–om koje se otkriva pojedincu oslobođenom od obmana. Učenje Čana da do prosvetljenja mora da se dođe *ovde* i *sada* zapravo je taoistička doktrina „postizanja besmrtnosti" ispravno shvaćena. Taoistički pojam *šen* i pojam iz Čan budizma *hsin* (jedno znači „duh", drugo „svest") često se uzajamno zamenjuju, a u poznijim taoističkim delima hsin često zamenjuje šen. Ako postoji neka stvarna razlika u ova dva načina duhovnog usavršavanja, nju treba tražiti u naglasku koji taoisti stavljaju na jednaku upotrebu i fizičkih i mentalnih sposobnosti kao sredstava za postignuće.

U novije vreme dug prema Lao–ceu i Čuang–ceu izričito se priznaje, radije među taoistima nego među Čan budistima. Ja sam često bio dirnut velikim divljenjem taoističkih pustinjaka ne samo prema učenju ovih mudraca, već i njihovim vladanjem prema tom učenju. Oni navode njihova dela, a mnogi napamet znaju „Tao Te Djing". Njihova svežina, nenametljivost i veselost duboko su prožeti duhom Čuang–cea. Bez mudrosti Laoa i Čuanga taoizam bi za obrazovanog čoveka mogao da izgubi svoju vrednost i doživi sudbinu sekte Nebeskog Učitelja, pretopivši se do kraja u staru narodnu religiju.

Na žalost, vrlo malo se zna o drugim taoističkim mudracima kojih je, pretpostavlja se, bilo mnogo u istom razdoblju kada je živeo i Čuang–ce. O njima ne znamo ništa, a dela su im sačuvana jedino u fragmentima. Među njima se isticao Lijeh–ce o čijem se učenju može steći neka predstava iz sledećih izreka:

„Da bi znao posledicu, posmatraj koren. Prouči prošlost da bi znao budućnost.

Kada je put preda mnom prav, veselo koračam napred; kada on počne da krivuda i zavija, prilagođavam mu se najbolje što mogu.

Drevni ljudi smatrali su da je smrt Povratak, a život prinudno napuštanje svoje kuće.

Mudrac druguje sa onim ko o životu i smrti misli isto kao o šetnji i snu, a ne sa onim ko je zaboravio značenje Povratka."

Za žaljenje je i to što je tako retko susresti danas one koji bi bili kao ti stari mudraci. Na Zapadu se na najneočekivanijim mestima mogu zateći Čan učitelji i zen-riši, ali taoističke učitelje teško je pronaći. Nemoguće je da su svi oni najednom nestali iz „sveta prašine" i rado verujemo da su prebrodili zlo vreme izgnanstva i prokrčili sebi put do svetova besmrtnika. Pravo objašnjenje je verovatno da ih njihov mir i povučenost skrivaju od naših očiju. Jer Lao-ce kaže: „Tao je oduvek bio bezimen; jedno neobrađeno drvo."

Taoistički humor

Jedno od divnih obeležja taoizma je sklonost da se čak i svete stvari zaodevaju humorom. Dela Čuang-cea i drugih mudraca puna su zabavnih, ali nikada okrutnih, apokrifnih priča u kojima se kao sitni i smešni pojavljuju ne samo Konfučije već i sam Lao-ce. Shvatanje da pobožnost mora da bude licemerna potpuno je odsutno. Neka ova priča, koja je možda i novijeg datuma, bude primer za to:

Desilo se da je Konfučije jednom zatekao Lao-cea dok se ovaj kupao u potoku. Pošto je mrzeo pretvaranje i bio bez trunke lažnog stida, stariji mudrac izišao je iz vode da bi ga dočekao go golcat. „Gospodine", povikao je veliki moralist Konfučije brzo odvrativši pogled, „primećujem da vama nedostaje ispravan osećaj ljudskog dostojanstva. Ako se ljudi budu kretali okolo nepokriveni, na koji će se način tada razlikovati od ptica i zveri?" „Gospodine", odgovorio mu je Lao-ce, „zar je toliko rđavo da se stavimo u isti red sa pticama i zverima? Njima su tuđi žeđ za slavom, pohlepa, tvrdičluk, uživanje u raskoši i nebrojeni drugi poroci. Oprostićete mi što ću sada da produžim svoje kupke."

Drugoga dana Lao-ce je naišao na Konfučija dok je ovaj nekolicini učenika držao propoved o milosrđu, izišao je pred njega tapšući rukama i grakćući kao vrana. Milostivi mudrac je na to skočio kipteći od besa, zajapuren poput čoveka kojeg

će udariti kap. „Gospodine", primetio mu je Lao-ce hitro se uklonivši, „ja sam bio poučen onim što ste govorili o milosrđu. Otkud sada ta nagla promena? Ako će ljudi ići okolo skačući u oči starim ljudima koji vole malo da se našale, kako ćemo ih onda razlikovati od izgladnelih tigrova?"

Jednom, opet, Konfučije je video Lao-cea kako pije u krčmi. „Gospodine", opomenuo ga je uvređeni mudrac, „je li to vaš osećaj za uljudno vladanje? Zar očekujete da ćete nekome pokazati Put upijajući u sebe sve i svašta?" „Gospodine", odgovorio mu je Lao-ce, „zar vam ovaj moj postupak ne dokazuje da ja nisam ni ptica ni zver? Nikada nisam čuo da ta stvorenja piju." „Da, ali za učenog mudraca je gore nego da je ptica ili zver to što javno sramoti svoje sede vlasi", uzviknuo je Konfučije. „Vi, Gospodine, svakako sa mnom zbijate šalu", odgovorio je Lao-ce. „Ranije me opominjete što se ponašam kao ptice i zveri; sada mi prebacujete da se ne vladam kao naši pernati i zubati prijatelji. Očito je da je vama potrebna pouka. Tao, morate znati, jeste praotac svega i svačega, vas i mene, ptica i zveri, ovog krčaga za vino i ovog vina. Ispijanje Tao-a, dakle, vrlo je pogodna delatnost za jednog taoistu. Kada budete shvatili da je sve pod prostranim nebeskim svodom prožeto svetošću, tek tada ćete smeti da se nazovete mudracem." „Veličanstveno!" uskliknuo je zadivljeni Konfučije. „Ah, kako je velika mudrost ovog plemenitog Gospodina! Teško će biti da se s ove strane nebesa nade njemu ravan! On je istinski feniks među vranama!"

IV Glava

PESME TIŠINE

(Taoistička poezija)

Pesme nadahnute taoističkom ljubavlju prema prirodi najdivnije izražavaju duh pustinjaka koji borave u planinama. Čitaoca raduju, ali prevodiocu je teško da uhvati više od nagoveštaja njihove lepote. Rime i izvorne ritmove on mora da odbaci, jer njihove najčešće pesničke forme imaju pet do sedam slogova u svakom stihu, što je nemoguće postići u drugom jeziku. Zbog toga sam odlučio da upotrebim dva ponekad čak i tri stiha za svaki kineski; to je, na žalost, bio jedini način da se prenese smisao. Kratkoću i lakoću stiha, što je jedna od bitnih vrlina ovih pesama, nemoguće je preneti. Ritmovi originala kod kojih se prvi, drugi i četvrti stih obično rimuju, mogli bi se predstaviti ovako: – – / – – – – ili: – – / – – / – – –. Nisu svi ovde izabrani pesnici svesni sledbenici Puta, ali su svi to bili po naročitoj srodenosti sa prirodom koja je u Kini obeležje i taoista i umetnika.

Za vladavine Svetlog Cara iz T'ang dinastije – onog istog Hsuan Tsunga koji je posthumno potvrdio Čang Lao Lingu zvanje Nebeskog Učitelja je poslao taoiste ka svetovima besmrtnika u potragu za duhom njegove omiljene naložnice lepotice Jang – taoizam je bio u velikoj milosti na dvoru. Štaviše, ovaj car je bio tako izdašan pokrovitelj umetnosti da su se pesnici, slikari, glumci i muzičari prosto jatili u prestonici imperije Chang Anu, načinivši od nje jedno od najblistavijih središta lepote u istoriji sveta. Tu je bio pozvan i veliki pesnik

Li Taj Po i, zahvaljujući naklonosti dvora, uživao najviše počasti. Ubrzo je, međutim, pao u nemilost i povukao se u planinsku osamu kao pustinjak. Prema legendi, okolnosti koje su navele Li Taj Poa da napiše jednu od svojih najlepših taoističkih pesama bile su sledeće. Dok je on boravio u izgnanstvu, jedan dvorski činovnik poslat je da ga izvesti kako je ponovo u carevoj milosti i da treba hitno da se vrati u prestonicu. Nagizdanom i namirisanom glasniku, koji je bio užasnut od putovanja do tog divljeg i neudobnog mesta, pesnik je odgovorio da odbija da ide.

Dvoranin je bio zgranut i, razgledajući izgnanikovu kolibu, uzviknuo je: „Zar postoji na ovom svetu razlog koji te može zadržati na ovakvom jednom mestu?" Odgovor Li Taj Poa sadržan je u pesmi od dvadeset slogova, lakoj i mudroj, ali toliko dražesnoj, barem u originalu, da ju je Šigejaši Obota, koji je početkom ovog veka preveo gotovo sve pesme ovog pesnika na engleski, pretpostavljao svim ostalim. Ne pamtim njegov prevod, te sam sačinio novi:

Pitaš me zašto boravim
Sred ovih gora zelenih poput žada?
Osmehujem se. Reči ne mogu da iskažu
Spokoj koji je u mome srcu.
Pogledaj onaj breskvin cvet na vodi
Kako se zanosno prepušta njenom toku!
Moje je kraljevstvo ovde,
Daleko od sveta ljudi.

Znajući da je taoistička misao izvršila veliki uticaj na Li Taj Poa, mi tako i tumačimo ovu pesmu. Njene poslednje reči znače da je mirna kontemplacija nad prirodom pesnika dala više nego što se može postići bilo kojim ljudskim stanjem. „Spokoj" je ovde ključna reč; ona često označava stanje svesti presudno za intuitivno opažanje Puta. Opale latice cveta koje plove vodom primer su lepote što okružuje pesnika, a „zanosno prepuštanje" toku vode život u skladu sa prirodom. A možda pesnik i nije sve to imao na umu kada je ispevao ove stihove? Što se tiče Li Taj Poa, on je toliko bio prožet taoizmom da se mnoge njegove pesme čitaju kao čudesni ukrasi za propovedi o Putu.

Čuan Te – 'ju, koji se, kao mnogi svetovni ljudi, s vremena na vreme povlačio u planinsku samoću, opisuje svoju posetu svetoj planini Mao Šan. U taoističkoj poeziji zastor od magle ili širenje belog oblaka simboli su opažanja bezgranične praznine, Tao–a u njegovom bezobličnom vidu.

Veče se spušta na samotni kraj
I ja sjahujem sa svog konja.
Spokojan, slušam
Žubor planinskog potoka.
Ptice pevaju i cvetne latice opadaju;
Od čoveka ni traga.
Prozor moje kolibe
Zaklanja jedan beli oblak.

Drugi pesnik, Šin Te, slavi radost samoće zanosnim stihovima. Njihov naslov u originalu odgovarao bi rečima: lek, nadoknada, uteha. Nadajući se da se neću ogrešiti o poeziju, preveo sam ga kao „Srećni begunac".

Kako je prekrasan ovaj šumski predeo –
Miljama unaokolo nema naselja,
Samo oblaci magličastih kapljica
Nad ponirućim vodenim strujama.
Staza se gubi tamo između stabala
Odakle dopire larma majmuna.
Među samotnim bregovima
Ponavljaju se odjeci rike tigra,
Šapat u krošnjama borova
I ptičja graja.
Zaobilazeći stene što se odronjavaju,
Uspinjem se ka vrhu planine.
Katkad otpočinem na šljunkovitoj obali rečice
Da bih kroz zamršene lijane zurio
U udaljene opkopane zidine
Od kojih blago dopire gradska vreva.

Čeng Hao u pesmi od svega dvadeset slogova, naslovljenoj „Postignuće", govori jezikom poezije o najvišem mističkom doživljaju.

Vedrina je postignuta,
Sve je tišina.
Ja i dalje bdim, iako istok
Već rudi u praskozorju.
U tišini meditiram
O mirijadama oblika
Koji su spontano stvoreni
Rukom prirode.
Radosno, doba postižu svoju punoću
Zajedno sa čovekom.

„Među planinama Vu I" naslov je pesme Hsien Hang-tea, u istoriji poznatog po svom hrabrom otporu invaziji Mongola u XIII veku. Pretpostavlja se da je bio primoran da se skriva među tim divnim bregovima, koji su i danas čuveni po svojim mirisnim grmovima čaja, iako ne manje samotnim i divljim. Kraj pesme je zagonetan i ne može se pouzdano reći koja misao ga je podstakla. Bilo da je pesnik među ovim brdima naišao na procvalo drvo šljive ili ga je, razmišljajući o svom domu koji nikada više neće videti, dozvao u sećanje, sigurno je da je drvo šljive simbol velikog ostvarenja za kojim se dugo i mučno traga. Hsijen Hang-te je, sticajem okolnosti, bio ratnik, ali posedovao je ono posebno osećanje za prirodu koje je vekovima bilo karakteristično za njegove saplemenike, zvali se oni taoistički pustinjaci, učenjaci ili činovnici.

Deset je dugih godina kako sam
Sanjao o povratku u zavičaj.
Sad stojim sam između plavetnih vrhova
Na obali mutnog potoka –
Zemlja i nebo su u dubokoj tišini
Nakon planinske kiše.
Ah, koliko je života bilo potrebno
Onom stablu šljive
Pre no što je postignuto da procveta?

U sledećoj pesmi, dostojanstvenik čije je taoističko ime bilo Li Feng Lao-jen, opisuje pustinjaštvo jednog svog znanca. Prema doktrini vu vej, po kojoj se sve čini bez lične nagrade, sledbenici Puta uče se da duhovno savršenstvo postignu čekanjem i strpljenjem. To je moguće jedino tišinom, nikada se ne boreći za to.

Hladno je kao led
Srce taoiste.
Uzaludno je stremiti
Prema cilju.
Tao se budi
Sam od sebe.
Tako je blažen njegov duh –
Sjajni Mesečev disk
Svetao, besprekoran.

Druga Li Fengova pesma „Besmrtni vilenjak" govori o miru koji se javlja tokom meditacije, dok duh meditatora lebdi iznad sveta.

On luta po planinskim vrhovima,
Nestvaran poput letnjeg oblaka.
Po povratku u svoje telo, leži zagledan
U maglom zastrti Mesec.
Povetarac, pun mirisa borova, nežno šapće
I prožima ga svojom blagodatnom hladnoćom.

Ova pesma puna je taoističkih simbola. Duh koji je odlutao može se shvatiti i kao metafora i doslovno, jer mnogi taoisti veruju da je moguće stvoriti telo-duh koje napušta svoju smrtnu ljušturu kada to zaželi. Maglom zaklonjen mesec je simbol Tao-a koji, ako se opazi u meditaciji u svoj njegovoj blistavoj jasnoći, biva nakon meditacije ponovo zaklonjen, ali sećanje o njemu ostaje. Povetarac je č'i, kosmička vitalnost.

Li Feng ponovo, evo, pokušava da nam dočara blaženstvo meditacije:

Noćni povetarac
Miriše na cimet i borove.
Hladni mesečevi zraci
Osvetljavaju odaju hrama.
Zakriljen tišinom
Sedi pustinjak
I leti iznad ovog sveta.
Za njega, svi zvuci su tišina
I nema ničega drugog
Osim sve–prožimajuće hladnoće.

Sledbenici većine religija zaodevaju pojmove neizrecivog u takve epitete kao što su: blistav, slavan, plameni, čudesan, divan. Taoistima su bliži izrazi kao što su: hladan, senovit, tajnovit, skriven, prostran, miran, ćutljiv, tih. To je ono što je u njihovim spisima karakteristično. Čak i u trenucima trijumfa i Li Feng je suzdržan. U pesmi koju ću navesti on opisuje duhovno prosvetljenje kao „božanski napitak", „zlatni cvet", koji je ovde sinonim za najviši mistički doživljaj, iskustvo koje adepta oslobađa njegovog Ja, strasti i želja.

Napitak od zlatnog cveta
Njegov je za svagda!
Njegova mirna svest
Blista kao skriveno ogledalo
Što rasteruje fantomska obličja
Ovog sveta od prašine.
Njegovo telo, oslobođeno okova,
Bezbrižno je kao lebdeći oblak.

Kineski pesnici su, što je izučavaocima Čana (Zena) dobro poznato, skloni da duh mudraca upoređuju sa ogledalom koje odražava svaku predstavu koja je pred njim, a da ne primi ni najmanju mrlju od nje, ma kakva zla i užasi bili izvršeni pred njim. Različito od čežnje neprosvetljenog čoveka za onim što je video i zavoleo, ovi odrazi se ne zadržavaju u duhu mudraca. Čoveka na visokom stepenu spiritualnog razvoja taoisti, takođe, upoređuju i sa oblakom koji slobodno

plovi, tim divnim fenomenom koji *jeste*, ali ne čini nikakav napor da bi *postojao*. Pogled na kakav letnji oblak budi u nama osećaj besteżinskog koji je karakterističan za besmrtnike, osećanje rođeno iz apsolutne oslobodenosti od briga i želja.

Od do sada navedenih pesama, izuzev „Srećnog begunca" koji je duži, sve u originalu imaju svega dvadeset osam slogova. Ta forma stihova idealna je da se shvati nekoliko izuzetnih trenutnih osećanja ili pojava, koji nas obasjaju poput munje. Međutim, da bi se izrazila suština doktrine potrebne su duže pesme. Jedna od takvih je „Zakoni prirode" od Lu Jena. Na kineskom ona ima jak alhemičarski prizvuk, od kojeg se u prevodu nužno mnogo izgubilo. Na primer, stihovi u originalu: „Život se javio jedino zato što su naši roditelji odlučili da se spare", preneseni doslovno značili bi: „Obala života na samoj je međi jina i janga". Moj izraz „prirodni tok stvari" parafraza je izraza „preokret sunca i meseca". „Naše ljudsko obličje" stoji umesto „osam trigrama vitalnosti", koji se odnose na trigrame iz „Knjige Promene", kao što je i izraz „ljudski sastojci" parafraza značenja „pet aktivnosti". Možda je trebalo da ostavim jezik alhemije, jer je on tipičan za taoiste, ali rezultat bi tada bio sasvim nerazumljiv. Ovako kako stoji, ja sam od 112 originalnih slogova bio primoran da u engleskom stvorim više od dvostrukog broja, a da se, nadam se, nije puno izgubilo od njihovog značenja.

Iako već godinama stešnjen
Unutar ovog sveta od prašine,
Ja niti delam niti se brinem
Prepuštajući se namerama Prirode.
Život se javio jedino zato
Što su naši roditelji odlučili da se spare,
Dok sve ostalo, kao posledica toga,
Sledi prirodni tok stvari.

Ipak, naše ljudsko obličje skriva
Dragoceni dragulj u sebi;
Ljudski sastojci, premda grubi,

Ovaploćuju čisti duh.
Kada je poljana duhova preobražena
Do samo–postojećeg Bitka,
Svetovnjak postaje mudrac
Koji svet preobražava u svetlost.
Ludost čine ljudi pitajući
O mestu na kom se nalazi moj dom.
Beskućnik sam – nebom kao šatorom
Se služim, ma gde se obreo.
Ono što se govori o „unutarnjoj svetlosti"
koju meditator vidi da sija između njegovih obrva,
Nije ništa drugo do prazno brbljanje.
Ali nije hvalisavost ako ja kažem:
Moj „zlatni cvet" je procvetao!

Drveni štap od tri stope
Jedino je moje svetovno dobro.
Vrč dobrog vina
Vrhunac je mojih želja.
Ja na leđima zmaja letim
Ka Ostrvima Blaženih.
U času kada noć iščezava
Iz tog vilinskog sveta
Ja posmatram igru besmrtnika
Po krugovima oko Meseca!

Druga duža pesma koju sam smatrao da je potrebno da se navede, i pored velikih teškoća koje sam imao pri njenom prevođenju, jesu „Srofe" od Lu Jena, gde je suština Puta izražena još jezgrovitije i metaforičnije. Jedna jedina reč *p'in* dovoljno ilustruje teškoće prevodioca. Njeno uobičajeno značenje je „siromašan", ali ona, isto tako, znači i „taoistički sveštenik". Smatrao sam da se ovde mora prevesti kao „taoistički sveštenik koji traga za tom vrstom cilja"; avaj, deset slogova da bi se preveo samo jedan! Na više drugih mesta bio sam prinuđen da isto tako „izdašno" parafraziram kako bih izrazio potpuno značenje. Osim toga, u pesmi postoji jedan četvorostih koji sam, u očajanju, morao da ispustim. On

doslovno glasi: „Ujutru on (ili „neko", ili „ja") kruži Severnim morem, naveče posećuje vu drvo. Žuč zelene zmije nosi u svom (ili: nosim u mom) rukavu, stvara samo grubi vid čija. Trostruko opojan vrh suštine janga zapravo je nepoznat. Njegovo delovanje veće je od radosti letenja preko jezera Tung – t'ing." Jasno je da je glavna ideja u tome kako uspešan meditator, nakon što je postigao krajnje ostvarenje na Putu, može po volji da leti svetom i iznad sveta. Žuč zelene zmije verovatno je jedan od sastojaka koji su nesavršeni mudraci koristili pri spravljanju zlatnog eliksira. Pa ipak, smisao ovog četvorostiha u celini ostao mi je nejasan. Sama pesma pak možda ima manje draži od ostalih, ali je mudra i dragocena.

Nad čovekom i poretkom prirode
Ja zbilja nisam zabrinut.
Ne prezirem verovanje u besmrtnost
Niti taoističke sveštenike
Koji tragaju za tom vrstom cilja;
No, mene ako bi upitali
Kako je najbolje slediti Put,
Odgovorio bih: Neguj svoj duh
I održavaj telo zdravim.

Kad neko luta po planinskim vrhovima
I slobodnim okom gleda,
Svet mu se čini ogroman
A njegovi narodi neizbrojni.
Avaj, ipak je premalo onih
Koji dođu do istinskog ostvarenja.
Za one kojima je znana tajna
Nema nijedne izdvojene pojave.
Oni uče da odbacuju sve stvari
I upražnjavaju tišinu.
Zatvorivši zorom svoje kapije,
Oni čitaju dok se ne spusti veče;
Zatim počiste pod i zapale
Štapić mirisnog tamjana.
Vasceli dan oni biju bitku

Sa šest pljačkaša zvanih čula
Dokle ne raspoznaju da su obličja
I predstave potpuna praznina.
Tada su probuđeni prema istini
Da nema nijedne stvari za sebe
I da okvir magičnog ogledala
Postoji jedino u našoj svesti.
Čim se čulne reakcije preseku
Usleđuje preobražaj našeg Ja.
Tada se rađa tišina,
A oblik je raskrinkan kao praznina.
„Buda je tvoja svest;
Tvoja svest je jedini Buda."
Zelene planine su beli oblaci
Što prolaze preobražavajući se.

Odbaci svoj žad i zlato;
Najbolje je da zaboraviš takve ništavnosti.
Prolećni cvet i jesenji mraz
Vredniji su pažnje.
Sledbenici vole da se hvale
Svojom ogromnom dugovečnošću,
Dok i deset hiljada godina života
Mine jednako kao i blesak munje!

Može li se uistinu odagnati seta
I odstraniti svaki trag želje
U dane kada se laute daleko čuju
Ispred kule Žutog Ždrala,
A rasuto letnje cveće
Prekriva obale jezera?
Ko bi to, sem letnjeg povetarca
I svetlog Meseca, mogao da kaže?

Ova pesma dokaz je da je pesnik poznavalac i taoizma i budizma. Pri vrednovanju jogičkih metoda koje koriste mnogi taoisti, on daje prednost potpunom spiritualnom pristupu koji počiva pre na duhu nego na preobražavanju srži, vitalnosti i duha. On opaža da su viši oblici upražnjavanja taoizma, ako se odbaci alhemija joge, istovetni sa metodama Čana (Zena), što proističe, kako se to često kaže, „iz braka taoizma i budizma". Oba sistema ističu suštinsku prazninu objektivnih pojava, što znači da ništa nije trajno niti da ijedna pojava postoji nezavisno od drugih. Time je svaka od njih slična talasima na okeanu koji, pojavljujući se, nemaju nikakvog drugog svojstva osim prolaznog i kratkotrajnog identiteta, da bi ubrzo nestali u okeanu iz kojeg su rođeni. Kao što nema istinske ni trajne razlike između dva morska talasa, tako je nema ni između pojava, jer sve one izlaze i vraćaju se u univerzalnu „ne-supstancu" koja se zove svest ili duh.

Ono po čemu su „Strofe" zanimljive jeste njihova didaktička crta, čime se možda gubi od osobene čarolije koja se očekuje od taoističke poezije. Ravnoteže radi, evo sada jedne pesme o planini Vu I koja je bez ikakve posebne pouke, osim što kipti radošću i lepotom prirode. Napisao ju je pustinjak Pai Ju Čan, što znači Bela Mesečeva Žaba, životinja koja živi na mesecu i bez prekida je obuzeta spravljanjem zlatnog eliksira.

Hitro teče potok,
Zeleno obojen mirisnom travom.
Drevni borovi obojeni su
Plavičastim senkama dalekih planina.
Stojim na mestu koje zapljuskuje voda
I uzimam svoju flautu.
Dete besmrtnika sedi u pećini
I sluša njen zvuk.
Po liticama se skuplja gusta magla.
Još uvek niko ne dolazi!
Meko se spuštaju beli oblaci,
Oh meko,
Zastirući zelenkastu močvaru.
Ćilim od gustih borova prostrt po tlu,
Privukao je sada jato ptica.
Laki povetarac hladi moje skitničko uzglavlje
Donoseći mi snove.

Sledeće stihove zapisao je Čang Čao za vreme svog hodočašća do vrta Svetog Grebena; oni se bave suprotnostima između taoističkih pustinjaka i stanovnika sveta prolaznosti.

Žubor blistavih gorskih potoka
Podseća na zvuk dvoraninove laute.
Kovitlajući se i plešući, jesenje lišće
Posipa zemlju zlatom.
Stanovnici ovih šumovitih bregova
Ne haju za činove i imetak.
Kako je žalosno da ljudi po svetu
Ništa ne znaju o ovoj mudrosti!

Pišući o Vu Hsing Cuu (Hramu Bez Oblika), kojem je išao da se pokloni, konfučijanski učenjak Van Jang Ming nije mogao da savlada osećanje naklonosti prema taoizmu. Iako je smatrao svojom dužnošću da se suprotstavi protivniku, izrazio se na način pravog taoiste. U dvadeset slogova on je opevao mir usamljenog planinskog skloništa usred lepote divlje prirode.

Pod ovom liticom živi stari pustinjak;
Borovi i bambus opasuju njegovu kolibu.
U svitanje mu pevaju ptice, a s večeri sluša
Riku druželjubivog tigra koji boravi na litici.

Druga pesma Van Jang Minga, „Manastir u Magičnom Gradu", slavi noć provedenu u budističkom manastiru, sagrađenom tako visoko da blista od mesečevih zraka, dok ispod njega pada kiša. Aluzija sa zmajem meni nije sasvim jasna. Za mnoge taoiste, zmaj i tigar predstavljaju jin i jang, ali zmaj ovde može da znači i meteor koji pada i lik u oblaku. Brzina i snaga su prikazani vetrom koji huji u krošnjama drveća, kao i tigrom koji boravi na grebenu i luta unaokolo. Žao mi je što srećnije nisam preneo smisao poslednja dva stiha; ideja pesnika jeste da je svetiljka jedini prijatelj usamljenom monahu dok govori svoje molitve.

Smešten visoko i duboko među brdima,
Oslonjen na prazninu, stoji Magični Grad;
Njegove kule prodiru u carstvo bogova.
Iza njega, svetli Mesec putuje
Preko jesenjeg neba bez oblaka.
Svet ispod njega je zatamnjen
Sitnim kapima kiše, kao u prolećnoj izmaglici.
Nebeski zmaj ustremio se iz visine;
Oblaci se javljaju da mu načine prestolje.
Čim se tigar vratio na svoju hridinu,
Vetar zahuji kroz krošnje drveća.
Drag mi je ovaj monah što boravi u planini
I tako je predan svojim dužnostima;
Pri večernjem obredu svetiljka mu daje toplinu
Za njegovu samotničku pesmu.

Još jedna pesma ovog konfučijanskog učenjaka pokazuje njegovu neobičnu naklonost prema taoizmu, a zove se „Noć u pustinjakovoj ćeliji". Moj prevod, na žalost, umanjuje lepotu originala, ali ja sam ga doneo kao primer forme česte u kineskoj poeziji. Pesnik izražava svoje osećanje nizovima naizgled nepovezanih prizora, koji su i svaki za sebe celina. Počev od trećeg stiha, svaki par stihova donosi nešto od onoga što čini mir skloništa taoističkog pustinjaka.

Došao sam u ovu samotničku dolinu
Tragajući za onostranim osećanjima.
Izdaleka, kapija od klesanog kamena
Pokazuje mesto gde se roje oblaci.
Po katkad, šumom odjekne
Lugareva sekira.
Onaj monah ukraj doline
Moj je prijatelj, ali mi njegovo ime izmiče.
U ribnjaku jedri Mlad Mesec
Preko izvrnutog nebeskog svoda.
Stube od oblaka u visini
Pružaju se ka glatkim nebesima.
Ko bi, osim taoiste, živeo

Tako visoko nad divljim travama?
Sa mesečinom obasjanog planinskog vrha
Odjekuje milozvučna zvonjava kamenog zvona.

Preostale četiri pesme su iz vremena punog procvata taoističkog misticizma. Dve od njih sjedinjuju misticizam i ljubav prema prirodi. Prva i treća to ne čine, ali su na različit način značajne i zato ih beležim ovde. Stihovi Vang Čing–janga „Svetlost rasuta po putu" podsećaju na poeziju Čana (Zena); u izvesnoj tački putevi budizma i taoizma prirodno se stapaju, razlike među njima postepeno nestaju. Drugi stih u ovoj pesmi opominje nas da je pogrešno poistovećivati Prazninu sa ništavilom. Ništavilo je suprotno od postojanja, premda i jedno i drugo imaju svoje mesto u granicama pojava, dok Praznina stoji iza oboje ili, tačnije, to oboje se vidi u svetlu jedne istine na višoj ravni spoznaje u kojoj pojmovi „jeste" i „nije" prestaju da imaju ikakvo značenje. Četvrti i peti stih otkrivaju da razlikovanja proističu iz naše svesti; ukoliko to razlikovanje nije lažno sve je onako kako jeste, ni „dobro" ni „rdavo", niti „ovo" niti „ono".

Stih iz prve strofe koji sam preveo kao „vrlo lako se mogu izgubiti" u originalu je mnogo jači, jer opisuje doživljaj agonije zbog iznenadnog gubitka identiteta. „Magični Biser" u drugoj strofi jeste istina. Poslednji stih u trećoj strofi odnosi se na savršenu slobodu onoga koji je postigao prosvetljenje. Prva dva stiha u četvrtoj strofi, verovatno uzeta iz budističke klasike, znače da *stvarno* niti počinje niti prestaje da postoji; javljaju se i iščezavaju jedino prolazne pojave pogrešno smatrane za stvarnost. Izraz „Zračeći Mesec", sudeći prema smislu prethodnih stihova, ukazuje na mističko iskustvo koje prati postignuće Tao–a. Drugi, treći i četvrti stih poslednje strofe znači da se radi postizanja savršenog oslobadanja ne mora ništa *činiti* niti bilo šta *postati*: ono što je nužno jeste jedino da budemo ono što smo, zapravo, bili od samog početka.

Nikada ne pomeni Prazninu
Ne znajući šta ona znači;
Oni koji se sa njom nose
Vrlo se lako mogu izgubiti.
Želiš li zbilja da saznaš istinu o njoj,
To je ogromno i nepodeljeno
Prostranstvo svetleće magle.

Priroda cele te mirijade obličja
Jeste praznina, ne ništavilo.
Dok ništavilo sadrži dela stvaranja,
Unutar Praznine ni zrno prašine
Ne može da se smesti.
Ničega osim zlatne svetlosti nema
Tamo gde se vidi magični biser.

Neki sledbenik Puta
Traži istinu o životu i smrti;
Dok, zapravo, uzaludno žudi
Da postigne besmrtnost.
Onaj, međutim, ko spozna izvor života,
Isto tako prozire i značenje smrti;
od tada postaje slobodan
i živi spontano.

Od prvog do poslednjeg čoveka
Nije bilo umrlog niti rođenog;
Od jednog bleska misli
Našla se u svesti mirijada lažnih razlikovanja.
Ali čim shvatiš gde se te misli
Javljaju i kuda nestaju,
Zračeći Mesec zablistaće
U hramu tvoje svesti.

Tada će se pred tobom otkriti istina
Da nema ničega da se vidi.
Od misli *su gore zelene;*

Od misli *su ove vode plave.*
Neka naša svest danju i noću
Obgrljuje jednu jedinu misao –
Mišlju u kojoj misli nema
Mora se održavati Put.

Li Feng, čiji stihovi se već nalaze u ovom poglavlju, napisao je i preostale mističke pesme koje ću navesti. U prvoj, on ukazuje počast pustinjaku Velikom Gospodaru Divotne Jasnoće. „Ružičasti oblaci" su simbol lepote duha kada treba da pređe u svet bez oblika. „Bela magla" je onaj poslednji zastor, veo, koji se otklanja kada adept postigne savršeni intuitivni opažaj Táo–a.

Ovenčane ružičastim oblacima,
Planine postaju sve nejasnije.
Još uvek odeven u smrtnu ljušturu,
On se zadržava na plavozelenim padinama
Svoje samotničke doline
Obavijene belom maglom,
Gde ga niko ne ometa.
Uskoro, on će steći telo duha
I niko ga više neće videti.

Sledeća pesma mogla bi za moto da ima čuvene reči Lao–cea: „Otcraj mudraca, dalje od učenog!"

Traganje za učiteljima,
Posećivanje mudraca
I mučno izučavanje Ts'–ana –
Čemu to uplitanje,
To besmisleno sputavanje
Slobode duhu da luta kuda hoće?
Beskrajnu priču
I mističko buncanje
Najbolje je otkloniti sa svog puta.
Tada će zračeća kugla
Meseca mudrosti
Da se ukaže iza brega.

U poslednjoj pesmi Li Feng ukazuje poštovanje mudracu iz provincije Kansu, na dalekom severozapadu Kine, kroz koju je jašući na svom bivolu morao da prođe Lao–ce kada je išao prema pustinji u Centralnoj Aziji. Pesnik i ovde govori o lepotama prirode i o radosti mističkog postignuća. Magla boje cinobera koja se kovitla pred nebeskim kapijama upućuje na jogu alhemičara, kod kojih cinober, doslovno i simbolički, zauzima značajno mesto.

Izdaleka, on motri
Prema Tung–nanu.
Nebo je okićeno bojama jeseni
I njega, dok stoji sred uskovitlanog lišća,
Svežina vetra tera
Da ogrne toplije haljine.
Pošto je zadobio prosvetljenje,
Ovaj ostareli besmrtnik
Ugledao je magle
Od cinobera kako se kovitlaju
Pred nebeskim kapijama.
Bezbrižan, on se sad pridružuje borovima
I zajedno sa njima opija se
Planinskim bojama.

V glava

TAJNA VRATA

(Legende o besmrtnicima)

> Oni što ulaze na Hsuan Men, Tajna Vrata, prelaze iz sveta prolaznosti u carstvo besmrtnika.
>
> *Drevna izreka*

Ovo poglavlje sastavljeno je od različitih priča, ali svih vezanih za besmrtnike kojih ima nekoliko vrsta. Jednom sam dobio na poklon plod breskve, izraden od kamena, na kojem je bio urezan ideogram za besmrtnost. Pustinjak koji mi ga je dao, uzviknuo je smejući se: „Eto! Sada ti je ceo Tao u ruci!" Njegove reči su bile tačne, ali ja ih tada nisam shvatio. Prosti ljudi koji večni život traže u nebeskim dvorcima ili kod mudraca koji žive stolećima, filozofi koji su stekli mudrost saznanja na način Lao Cea, adepti jogičke alhemije, mistici koji teže uzvišenom cilju poznatom kao Povratak Izvoru; svi oni opisuju čeng hsijen, postignuće besmrtnosti, približno istim rečima.

Profesor Čou Šao Hsijen ovako opisuje besmrtnika: „Njegov duh je mudar, njegova srž je sveta, kroz njega zrači tajanstvena i tanana spoznaja delovanja stvarnosti. U tišini, udaljen od sveta, on opaža samoga sebe i čitav univerzum kao jedno, kao prožimanje jedne iste večne prirode. Ništa na zemlji niti na nebu ne sprečava njegov odlazak ni dolazak. Plivajući kroz plavi nebeski svod, on gleda nadole ka žutim

izvorima smrti. Premda luta s kraja na kraj univerzuma, ni njegov duh ni njegova srž nisu više podložni promenama. Za njega nema rođenja ni umiranja, radosti ni tuge koji su vredni pomena. Takva su obeležja istinskog besmrtnika i ni najobdareniji ne mogu ih lako postići, jer se ne nalaze ni ljudskim ni božanskim znanjem. Ni vrlina ni porok, pa čak ni savršeno razumevanje delovanja prirode ne dovodi do postizanja besmrtnosti. Jedini način da se ona dosegne jeste da se ovlada istančanim zakonima u „Tao Te Djingu", u spisu „Nan Hua" od Čuang Cea i u spisu koji se zove „Spajanje sa prazninom" od Lijeh Cea; i tada, međutim, neophodno je pronaći mudrog i kreposnog učitelja kakvi su bili drevni učitelji."

U klasičnom delu naslovljenom „Otkrovenje najviše tajne" postoji sličan opis. Ali on je izražen takvim rečima koje su neoprezne često zavele na stranputicu, izazivajući kod njih verovanje u čuda najspektakularnije vrste.

Čovek velikog postignuća je vedar, slobodan od ljudskih misli i briga. Nebo je krov njegove kuće, zemlja za njega predstavlja kola, on upravlja godišnjim dobima kao bojnim konjima, a jin i jang je učinio svojim kočijašima. Pošto se uspeo kroz oblake, on lebdi iza Mlečnog Puta, tog pratioca Stvaralačkog (Tao–a). Stremeći napred, duha nepomućenog suvišnim željama, on prelazi do nebeskih oblasti; hoda ne koristeći se stopalima; kreće se hitro iako bez žurbe; služi se kišom da bi izravnao put kojim ide, a vetrom da bi sa njega oduvao prašinu. Munja je njegov bič, a gromovi točkovi na kolima kojima leti u visinu da se okupa u reci Mlečnog Puta, odakle će se spustiti kroz Vrata Beskraja.

Ko Hung, nakon opisa besmrtnika sličnim poetskim izrazima, smatrao je za potrebno da doda i ovu šaljivu napomenu: „Što se tiče pustinjaka čuvenih po oskudnim postignućima kao što su bezbednost od pljačkanja lutajućih vojnika, kroćenje demona, neozledivost na otrove i bolesti, moć da se putuje kroz planine pune divljih zveri ili pređe reka nepojeden od krokodila i zmajeva, otpornost na epidemije i postizanje nevidljivosti u slučaju opasnosti – sve su to sitnice kojih ipak treba biti svestan."

Ne smemo se iznenaditi kada otkrijemo da se na takva upozorenja nije uvek obraćala pažnja. Uzvišeni pojam besmrtnika kao bića koja su doživela duhovni preobražaj i, sjedinivši se sa Tao–om, podigla se iznad svojih bližnjih do spiritualno besmrtnog stanja, prostom čoveku nije bilo lako da zamisli bez zemaljskih moći. Njega su daleko više privlačila postignuća kao što je ovo koje nalazimo u delu pod naslovom „Istorija besmrtnika":

„Pošto je Tseng Jing postigao Tao u svojim osamdesetim godinama, ponovo je zadobio sjajnu crnu kosu iz mladosti i takvu lakoću tela da su njegove strele pogađale metu na udaljenosti od sto koraka. Za dan je mogao da pređe nekoliko stotina lija korakom kojeg su mladići jedva uspevali da prate, a kada je jednom postio pedeset dana glad ga nimalo nije zamorila."

Osetićemo više simpatije za neupućene ljude željne takvih čuda ako se podsetimo da su ti opisi, čak i pod pretpostavkom da su preterani, u osnovi istiniti. Mnogi ljudi osvedočili su se da je učitelj Zena Hsu Jin, koji je nedavno umro u starosti od dobrih sto dvadeset leta, u poznim devedesetim godinama pobeđivao mladiće u brzom hodanju; za to vam jemčim i ja, jer sam bio jedan od tih mladića. Tu je, zatim, i priča o prvom tibetanskom lami koji mi je postao učitelj. On je jednom kupio tek ispečeni kineski hleb, uronio u meditaciju i iz nje izišao spreman za ručak, da bi otkrio kako je prošlo već nekoliko dana i da se hleb uplesnivio.

Popularnije shvatanje besmrtnosti bilo je ono koje je kroz vekove inspirisalo slikare i pesnike. Svako kome je bliska kineska umetnost, očaran je onim grupama živopisno odevenih ličnosti plemenitih lica, koja provode vreme u dokolici i igri u podnožju senovitih planina između fantastičnih formacija stena, slikovito isprepletenog drveća i egzotičnog cveća; ponekad se u tom vilinskom predelu vide u daljini i paviljoni sa krovovima izvijenih i ukrašenih streha. U tom dražesnom i raznolikom šarenilu su jedan ili dvojica mudraca sa bradama i velikim golim trbusima, stari učenjak lepog lica i odeven u elegantne svilene haljine, devojke koje su po svoj prilici

manje čedne nego što izgledaju, možda neki prosjak, mladići sa kožom divnom poput alabastera i ružičastim i belim licima, neki starac duguljaste glave koji držu breskvu, itd. Njih uvek vidimo u dokolici, radosne i bezbrižne u odnosu i prema sebi i prema svetu koji ih okružuje. Neki par igra vej či, drevnu vrstu šaha; drugi ispijaju pehare vina, rose sa cveća ili tečne mesečine; neko, nagnut nad glinenim čajnikom, lenjo džara užareni ugalj; jedan, opet, svira u frulu, dok ga njegov drug besmrtnik prati na instrumentu u obliku meseca. Retko ih susrećemo kako miluju zmaja mezimca ili da jašu na kakvom ogromnom ždralu ili na snažnom kineskom jednorogu. Najčešće se smeju ili sede nepomično, zadovoljni, sa sjajem u očima. Nema onoga ko ne bi, gledajući to, poželeo da i sam bude u toj družini.

Nešto drugačije shvatanje besmrtnika je kao ozbiljnog starog gospodina koji ne bi želeo da bude viđen kako javno pije, pa makar to bila i tečna mesečina, još manje da ima ogroman trbuh i dugu bradu izloženu vetrovima. Za označavanje „besmrtnika" taoisti koriste i izraz koji odgovara konfučijanskom Čoveku-koji-Vlada; to je mudrac istaknutih vrlina i transcendentnog saznanja tako prilagođenog Putu da je izvan ljudskih radosti i nepostojanosti života. Ovde je naglasak na vrlini, premda ne sasvim u konfučijanskom smislu, i na mudrosti; ali tu je obično i ukazivanje da biće sa tako velikim spiritualnim postignućem mora vladati i natprirodnim moćima, iako se uzdržava od njih i koristi ih jedino za neke uzvišene ciljeve. Kako taoisti većinom poseduju izuzetan smisao za humor, bilo bi nezamislivo da svog mudraca opisuju kao nadmenu osobu.

Jedan od izazova za putnike da obilaze mesta koja su u isti mah usamljena i prekrasna, bila je mogućnost da susretnu istinske besmrtnike. Ne, razume se, bića koja lete na zmajevima, mudrace koji su se vratili sa putovanja do Mlečnog Puta ili obesne čarobnjake koji kruže oko meseca, već ljude koji žive u povučenosti i stanje besmrtnosti su postigli u smislu sposobnosti da se sjedine sa Tao-om. Time su savladali smrt i više im ništa nije preostalo da čine, osim da strpljivo čekaju

dan kada će se osloboditi svojih propadljivih tela. Ja uistinu verujem da bi se pustinjaci koje sam susreo tako mogli opisati; većina njih bila je u godinama, jedan zapanjujuće mladalačkog izgleda.

Opravdana je i shvatljiva činjenica da je samo malen broj besmrtnika nastavio da živi u svetu prolaznosti. Svi oni najčešće nalazili su se među osamljenim pustinjacima ili u malim grupama koje su živele u planinama, daleko od ljudskih naselja. Insistiranje Lao Cea i Čuang Cea na spiritualnom povlačenju od sveta nedvosmisleno znači i stvarno fizičko povlačenje. Taoistički Istinski Čovek, za razliku od svog konfučijanskog suparnika, nema želje da se bavi zadacima društvene reforme; očito je da je savladavanje želje lakše podneti u planinskoj samoći nego u mnogoljudnim gradovima. Taoisti koji su se posvetili Putu obično su tražili osamljena mesta. Kineski ideogram za „besmrtnik" sadrži u sebi takođe i oznaku za „planinski čovek", jer se piše 仙, gde znak s leva 亻 znači „čovek", a znak s desna 山 znači „planina". Još iz davnih dana taoistički ideal je bio mudrac koji, pored toga što je nadahnut intuitivnim saznanjem Puta, voli da luta sam između planinskih vrhova, sa suncem i mesecom kao svetiljkama, nebom kao krovom, a mekom travom kao posteljom. Ideja vrline u svetovnom smislu nije postojala. Sigurno da su besmrtnici smatrali za krepost savladavanje strasti i želja, tih glavnih uporišta ego-a; ali vrlinom nikako nije smatrano uplitanje u poslove ljudskog društva ili vlade. Besmrtnici su ustanovili princip vu vej-a, življenja u samoći i prepuštanju da sve uzima svoj prirodni tok. Zahvaljujući Lao-u i Čuang-u ovo se čvrsto urezalo u svest taoiste.

Zbrka oko pravog značenja besmrtnosti još više je uvećana, barem u shvatanju običnog čoveka, odsustvom jasne granice između besmrtnika koji su savladali smrt zahvaljujući svojim velikim postignućima, i mitskih besmrtnika koji su, prema predanju popularne narodne religije, posebna vrsta bića ne mnogo različita od onih koje mi u Evropi zamišljamo govoreći o vilama, s tom razlikom što imaju u sebi više ljud-

skog i izuzetne su lepote. Za neke od ovih bića smatra se da su duhovi močvara, potoka ili starog drveća; za druge se veruje da borave u pustim planinskim predelima, na ostrvima dalekih mora, u oblacima, na mesecu. Kako su neki pravci taoizma postajali bliži narodnoj religiji, tako su i razlike između „besmrtnika postignućem" i „besmrtnika po rasi" postajale sve manje uočljive. Ono što je verovatno bio gubitak za taoizam, značilo je itekakav dobitak za umetnost. Teme kao što su, na primer, Ostrva Blaženih, Peng Lai Šan, i njihovi natprirodno lepi stanovnici predstavljali su divan materijal za pesnike i slikare.

Oni lakoverni što su držali da ljudsko biće zaista može da izmeni zakone prirode i živi od vetra i rose, nisu bili ismevani od posvećenih koji su shvatali pravo značenje besmrtnosti. Takvo ludilo, osim što je bilo milo i bezopasno, postalo je i korisno. Najpre, ovo popularno verovanje štitilo je posvećene sledbenike Puta da sačuvaju spiritualna i joginska znanja od profanisanja i zloupotreba, jer ona nipošto nisu smela biti predata onima koji nisu dostojni da ih prime. Nema sumnje da se mističkim i joginskim vežbama stiču uvećane moći koje, pogrešno upotrebljene, mogu da budu pogubne kako za onog ko ih primenjuje, tako i za onog nad kime su primenjene. Druga korist od popularnog verovanja da su sledbenici Puta znalci magije i da vrše čuda, jeste u tome da je ono podstaklo mnoge na upražnjavanje Puta; mudri ljudi koji su se povukli iz sveta prolaznosti i čekali da zadobiju magijske moći čiji je vrhunac fizička besmrtnost, mogli su, ukoliko su imali psihičkih sposobnosti koje bi ih učinile dostojnim posvećenja, ubrzo da dođu do spoznaje šta je pravo a šta lažno. Njihove težnje mogle su tada biti preokrenute ka cilju stvarne besmrtnosti. Oni postupno mogu da budu naučeni kako da usklade i razviju sve mogućnosti tela i duha i postignu trenutni duhovni preobražaj budistima poznat kao Prosvetljenje, u kojem se stvarno Ja, istovetno sa čistim neizdiferenciranim bićem, pojavljuje i uništava iluziju individualnog sopstva. Ovaj preobražaj, izražen tradicionalnim rečnikom taoizma, postiže se prečišćavanjem i pretvaranjem vitalnosti i duha u čisti jang, duh, čije sjedinjavanje sa kosmičkim

jangom, duhom, ima za posledicu besmrtnost u pravom značenju te reči. Međutim, pogrešno razmišljanje ustupa mesto intuitivnoj mudrosti, vezanost za svet usled strasti i želja je prekinuta i javlja se istinska vrlina, to jest revnost i moć da se u potpunosti bude od koristi svim bićima obdarenim dahom.

Mnogobrojne su kineske legende i priče o besmrtnicima i bave se različitim shvatanjima besmrtnosti od grotesknog, fantastičnog, poučnog i uzvišenog. Pisci i putujući pripovedači, za razliku od slikara i rezbara u drvetu, slonovači ili žadu, nisu bili sputani prikazivanjem besmrtnika jedino kao pripadnika vilinskog sveta; oni su mogli da opisuju duhovna svojstva i iskustva koja je teško izraziti vizuelnim umetnostima. Pošto u ovoj knjizi ima poglavlja koja se bave putevima istinske besmrtnosti, priče u ovom poglavlju uzete su više zbog svoje slikovitosti nego zbog spiritualnog sadržaja. Poput mitova, legendi i vilinskih priča, i one se mogu čitati radi zabave.

Pouka iz Bele magle

Za vladavine cara Šen Cunga (1573–1620) učenjak koji se prezivao Fan, rodom iz I Pinga, toliko se istakao na javnim ispitima da je dobio niz visokih zvanja u raznim oblastima carstva. No bilo kuda da je odlazio, njegova služba dovodila ga je u dodir sa društvenim zlom: pohlepom, tvrdičlukom, požudom, taštinom, okrutnošću i ugnjetavanjem. Uzevši odsustvo kako bi u rodnom mestu proveo period žalosti za umrlim ocem, on je odlučio da se ne vraća činovničkom životu, već da se povuče u planinsku samoću i sledi Put.

Blizu planine Omei podigao je malu kolibu u koju se zatvarao za rđavog vremena sa svojim knjigama i svakodnevno satima provodio u meditaciji. Nedaleko, između mahovinom prekrivenog stenja i guste paprati, tekao je potok i snabdevao ga bistrom slatkom vodom. Za hranu je bio doneo nekoliko vreća pirinča i dva–tri krčaga ulja, i tim mršavim sredstvima dodavao šumsko obilje: srebrne gljivice sa drveća, bambusove mladice i razne vrste ukusnih hranljivih biljaka. Po lepom vremenu ustajao je rano kako bi uživao u posma-

tranju oblaka, koji su plovili raskošno ukrašeni bojom korala, ružičastom i grimiznom, a oivičeni zlatnom. Potom je lutao između planinskih vrhova i po dolinama, tragajući za lekovitim biljem i poslasticama za svoju trpezu. Često je spavao napolju, pod zvezdama. Za tri godine njegovo srce prilagodilo se mnogim tajnama prirode; pa ipak, Tao mu je izmicao. Razmišljao je: „Vidim da je tu. Opažam njegove preobražaje, ono što daje i oduzima; ali kako mogu da ga shvatim tako tamnog i varljivog?" Premda ga je nekolicina njegovih suseda znala kao veštog vidara i savršenog besmrtnika, on je sam sebe smatrao za skitnicu koji je uzalud napustio svet prolaznosti.

Jednoga dana posetio ga je mudrac koji je, iako odeven u bedne seljačke haljine, imao mladalački izgled istinskog besmrtnika. Fan je izneo pred gosta krčag najboljeg vina što ga je čuvao u kolibi od dana kada je tu došao, i slušao ga sa dubokim poštovanjem. Posetilac je kazao: „Imam čast da budem tvoj najbliži sused, budući da sam duh potoka koji teče iza tvoje slavne kuće. Smem li da se usudim i zapitam kako se moglo dogoditi da učenjak sa tako visokim moćima promaši početnu tačku Puta, pogotovo što se ona nalazi pred samim njegovim nosem?" Sažalivši se nad Fanovom zbunjenošću i želeći da mu olakša traganje, duh je dodao: „Tvoja skromnost je znak uzvišene inteligencije. Postoji mnoštvo pustinjaka koji uveravaju sami sebe da su pronašli Put, ali bi ih bilo teško naterati da nečim potkrepe tu svoju tvrdnju. Ne traži Put u zračećim oblacima svitanja ni sunčevog zalaska, niti u blistavilu što se izliva iz neba bez oblaka tokom rane jeseni. Traži ga u maglama što prekrivaju ove doline, a koje si se do sada retko udostojio da pogledaš." Duh mu je zatim napravio jedan izvrstan luk i otišao.

Od te posete učenjak je provodio svoja jutra sedeći na vrhu jednog brega i motreći naniže u bele magle koje su se kovitlale u dolinama. Duhovno prosvetljenje nije usledilo, ali on je bio uporan. Prošle su tri nove godine. Kada bi ga videli kako satima sedi nepomičan kao stena pod njim, gorštaci iz okoline su blagosiljali nebo što je poslalo jednog besmrtnika da boravi među njima. Ponekad se vreme povinovalo njegovoj

vrlini; ako je pak bilo rđavo pretpostavljalo se da će se poboljšati zahvaljujući njemu; sam Fan uvek je znao kakvo će biti. Onda je došao dan kada je on radosno pohitao ka mestu gde se iz jedne podzemne pećine penio potok i počeo da doziva duha. Ovaj se pojavio odeven u letnje haljine od najfinije svile, opšivene brokatom.

„Ne moraš mi ništa reći!" bučao je duh glasom nalik na grom. „Ti si našao Put! Smem li da se usudim i pitam kako ti je to uspelo?"

„Ha-ha-ha!" smejao se Fan. „Zašto mi to ranije nisi kazao? Nisam našao Put, već sam iznenada shvatio da ga nikada nisam ni bio izgubio. Oni grimizni oblaci dole, sjajna podnevna svetlost, nizovi godišnjih doba, rastenje i opadanje meseca; to nisu veličanstvene uloge niti povoljni znaci onoga što se krije iza svega toga. Oni su Tao. Roditi se, disati, jesti, piti, hodati, sedeti, biti budan, spavati, živeti, umreti; sve to činiti znači stupiti u Tao. Kada ti je jasno kako da prihvatiš ono što dolazi bez uznemirujućih misli radosti ili tuge; kada nosiš toplu ili laku odeću ne zato što je takva moda, već što se priroda brzo menja; kada skupljaš borove iglice i gljive ne radi njihovog ukusa, već zato što glad mora da se utoli; kada pružaš ruku ili načiniš korak samo onoliko koliko to nalaže prolazna potreba; kada se prepustiš da budeš preporoden bez pomisli i želje na nešto drugo nego ono što jesi – tek tada postaćeš jedno sa maglama u dolini i oblacima koji plove nebom. Tada si postigao Put i rodio se kao besmrtnik. Rasipati godine u traganju za nečim što nije bilo ni izgubljeno, zbilja je ludost!"

Pećina pred kojom su njih dvojica stojali, odjekivala je do njihovog smeha. Onda lice duha postade ozbiljno. Dok su skuti njegovih skupocenih haljina i vrpce njegovog šešira lepršali na povetarcu, on je devet puta priklonio glavu do zemlje, kao pred kakvim carem, radosno vičući: „Najzad! Najzad sam pronašao svog gospodara!"

Ostrva Blaženih

Hsu je bio jedan od onih koji su se povukli iz sveta radi sasvim bednog razloga: razočarenja u ljubavi. Sa takvim nepovoljnim početkom nije se, zaista, moglo očekivati da će lako postati besmrtan. Svako mu je mogao reći da se zanosna devojka isto tako brzo pretvori u goropadnicu kao i svaka druga, da lepotice obrva tankih kao u vile retko ispune nadanja, da cvet lepote počinje da gubi svoje latice još u prvoj noći nakon venčanja, i da bi on imao više razloga za plakanje da je izgubio lonac za kuvanje ili kotlić za čaj. Hsu je ipak bio srećan što je napustio kraj u kojem je, po njegovom mišljenju, pretrpeo tragični gubitak. Nastanio se u planini Tai, čije vrhove zastiru oblaci koji dolaze u svitanje sa Istočnog mora, i počeo da posećuje pustinjake dosađujući im i moljakajući ih da ga posvete u Put. Jedini mudrac koji je bio voljan da primi tako bednog učenika, zadržao ga je da mu po planinskim goletima skuplja ogrev i od jutra do mraka obavlja slične teške poslove, poklanjajući mu za to sasvim malo učenja. Što se tiče pravih besmrtnika koji su živeli na toj planini i bili lako prepoznatljivi po svojim sjajnim očima, glatkim rumenim licima, bezbrižnom izgledu i hitrom koraku kojim su, poput jelena, skakali po stenju i verali se uz okomite litice, nisu bežali od Hsua kada bi im se približio, ali bi postali manje ljubazni kada bi čuli kako je bedan razlog zbog kojeg on želi učenje o Putu.

Ožalošćeni Hsu otišao je odatle da nađe dublju samoću u kamenitim brdima što opasuju morsku obalu, gde je u drevna vremena Car susreo mudraca koji ga je rado primio za jednog od svojih učenika. Iza njegovog boravišta nalazila se visoka pećina, opremljena kotlovima, tronošcima, neobičnim posudama i zalihama raznih tečnosti, praškovima, svežnjevima sasušenog korenja, lišća i kore lekovitog drveća, smole, minerala i sličnih stvari. Pećina je pripadala jednom mudracu, koji primi Hsua za učenika. Druge godine Hsuovog šegrtovanja, mudrac se uspeo na jedno od susednih brda i iščezao. Za sobom je ostavio samo svoje cipele kao znak da je traganje za

njegovim telesnim ostacima uzaludno, i svitak hartije na kojem su bile popisane stvari u pećini. Hsu je u pećini našao i knjigu uputstava za spravljanje zlatnog eliksira, kao i knjigu sa podrobnim opisom pretvaranja osnovnih metala u zlato. I samo jedna od njih značila bi blagodet ovog nasledstva da nazivi i količine vitalnih sastojaka nisu, za slučaj da dođu u nedostojne ruke, namerno stavljeni pogrešno. Pilule, koje je jadni Hsu uspevao da napravi po njima, izazivale su vrtoglavicu ili groznicu praćenu osećanjem ledene hladnoće.

Zamalo se uništivši uzimanjem onog što je smatrao savršenim zlatnim pilulama, Hsu je jednog dana pozdravljao zoru klečeći na hridini lica upravljenog prema bisernom zastoru od oblaka što su od smrtnih očiju zaklanjali Ostrva Blaženih. Vikao je u vetar koji je dopirao sa maglom obavijenog okeana: „Besmrtnici lažne svetlosti! Vi sebično zagnjureni u svoje ushićenje bezbrižnog i spontanog postojanja! Ja vas proglašavam gnusnim varalicama! Ako vam srca zaista nisu od kamena, preklinjem vas da mi date jednu breskvu neizmerne dugovečnosti. Radio sam dugo i odano za druge usamljenike i zaslužio sam mnogo više od te sitnice. Ostanete li nemi, znaću da vi i vaše breskve i zlatne pilule nisu ništa drugo do ludi snovi kojima se treba smejati. Radi vašeg sopstvenog ugleda bolje da udovoljite mom razumnom zahtevu!“

Kako je on govorio, nebo se mračilo. Svetloplava boja nestajala je pod naletima gustih oblaka. Gromovi su tutnjali, a kišne kapi, veličine divljih jabuka, obrušavale se dole najavljujući oluju. Prestravljen zbog svoje nepromišljenosti, Hsu htede da ustane, ali se jedna teška ruka spusti na njegovo rame. Nad njim se bio nadneo pustinjak ogromnog rasta, groznog izgleda i strašnih očiju.

„Ti, ludače! Glup si kao kornjačino jaje! Ko ti je dozvolio da izazivaš smetnje? Da je vetar odneo tvoj glas tamo preko, misliš li da bi sada bio živ? Ustaj i polazi za mnom!“

Nepoznati ga je vodio takvom brzinom da se Hsu saplitao i, trudeći se da ide u korak sa njim, dvaput se opružio koliko je dug. Iznenada, jedan nagli zaokret na stazi otkrio

mu je sasvim neočekivani prizor. Na maloj visoravni, opasanoj zidovima od stenja, nalazilo se nekoliko građevina nalik na palate sa izvijenim blistavim krovovima od porculana i zelenog žada. Zidovi behu obojeni grimiznoljubičastom bojom, a pozlaćena kapija divno izrezbarena. Čitavo to mesto imalo je izgled sjaja koji bi više odgovarao prestonici, nego ovom divljem i samotnom predelu. Iz palate su dopirali zvuci ritualne muzike; visoki tonovi frula koji su pratili pesmu, zvuci bubnjeva i čista zvonjava pločica od žada obešenih na svilenim vrpcama.

Upola onesvešćen od straha, Hsu je prošao kapiju i bio odveden u jednu od palata. Tu je pao na kolena pred jednim veoma starim čovekom obraza rumenih kao breskva, snežnobele brade koja mu je dopirala do pojasa, i očima kao izvorima svetlosti.

Pošto je saslušao izveštaj onog ogromnog čoveka o Hsuovom vladanju, uvaženi mudrac je rekao: „Mladiću, meni se čini da te je unekoliko bila obuzela strast. Šta si se nadao da ćeš zaslužiti takvim neprilićnim ponašanjem? Kao sledbenik Puta, ti bi to morao bolje da znaš."

Dok je Hsu pričao svoju tužnu priču, mudrac je zamišljeno gladio bradu. Na kraju, on reče: „Breskve besmrtnosti ne daju se onome ko moli za njih. Tako ih dobro čuvaju da bih čak i ja, ako bih poželeo neku, morao da je ukradem ili podmitim nebeske vrtlare. Ali i tada bi njen nestanak bio primećen i u nebeskim dvorcima čula bi se dobra stara grmljavina. Verovatno da si čitao „Zapis o putu za zapad" i zapamtio šta se desilo kada je majmun hteo nešto da ukrade? Što se tiče tvoje laboratorije, zar ti nemaš osećanje da su svi ti sastojci zlatne pilule u tebi? Ti grubi stvore, ne pokušavaj da stekneš besmrtnost silom ili će od tebe malo šta korisno ostati nakon takvog eksperimenta. Jedina delotvorna topionica jeste ona koju nosiš iza svog pupka, a jedina sigurna posuda za savršenu pilulu nalazi se u tvojoj lobanji, nekoliko širina vlasi kose ispod njenog vrha."

Mudrac ga je zatim uputio u tajnu alhemije učeći ga kako najbolje da upotrebi darove svoje suštine, vitalnosti i

duha. Hsu mu je ponizno zahvalio i molio ga da mu kaže ime kako bi znao kome da se obraća u svojim budućim molitvama.

„Ja retko otkrivam svoje ime ljudima", odgovorio je mudrac. „Ako bih to činio, sigurno bi me smatrali za lažljivca. Ipak, reći ću ti toliko da sam bio u poseti Ostrvima Blaženih i prisustvovao rođendanskom slavlju Zmajskog Kralja Istočnog Okeana, kada si ti onako nepromišljeno vikao izazivajući tamošnja bića. Da se na vreme nisam vratio da te upozorim, stvari bi se pre ili kasnije rđavo završile za tebe."

Kada je Hsu napustio palatu i prošao pozlaćenu kapiju, okrenuo se da još jednom vidi svu tu lepotu. Na njegovo zaprepašćenje, sve beše nestalo. Vetar je talasao travu na zaravni, a jedina bića koja je video behu morske ptice.

Vratio se u svoju pećinu, uzeo zalihe hrane i ostalo što mu je bilo neophodno, i premestio se u jednu manju spilju sa pogledom na more. Svakoga dana vršio je vežbe joge i prekidao ih samo za toliko da pogleda prema Peng Laj Šanu i uputi zahvalnost za ljubazan odgovor na njegovu strasnu žudnju. U toku jedne godine usavršio je zlatni eliksir bez upotrebe spoljašnjih dodataka. One noći koja je usledila nakon njegovog postignuća, probudio se iz dubokog sna i ustao da uzme malo hladnog pirinča kako bi pripremio doručak. Podigavši poklopac sa lonca, on ugleda na gomili zgusnutog pirinča što je ostala od prethodnog dana, rumenu i zrelu breskvu. Izgledalo je kao da moli da bude pojedena!

Dar Boginje Meseca

Ova priča potekla je iz popularnog taoizma, prožetog narodnom religijom. Ne sadrži ni moralnu pouku niti poseduje mističko značenje, ali ima izvesnu draž i tipična je za stotine sličnih legendi i to je čini vrednom da se zabeleži.

U prvim godinama dinastije Čing (1644 – 1922) u gradu Kuang Čou održavalo se slavlje u čast rođendana Boginje Meseca i od ranog jutra vladalo je veliko uzbuđenje. Neki siromašan prodavac dolazio je niz ulicu gurajući kolica natovarena mirisnim kruškama. Tu se zatekoše dvojica drskih neotesanaca iz sudske službe, koji su se bez oklevanja poslu-

žili ukusnim voćem i nameravali da odu ne plativši. Ali samo što su se okrenuli cereći se zbog svog plena, glave im se, na njihovo ogromno zaprepašćenje, sudariše jedna o drugu kao par drvenih džinovskih klepetuša. Lica crvenih od stida što su tako kažnjeni od nekog starca i to iz nižeg staleža, oni su uhapsili prodavca i odveli u zatvor. Desilo se, međutim, da je izvesni Šen Čing Jao, mladi učenjak sa stepenom hsiu–tsaj, bio očevidac čitavog događaja. Otišao je sudiji kao učenjak učenjaku, i izdejstvovao da prodavca odmah puste. Te noći, dok je uz svetlost sveće čitao u svojoj radnoj sobi, posetio ga je prodavac krušaka. Sada je bio odeven u pristojne haljine kakve nose taoisti. Pozdravio ga je učtivim naklonom i rekao:

„Mladi gospodine, ja sam vaš dužnik, ali pre nego što se upustimo u razgovor, odgovorite mi na ovo pitanje. Koje biste mesto u celom univerzumu izabrali da posetite, ako bi vam se pružila prilika za to?"

Smatrajući to šalom, Šen je odvratio: „Sjajne obale Mlečnog Puta! Ne, ne; radije bih posetio ledenu palatu na mesecu i čestitao rođendan Boginji Meseca, za koju se priča da je božanstvo izuzetne lepote."

„Vrlo dobro", složio se taoista. „U ovakvim prilikama drugi su predlagali izlet do nekog obližnjeg vidikovca, kao što je Planina Belog Oblaka. Mogu li da vas zamolim da na komadu hartije nacrtate krug tako da predstavlja Mesec?"

Sada već siguran da je njegov posetilac šaljivčina, Šen je rado pristao i nacrtao krug, a zatim ga, po uputstvu posetioca, pričvrstio na zid. Istoga časa taoista je ugasio sveću, a soba je, umesto da utone u mrak, zasvetlela. „Mesec" na zidu zasjao je kao pravo nebesko telo mlečnobelih zraka i stao da raste postajući sve veći i veći.

„Budite tako dobri, pa krenite ovuda", pozvao ga je taoista. Pomalo smeten takvim obrtom događaja, mladi učenjak je sledio svog novog prijatelja u blistavobeli predeo gde je tle bilo tako meko i elastično da mu se činilo da su mu cipele okrilatile. Prelazeći preko „kamenitih" ledenih vrhova, raspoređenih tako da podsećaju na planinski lanac, stigli su do palate sa terasastim krovovima, opasane bojnim bedemima i

kulama. Cela beše sagrađena od blistajućeg leda. Velika kapija od kovanog srebra širom se otvorila kada su joj se približili, i jedan sluga u ceremonijalnoj odeći sproveo ih je kroz lavirinte dvorišta do jedne prostrane odaje. Tu je poštovana žaba zapanjujućih razmera, čije je telo bilo od glatkog žada, sedela i radila sa tučkom i avanom kakve koriste apotekari.

Na pozdrav taoiste, životinja odgovori: „Brate, ti znaš da se ja sada ne mogu zaustaviti". I ne obraćajući više pažnju na njih, nastavila je da tuca neke sjajne kristale iz kojih se dizalo nešto nalik magli boje duge, kakvu je moguće videti za sunčanog dana nad vodopadom. Taoista je dao znak Šenu da krenu, i oni su prepustili marljivu žabu njenom poslu, dok ih je ritmičko udaranje tučka – p-ang, p-ang, p-ang – pratilo niz hodnik koji ih je odveo do lepog unutrašnjeg dvorišta. Otvoreno prema nebu, ono je delimično bilo natkriveno isprepletenim granama ogromnih starih kedrova srebrnobelih stabala koja su odražavala zračenje dvorane sa trostrukim krovom sagrađene, kao i ostali delovi palate, od blistavog leda. Velika vrata bila su otvorena i povorka prekrasno odevenih dvorana oba pola prolazila je tuda da bi klekla pred gospodaricom palate i čestitala joj rođendan. Šen i taoista behu poneseni povorkom, te su ubrzo i oni klekli pred presto od kovanog srebra na kojem je sedelo to gordo i devičansko božanstvo Čang O, Boginja Meseca.

Ovo najlepše od svih božanskih bića imalo je kosu koja je bila crnja i sjajnija od plašta nekog od carskih „ponoćnih bojnih konja", elegantno skupljenu u vidu feniksovog repa. Ukrašena biserima i tirkiznim pribadačama, kosa je činila izvrstan kontrast njenoj koži nalik belom mramoru prošaranom ružama i koralima. Njene izdužene, jedva primetno kose oči sjale su kao mesečina kada se odbija od tamnog planinskog jezera. Njen pogled je bio tako blistav da je Šen zadrhtao i morao da obori oči. Tada je ugledao sućušne cipelice od atlasa što su se promolile ispod prekrasne haljine od belog i srebrnog brokata opervaženog biserima.

„Vaša Besmrtnosti", zažubori ona glasom čišćim od muzike koju prave pločice od žada, blagonaklono se obraća-

jući taoisti, „nama je drago da nagradimo ovog mladog čoveka zato što vam je pomogao, premda je izvan naše moći shvatanja zašto vam je bilo potrebno da lutate dosadnim svetom smrtnika prerušeni u prodavca voća. Vaš pratilac je, vidim, uplašen ovim svetom i osećaće se mnogo spokojnijim kada se bezbedno vrati kući. Ne zaboravite stoga da ga darujete malim znakom naše pažnje koji smo pripremili za njega i nađite načina da ga bez odlaganja pošaljete nazad."

Ali tih nekoliko ljubaznih reči nije bilo sve čime ga je boginja počastvovala; ona je za trenutak upravila svoj zračeći pogled na njegovo lice, od čega je Šen osetio da mu kroz vene struji tečni mesečev plamen. Pre nego što će ga otpustiti, ona je zahtevala od njega da joj obeća da će pred svojim smrtnim drugovima ćutati o svemu što se dogodilo od časa kada se spustio na mesec. To mora ostati tajna sve dok se njegov vek ne približi kraju i njegovi učenici, za koje je prorekla da će biti mnogobrojni, ne dođu da se oproste sa njim.

Vodeći ga iz dvorane u kojoj se nalazio presto, taoista je izgovorio neke tajanstvene reči od kojih se predeo magično izmenio i mladi učenjak, kao da se budi iz sna, ponovo se našao u svojoj radnoj sobi. To ipak nije bio san. Jer među njegovim knjigama i rukopisima nalazila se sada i jedna kutija od alabastera sa neobičnim crtežom na poklopcu, koju mu je bio dao taoista kada su krenuli sa meseca. Zamišljen, odsutno je stavio kotlić za čaj i stalak iznad užarenog ugljevlja. Skuvao je najbolji čaj koji je imao u čast toga događaja i ceremonijalno izvadio iz kutije njenu sadržinu: dva svetlucava kristala što su odašiljali zrake svih duginih boja. Stavio ih je na jezik i progutao sa gutljajem čaja. I tada mu se učinilo da tečna mesečeva vatra ponovo struji kroz njegove vene.

Nakon toga mladi naučnik napustio je jalovo izučavanje konfučijanskih klasika, otišao u planinsku samoću i posvetio se meditacijama o Putu. Zna se da je čak i kao izuzetno star imao neizborano čelo i da mu je mladalačko rumenilo krasilo lice, tako da su ga i unuci njegovih učenika smatrali za čoveka u punoj snazi mladosti. U sto šezdeset trećoj godini oprostio se sa učenicima, uspeo se na planinski vrh koji je zaklanjao

njegovu sirotinjsku kolibu, i odatle krenuo prema nebeskim oblacima odbacivši svoje haljine kao znak krajnjeg postignuća.

Rušenje zidova

Ova poslednja priča o besmrtnicima veoma se razlikuje od ostalih jer nije legenda, već stvaran izveštaj o postizanju besmrtnosti u pravom taoističkom smislu. Čuo sam je pre mnogo godina od jednog taoiste sa planine Heng i, premda mi je teško da se setim svih primera za „dvostruki jezik" kojim taoisti zaodevaju svoje tajne, mogu da jemčim da je moja verzija bliska originalu, ako ne u svim pojedinostima onda barem po duhu. Pustinjak koji mi je ovo ispričao, kazao je da je on treće pokolenje duhovnih potomaka Besmrtnika Bele Čaplje.

Za vladavine cara Hsijen Fenga (1851 – 1862) na padinama planine Heng živeo je kao pustinjak Besmrtnik Duga Tanka Tikva, kojeg su češće zvali Hulu Weng, Jedna Drevna Tikva, a to može da bude i Hu-Lao-Weng što znači isto. Pored nekoliko sredovečnih učenika, njega je pratilo i dvoje dece za koje se pretpostavljalo da su dečaci, premda neki kažu da su to bile unuke koje su se rodile njegovom sinu pre nego što se ovaj povukao u osamu. Svetovnjake koji su dolazili da mu iskažu poštovanje, uvek su primala ova deca koja su posedovala veštinu da razlikuju pravo od lažnog. Onima za koje bi deca izjavila da su nedostojni Puta, bilo bi rečeno da se Besmrtnik nalazi u dubokoj meditaciji i da će moći da ih primi tek kroz nekoliko dana. Ako su posetioci bili istrajni i tražili da im se pruži smeštaj do onog dana kada Besmrtniku bude odgovaralo da im pokloni malo svog dragocenog vremena, hladnoće bi nestalo i bila bi im ukazana dobrodošlica. Želja bi im bila ispunjena možda već iste večeri. Besmrtnik bi se iznenada pojavio iz svoje unutrašnje odaje vičući: „Dobro, dobro! Kako može jedan star čovek i neznalica da posluži vašem gospodstvu?"

Jednoga dana iz prestonice je stigao učenjak po imenu Pai, koji je već u svojoj tridesetoj godini postao pogrbljen i

kratkovid od preteranog izučavanja konfučijanskih klasika. Izgledao je rastrojen i nestrpljiv, što je bilo dovoljno da devojčice povoljno izveste o stanju njegovog srca i svesti. Našavši se pred Besmrtnikom, on se s naporom suzdržao da ne klekne i udara glavom o pod kao pred konfučijanskim dostojanstvenicima. „Došao sam k Vama", zaplakao je, „kao zaista poslednjoj utehi. Vi mi morate pokazati lice istine ili ću ovoga časa uz pomoć svog svilenog pojasa okončati sa sobom na žutim izvorima. Sav moj život bio je traganje za istinom preko čitanja klasika, uzaludnog slušanja takozvanih mudraca i bavljenja u društvu uvaženih konfučijanskih učenjaka. Preda mnom se pružala sjajna činovnička karijera, sve dok odjednom nisam shvatio da je cela ta priča o dobročinstvu, pobožnosti i imetku gomila gluposti i laži! Kakve veze ima imetak sa Velikim Putem? Da li negovanje Puta iziskuje od nas da hodamo ili se klanjamo na ovaj ili onaj način? Svakako da ne! Vaša Besmrtnost mi mora pomoći da se pripremim kako ne bih proćerdao svoj život na takvu besmislicu!"

Dirnut njegovom iskrenošću, Besmrtna Tikva je pozvao činovnika da ostane kod njega i primi „bedno učenje koje mu jedan starac neznalica može pružiti". Pai je bio oduševljen, ali ga je već sledećeg dana čekalo veliko razočarenje, jer mu je Besmrtnik govorio izrazima koji su bili potpuno različiti od njegovog shvatanja mudrosti. Evo kakva je bila prva lekcija Hulu Venga zabludelom učenjaku:

„Ja ti ne mogu opisati neopisivo, ali te mogu naučiti nekim veštinama koje nipošto nisu za potcenjivanje: nevidljivosti, letenju bez krila, neozledivosti od mača i zmijskog zuba i sličnim stvarima. Eto, dakle, vežbi za tebe. Ako tražiš Tajna Vrata, najpre se moraš snabdeti nečim čime ćeš podmititi čuvare i postati nevidljiv kako bi prošao kroz Vrata. To nije stvar kojom se može ovladati preko noći. Posle toga moraćeš naučiti da letiš odavde do nebeskih dvoraca, nađeš središnu odaju i iznenadiš Gospodara Lao–cea za doručkom dok ispija svoj vrč zlatnog eliksira, ubiješ one koji se budu pojavili da te ugroze, razrušiš zidove nebeskog zamka i vratiš se na zemlju

kao besmrtnik. Čoveku tvog opredeljenja nije potrebno ništa drugo do da sledi moja uputstva i veruje u uspeh."

Nadajući se od sveg srca da se besmrtnik samo našalio sa njime, Pai ga je pomno motrio ne bi li šta pročitao sa njegovog lica. Avaj, to lice je bilo mirno i svečano, dok su mu oči sjale nadzemaljskim sjajem koji je Paia naterao da se zapita nema li on to posla sa jednim ludakom. Nije valjda nedeljama putovao od prestonice, zaboravljajući na odmor, jelo i san radi toga da bi čuo ovu besmislicu koju svako dete može da nađe u onoj vrsti knjiga koje se pozajmljuju od slugu i čitaju krišom od roditelja? Ta misao mu je bila nepodnošljiva. Sledećeg dana, pre zore, on se digao i spakovao ono malo svojih stvari sa namerom da pobegne kako se ne bi izlagao zbunjujućim izvinjenjima. Dok je vezivao zavežljaj, pojavila se jedna od ljupkih devojčica donoseći mu čaj. Videći šta se događa, ona se nasmejala i kazala: „Molim vas, čiko, ne napuštajte nas tako rano. Ako to učinite, mene će prekoreti da vas nisam pazila kako treba. Vi ne biste želeli da se to dogodi, zar ne, čiko? Ja znam zašto ste vi ljuti. Besmrtnik vam je rekao nešto što vam se nije svidelo, je li tako? Zar nikada niste čuli za planinska božanstva koja se pretvaraju da su užasni demoni crvenog jezika samo zato da bi ispitali hrabrost hodočasnika? Ostaćete ovde, zar ne, čiko?"

Pai nije želeo da dovede u nepriliku ovo milo dete i odložio je odlazak za nekoliko dana, tim pre što mu je bilo sasvim nemoguće da nađe pravi razlog da ode. U meduvremenu, lekcije su se nastavljale budeći u njemu toliko zanimanje da se nekoliko dana pretvorilo u nekoliko godina. Naposletku, Pai se nikada više nije vratio iz planine i ostao je tamo nekih sedamdeset ili osamdeset godina.

Pošto je preduslov za letenje bez krila stanje bez težine, prve lekcije bile su usmerene na „bacanje stvari od sebe". Različito od mnogih, Pai je pre dolaska u planinu odbacio pohlepu i ambiciju, ali je još uvek posedovao veliki prtljag koji je iskreno trebalo odbaciti, kao što su, na primer, preterana žudnja za uspehom i prevelika bojazan da ne promaši cilj. Bio je naučen da izgubi svaki osećaj žurbe i savlada

nastojanje da se napreže. Morao je naučiti da dopusti da bude nošen kao oblak što plovi či–ju nebesima. Uporedo sa time, bavio se i sticanjem veštine nevidljivosti. To je zahtevalo tišinu i sposobnost da se bude neprimetan poput guštera na grani drveta, da se pomeša sa hodočasnicima koji dolaze za prazničnih dana i ostane neprimećen. Mito koje je trebalo da ponudi čuvarima Tajnih Vrata pretvorilo se u zakletvu da ukoliko zadobije zlatni eliksir, Pai ne sme da ode u konačno blaženstvo pre nego što pronađe i odneguje red učenika sposobnih da tajnu besmrtnosti predaju budućim generacijama. Što se tiče samih Vrata, naučio je da se ona nalaze u oblasti poznatoj po imenu Mali Dragoceni Kvadrat koji je smešten iza srednje tačke između očiju. Doći će dan kada će on u svako doba moći da posmatra zrake božanske svetlosti što struji kroz taj ulaz, ali ostaje nevidljiva sve dok adept ne sazna kako da razvije svoje unutarnje opažanje. Učenje letenja pokazalo se kao najduži i najteži zadatak, jer je zahtevalo da se njegove fizičke obdarenosti, seme i tanana srž, dah i izmešana lična i kosmička vitalnost, lični i kosmički duh pretvore u duhovno telo sposobno da se za vreme meditacije vine s one strane zvezda. Ulaženje u nebeske dvorce znači postizanje stanja ekstaze po volji. Prelazak u središnu odaju jeste plod joge za vođenje naviše konačnog proizvoda izmešane srži, vitalnosti i duha iz predela niže srca do *ni van* šupljine ispod samog vrha lobanje. Oduzimanje zlatnog eliksira od Gospodara Lao–cea znači podsticanje savršenog eliksira da silazi i ponovo se penje kroz središnji psihički kanal, koji se proteže između bedara i ni vana. Ubijanje čuvara Vrata je izraz za suočavanje sa potpuno iluzornim bitkama svog ego–a da zadrži sve što mu je do sada dato kao individualni entitet. Rušenje zidova je uzvišeni čin uništenja onih poslednjih prepreka između bića adepta i Izvora Postojanja, da bi se postigla besmrtnost u pravom i jedinom značenju te reči. Jer Put za taoistu znači Povratak Izvoru.

Bivši konfučijanski učenjak, pošto je predanim radom i uz svesrdnu pomoć učitelja postigao besmrtno stanje za svega deset godina od dolaska u planinu, bio je predodređen da

boravište Besmrtne Tikve učini svojim stalnim domom. Pre nego što će se „na leđima zmaja vinuti među zvezde“, raniji vlasnik toga doma potvrdio je da mu je Pai duhovni sledbenik. 1930. godine još uvek su se na planini Heng mogli susresti učenici Paievih učenika.

VI glava

PALATA CARA OD ŽADA

(Taoizam kao popularna religija)

Svaka rasprava o taoizmu završava se paradoksom. Moglo bi se reći da je njegov panteon tako velik da niko nikada nije znao imena svih njegovih božanstava; moglo bi se, opet, reći da u njemu uopšte ni nema bogova i da on ne priznaje nikoga osim krajnjeg, bezobličnog Tao-a. Na svojim višim nivoima taoizam je religija u smislu ostvarenja uzvišenih mističkih težnji, a ne u smislu priznavanja Boga ili bogova; to je istovremeno i filozofija i način življenja, način samo-usavršavanja. Čak i Lorens Stern, pisac „Tristrama Šendija" u kojem se junak rodio tek nakon polovine ovog romana od nekoliko stotina stranica, teško da bi se odvažio da napiše knjigu o hrišćanstvu u kojoj se Bog, Isus, sveci i anđeli ne bi uopšte pojavili, dok Čou Šao-hsijenovi „Taoisti i besmrtnici", koji sadrže samu suštinu opsežnih spisa „Tao Tsang", nemaju nijedne rečenice o božanstvima. To izostavljanje je potpuno u redu. Činjenica je da su se božanstva manje-više slučajno sjedinila sa taoizmom i da je stvar pojedinca hoće li ih uvažavati ili ne.

Kinezi su retko pristalice gledišta da pripadnost jednoj religiji sprečava pripadanje drugoj ili nekolicini religija. Tradicija je da su većina Kineza uporedo bili konfučijanci, taoisti, budisti i sledbenici stare narodne vere koja nikada nije dobila svoje ime. Sve do ovog stoleća u njihovom jeziku nije, zapravo, ni postojala reč „religija", te su konfučijanizam, taoizam

i budizam zvati zajedničkim imenom „Tri učenja", izrazom koji je često obuhvatao i narodnu veru. Stranci u Kini skloni su da sve hramove koji nisu izričito budistički ili, mnogo ređe, konfučijanski, svrstavaju u taoističke, a Kinezi im retko protivureče, jer im je teško da shvate svrhu takvog razlučivanja i ne vide za tim potrebu. U rano doba taoisti, koji su bili obrazovani i obdareni duhovnim opažanjem, nisu poklanjali pažnju bogovima. Lao-ce ih samo uzgredno pominje i očito ne mari za njih; moguće je da su svi taoisti toga doba verovali u bogove upravo kao što mi danas verujemo da u blizini Severnog pola žive polarni medvedi, jedna vrsta bića koja postoji, ali nema osobitog značaja za nas. Na drugoj strani, manje intelektualno i duhovno obdareni taoisti, kao i ostali Kinezi, pridavali su važnost bogovima koje su nasledili iz narodne religije; držali su ih se i nisu ih posebno razgraničavali od pravog taoizma. U kasnijoj fazi došlo je do stapanja taoizma i narodne religije na institucionalnim osnovama.

Rani sledbenici Puta živeli su kao pustinjaci ili lutalice, ponekad sa nekoliko učenika. To mora da je ekonomski postalo teško, jer pustinjaci ubrzo osnivaju male zajednice, od kojih je svaka imala utvrđeno boravište na kakvom izdvojenom i lepom mestu. Koliko god njihov način života bio umeren, ovim zajednicama su bili nužni skromni prihodi da bi mogle opstati. Tradicionalni način da se same izdržavaju prodajom lekovitog bilja i vršenjem lekarske prakse, donosio je veoma malo u mestima udaljenim od velikih sela i gradova. Bio je potreban neki dodatni izvor prihoda i jedan se pokazao srazmerno lako rešenje. Seljacima su bile potrebne ne samo usluge vidara koji će da otklanjaju bolesti usled fizioloških smetnji ili zlobnih demona, već takođe i posrednici preko kojih će steći naklonost bogova i duhova, ljudi koji bi mogli da im pomognu pri sahranama, u molitvi za duše umrlih, da zadobiju pomoć nekog božanstva u svetovnim poslovima, da umiruju i krote neprijateljske demone. Za ove seljake svetac je bio svetac pa ma koju veru on ispovedao, te je bilo prirodno da za takve usluge pozivaju i budističke kaluđere i taoističke pustinjake, jer se smatralo da su i jedni i drugi u milosti

bogova. Budistički kaluđeri, međutim, težili su da narod postepeno odvrate od obožavanja domaćih božanstava, savetujući ga da se klanja Budama i Bodisatvama. Tako je taoistima pripalo da vrše ulogu sveštenika tradicionalne religije; zajednice sa prihodima koji su odgovarali njihovim malim potrebama nisu uvek bile spremne na to, jer bi im sveštenićke dužnosti išle na uštrb vremena što su ga radije posvećivali samousavršavanju. No kako većina tih zajednica nije imala redovnih prihoda, sveštenička služba oduzimala im je sve više vremena. U međuvremenu su budistički hramovi i manastiri brojčano rasli i bivali raskošniji, pa su i taoisti počeli da podižu veća svetilišta i obrede vrše spektakularnije kako bi se izborili sa budistima za pastvu.

Da stvari budu zamršenije, sekta Nebeskog Učitelja veoma rano je postala bliža narodnoj veri nego pravom taoizmu. Štaviše, veliki broj gradskih hramova i svetilišta narodne religije preoteo je, tako reći, naziv taoista; odeću svojih sveštenika zamenio je taoističkim odorama, dao im taoistička imena i neke od njih proglasio za besmrtnike. Nije se tu radilo o prevari, jer njeni sveštenici, mahom neuki, verovatno nisu bili svesni da ono što propovedaju nije u skladu sa stvarnim taoističkim učenjima; u svojoj prostodušnosti oni su smatrali da su sve religiozne doktrine manje-više iste. Sve ovo dovelo je do prilične pometnje. Samousavršavanje je postalo lična stvar adepta, a sveštenićke dužnosti javne, te je stoga često na prvi pogled bilo teško prosuditi da li u nekom taoističkom boravištu sveštenstvo ima sporednu ulogu, ili je pak posvećeno poslovima sa bogovima i demonima i gde uglavnom nema sledbenika Puta. Posledica ove pometnje je bila ta da su neki ljudi došli do zaključka da je celokupni živi taoizam izopačen i da su jednini taoisti vredni poštovanja sledbenici Tao Čija, pobornici filozofije Laoa i Čuanga koji su najvećim delom nezainteresovani za natprirodne aspekte taoizma. Ako bi se takva nezgodna podela morala praviti, graničnu liniju, po mom mišljenju, trebalo bi staviti ne između filozofa Tao Čija i taoista Huang Laoa u celini, već između Tao Čija i istinskih tragača za besmrtnošću na jednoj, i onih sveštenika koji samo

koriste naziv „taoisti" na drugoj strani. Takvu granicu bilo bi, međutim, veoma teško načiniti. Jedino pošto se upozna neka određena zajednica ili pojedini pustinjaci moguće je razlučiti radi li se o pravim taoistima posvećenim samo–usavršavanju. Načelno bi se moglo reći da su većina gradskih hramova i mnoga hodočasnička mesta na pristupačnijim svetim planinama u prvoj polovini ovog veka bili taoistički samo po imenu, a da u manjim i udaljenijim pustinjačkim naseljima predani sledbenici Puta nipošto nisu bili retki. Ovo je previdelo toliko mnogo naučnika da se ja skoro i ne nadam da će mi verovati iko osim ljudi koji su sami posetili ovakva mesta i čuvaju istinu za sebe.

U svakom slučaju, razni nivoi taoizma toliko su se ukrštali da bi bilo pogrešno pisati ovakvu knjigu, a ne posvetiti jedno poglavlje popularnom taoizmu. Tim pre što su izvesni njegovi vernici, koje je prvobitno privukla sveštenička služba a taoistički ideal tek površno poznavali, docnije postali revnosni u negovanju Puta.

Opis taoizma kao popularne religije započeću opisom njegovog panteona.

Božanstva

Kineze su nazivali materijalistima na temelju toga što je njihova predstava nebeskih oblasti verna kopija kineskog carstva koje je u svetu ispod tih oblasti. Taj sud se mora izmeniti, pošto je tradicionalno kinesko gledište da je čitav univerzum sastavljen iz duha, a da je njihovo carstvo samo odraz nebeskog. Za pisce stare škole nebo je predstavljalo manje–više apstraktan moralni princip koji upravlja svetom bića, čime je nebo, u stvari, sinonim za Tao. Za obične ljude pak nebesa i paklovi bili su stvarni svetovi u kojima vlada zamršena hijerarhija duhovnih službenika. Ove ogromne oblasti nadziru nekoliko careva, koji su pod vrhovnom upravom Ju Huang Šang Tija, Cara od žada. Ova nebeska veličanstva su toliko uzvišena i njihovo dostojanstvo nenadmašivo da se o njima ništa ne može znati. To je razlog što vernici najčešće tragaju za nižim božanstvima. Među njima su božanstvo Polarne zvezde i vladari susednih zvezda bili omiljeni još od najdavnijih vremena i verovatno obožavani pre nego što se i čulo za Cara od žada i ostala božanstva carskog ranga. Žensko božanstvo poznato kao Kraljica neba i Sveta Majka (ne treba je brkati sa Caricom od žada) takođe je omiljena, ali božanstva najbliža srcu naroda mahom su istorijske ličnosti posmrtno obogotvorene, ne naredbom sa neba, već od kog kineskog zemaljskog cara, čija vladavina se odlikovala vrlinama istinskog Sina ili Nebeskog potkralja. Od njih najveću popularnost uživa Kuan Kung (ili Kuan Ti), general koji se odlikovao apsolutnom odanošću otadžbini, prijateljima i pobratimima; nakon što je pogubljen od neprijatelja, jedan od careva dinastije Tang posmrtno ga je proizveo u rang boga. Po ustoličenju je postao zaštitnik književnosti i trgovine. Visok je devet stopa, obrazi su mu plameni kao sunce, ima veličanstvenu bradu i obrve nalik usnulim svilenim bubama. Božanstvo kojeg se više plaše nego što ga vole jeste Jen Lo Vang koji nepristrasno vodi suđenje grešnicima, te neki bivaju osuđeni na strašne paklene svetove ognja i leda. Kazne su u tačnoj srazmeri sa njihovim gresima; ma koliko bile velike, nijedna ne podleže večnom trajanju (premda ne postoji ikakav zapis o tome da je neka okončana).

Pored vladara nebeskih oblasti, careva Istoka, Juga, Zapada, Severa i Središnjih Svetova i nepregledne povorke njihovih određenih, tu su još stelarna božanstva i božanstva koja sasvim ili delimično žive u ljudskom svetu – bogovi gromova i munja; bogovi planina, stena, mora, reka, jezera, potoka, drveća i cveća; bogovi zemaljskih gradova (čije kipove po naredbi mesnog sudije u vreme suše iznose na jako sunce i tuku, jer su propustili da pošalju kišu); domaća božanstva kuhinje, ognjišta, ambara i bunara; božanski zaštitnici zanimanja kao što su književnost, krojački zanat, kockanje i prostitucija; i oni nebrojeni duhovi prirode koji ne ostavljaju nečuvanu nijednu stenu, ribnjak, potok ili drvo na zemlji. Neka od božanskih bića poreklom su iz iznenadujuće niske sredine; tako je sadašnja Nebeska Kraljica bivša kći jednog siromašnog pomorca, domoroca sa kineske obale.

Zli duhovi jedva da su nešto manje brojni, ali njihova moć slabija je od moći blagonaklonih božanstava. Jedni su duhovi ljudi koji su umrli neprirodnom smrću ili supružnika bez dece koji nemaju potomstva da vrši obrede u njihovu korist; drugi su zakleti čovekovi neprijatelji od samog početka i žele da steknu ljudsko obličje, zbog čega ubijaju ljude da bi nasledili njihova tela. Ipak, ovi najstrašniji duhovi imaju i pozitivna svojstva i čoveku su uzvraćali dobrotu i ponekad mu odano služili. Svi se, inače, mogu savladati ljubavlju.

Bilo da su božanska ili demonska, ova bića nemaju ništa zajedničko sa negovanjem Puta. U davna vremena u pustinjačkim naseljima retko se nalazila zasebna odaja sa oltarom i jedini dodir sa duhovnim moćima pustinjaci su imali kada je trebalo da, kao lekari, ukrote demona neke bolesti. Međutim, kada su budisti počeli da grade velike i raskošne manastire, taoisti su bili prinuđeni da se nadmeću sa njima zbog prihoda koji su donosili hodočasnici. Tako su ponegde i kod taoista nastale velike odaje za molitvu. Da bi se izravnali sa tri ogromna kipa Bude u glavnim svetilištima budističkih hramova, oni ustanovljuju trojstvo poznato kao Trojica Čistih; ali podatak da članovi ovog trojstva nisu isti u svim hramovima jasno govori da im pustinjaci, posvećeni samousavršavanju, nisu pridavali prevelik značaj. Hrišćane je nemoguće i zamisliti kako se spore da li u njihovo trojstvo spada Sveti Duh ili Devica Marija, pošto za oboje nema mesta. Taoističko trojstvo obično sačinjavaju:

Ling Pao, Nebeski dragulj, čudesan i pun samilosti; otelotvorenje prošlog vremena i prožetosti jina i janga;

Ju Huang, Car od žada, otelotvoreni prauzrok i sadašnjost;

Lao Čun, Lao-ce, ovaploćenje taoističke doktrine i budućeg vremena.

Njihova tri kipa imaju ezoteričko značenje na raznim nivoima shvatanja, od kojih se svi ne otkrivaju slučajnim posetiocima hrama. Između ostalog, oni predstavljaju i „pravo taoističko trojstvo": čing, či i šen (srž, vitalnost i duh).

Najradosnija među istinskim taoističkim božanstvima, kao suprotnost onima nasleđenim iz narodne religije, uopšte i nisu božanstva, već otelotvorenja popularnog shvatanja besmrtnika. Gde god bile sabrane kineske rukotvorine videće se likovi Osmorice Besmrtnika; dvojica-trojica su izuzetne lepote, ostali veličanstveni, a barem jedan od njih je smešan. Slikani na zidnim svicima, lepezama, svili, vazama, čajnicima i sudovima od porculana i vajani kao statuete od gline, porculana, drveta, bronze, slonovače ili žada svuda su rasprostranjeni. Među njima se jedino Lu Tung-pin stvarno priziva u vezi sa proricanjem i nekim joginskim vežbama, ali taoističko naselje bez slika ili statueta Osmorice Besmrtnika nezamislivo je. Svaki od njih uvek je prikazan sa nekim simbolom.

Čung Li Čuan (drži lepezu), poznat i kao Han Čung Li, obično ima razgolićen trbuh. Bio je general u vreme dinastije Han i poslat je da uguši ustanak u Tibetu. Teško poražen, pobegao je u planine gde mu je jedan lutajući taoista otkrio tajnu dugovečnosti. Zadivljen učenjem o Putu, rekao je: „Rat je ljudsko đavolstvo! Ja se slažem sa Lao-ceom da je srećnik koji umakne sa bojišta živ i bez rana stvarni pobednik. Ubiti hiljadu ljudi je pobeda koja nije vredna pomena u poređenju sa pobedom nad svojom željom".

Čang Kuo Lao (drži komad bambusa u obliku rašlji) veoma je star i dugobrad, glavu pokriva raznim stvarima, od gospodskog šešira do lista kupusa. Ima belu mulu koju može da smanji i smota kao maramicu, a zatim je oživi poprskavši je gutljajem hladne vode. Raspravljajući o toj neobičnoj životinji, neki mudrac je primetio: „Čangova mula je, zapravo, samo bedna raga jer su joj potrebne četiri noge; dok ja, jašući u meditaciji na čiju univerzuma, mogu da prispem do Polarne zvezde pre nego što Čang prevali jedan jedini li." Čang mu je na to odgovorio: „Mogu to i ja, ali ne marim da se hvastam takvim tricama."

Lu Tung-pin (drži mač) je lep, sa bradom i u najboljim godinama. Iako paše mač, on nije ratnik. O tom oružju je sam rekao: „Osim što mi ponekad koristi da postanem nevidljiv, njime u tren oka mogu da sasečem strasti i želje." Dok je još

bio smrtnik, premda veliki učenjak, pao je u prvom krugu činovničkih ispita, jer se zgadio nad cepidlačkom ohološću konfučijanskih ispitivača.

Tsao Ku Čiju (drži par drvenih čegrtaljki) je bradat i sa izgledom srećnog čoveka; često je odeven u činovničko odelo, sa visokim šeširom. Kao zet jednog od mongolskih careva Kine, posedovao je zlatni disk koji mu je osiguravao bogato gostoprimstvo gde god da se našao. Jednom ga je neki taoista prosjak prekoreo što se služi tim diskom da besplatno jede, pije i prevozi se; on ga je tada, ne trepnuvši okom, bacio u reku. Kada su ga besmrtnici pitali za odrednice Tao-a, on je pokazao na nebo. „Ali gde se nebo zaista nalazi?" nastaviše oni da pitaju nadajući se da će ga uhvatiti u zamku. Tsao je tada pokazao na svoje srce i besmrtnici su prsnuli u smeh uzviknuvši: „Ha, ovo je čovek koji zna Put!"

Lu Hsijen (drži bocu od tikve i gvozdeni štap) poznatiji je kao Tijeh-Kuaj Li ili Li sa gvozdenim štapom. Rođen kao lepotan, doživeo je nesreću i jedna noga mu je ostala kraća, te se nije mogao kretati bez štapa. Ta nesreća je objašnjenje zašto nema lik besmrtnika koji uživa večitu mladost. Dok je još bio običan smrtnik, naučio je da svoj duh šalje na daleka putovanja. Vrativši se sa jednog takvog putovanja, otkrio je da su mu telo rastrgle divlje zveri, jer su njegovog odanog slugu kojeg je ostavio da čuva telo u međuvremenu bili pozvali da bdije pored samrtničke postelje svoje majke. Kako je hitno morao da nađe zamenu, njegov duh se uselio u telo nekog hromog prosjaka koji je toga dana bio umro. Uprkos svom spoljašnjem izgledu, on je uvek veseo.

Han Hsijang-ce (drži flautu) je besmrtnik mladalačkog izgleda, kojeg katkad prikazuju i kao dete. Bio je učenjak i u ranoj mladosti je još zavoleo muziku i poeziju, zbog kojih je i omrznuo pedanteriju konfučijanaca. U pesmama napisanim pre nego što je postigao stanje besmrtnosti, on peva o radostima življenja u pećini obavijenoj prolećnom maglom, ispijanju ponoćne rose, jutarnjim obedima rumenih oblaka i mrvljenju bisera snagom muzike.

Lan Tsaj Ho (drži kotaricu sa cvećem) je mladić rumenobelog lica, sa kosom tako očešljanom da ga neupućeni često zamenjuju za devojku. Njegov mladalački izgled je dokaz da je kao smrtnik znao tajnu stalnog obnavljanja mladosti. U to vreme voleo je da luta gradom sa jednom nogom u cipeli a drugom bosom, leti je bio odeven u zimsku odeću a zimi u letnju da bi pokazao svoj prezir prema navikama i običajima. Bio je pravo dete cveća ili hipi. Sa sobom je vodio ždrala. Dok je jednom pio u krčmi, začuo je nezemaljsku muziku, zbacio je sa sebe prnje, skočio na ždrala i poleteo u nebeske visine.

Ho Hsijen-ku (drži lotosov list duge peteljke ili magičnu gljivu) jedina je žena u ovoj grupi. Stekavši besmrtnost još kao dete tako što je sisala „majku-oblak" (liskun) zarekla se da ostane devica. Kada je zla maćeha htela da je prisili na udaju, ona je iščezla ostavivši za sobom papuče kao znak da je voljno pošla u nebeske oblasti. Upitana da li oseća potrebu za ženskim društvom, odgovorila je: „Pošto su našli Put, moji prijatelji besmrtnici poseduju sve nadarenosti oba pola." Neki domišljan je primetio: „Pa ipak, Li sa gvozdenim štapom teško da bi se mogao nazvati lepotanom." „Da u svom najdubljem biću imaš lepote i tebi bi on izgledao lep", kazala mu je Ho Hsijen-ku.

Druga grupa besmrtnika poznata svim ljubiteljima kineske umetnosti sastoji se od figura koje predstavljaju tri glavne želje običnog čoveka; to su Fu (imetak), Lu (čin) i Šou (dugovečnost). Lu nosi visoki šešir i odeću prvaka među činovnicima i skiptar od žada koji ukazuje na njegov ministarski čin. Fu mu stoji s desna držeći neku vrstu roga izobilja, ali su mu haljine manje raskošne, kako i priliči trgovcu. Šou je s leva, prepoznatljiv po nekoliko simbola dugovečnosti: izuzetne je visine, ćelav, ima štap od breskvinog drveta i plod breskve, a pored njega su ždral i šareni jelen podignute glave. Milioni ljudi žude za blagodetima koje personifikuju ove figure. Dve od njih pokazuju koliko je duhovno udaljena narodna religija od pravog taoizma, jer su bogat-stvo i društveni položaj ljudska prokletstva koja sledbenici Puta pokušavaju da izbegnu. Jedino poštovani Šou, Vilenjak du-

gog života, predstavlja taoistički ideal, tim pre ako se dug život uzme kao sinonim za besmrtnost, što se često i čini.

Obredi

Tokom vremena taoisti su razvili složene obrede koji donekle liče onima u budističkim hramovima. Plamsanje zavetnih svetiljki i sveća, oblaci mirisnog dima i raskošno obojene ritualne odežde onih koji obavljaju službu stvaraju snažan utisak, pogotovo ako muziku klarineta, bubnja, cimbala i bubnja „drvena riba" prate izvrsni glasovi sveštenika. U velikim hramovima ovi obredi, barem za jednog Zapadnjaka, naginju ka spoljnjem sjaju, dok u manjim pustinjačkim prebivalištima, gde su sledbenici katkad učenjaci sa istinskim umetničkim darom, oni mogu da budu veličanstveni i pokretači duhovnog. Muzika i spori ritualni plesovi su sredstva kojima se izražava ekstaza i čežnja mistika, a prisno poznavanje prirode učinilo je da adepti savršeno umnožavaju prirodne zvuke. Pesma ptica najbolje se oponaša frulama, dok je uzbuđena graja ptičjeg jata koje iznenada poleće zbog opasnosti omiljena tema za klasičnu lautu; ovaj instrument ima sedam svilenih struna na kojima se mogu stvarati tanane melodije. Pojedine od tih obrednih pesama i vradžbina imaju neku sablasnu lepotu, naročito one koje služe za prizivanje demona; toliko su pune melanholije da ne bi bilo čudo da se u senovitim uglovima svetilišta pojave tužna i bleda lica lutajućih duhova. Izuzimajući praznike, kada su obredi vršeni u čast raznih božanstava, najčešći su oni u vezi sa bolestima i pri sahranama. Vernici u svako doba mogu da zatraže da im se proriče, upalivši tamjan i poklonivši se do poda; neke duhovne koristi teško da se može videti od ovoga, jer se sve uglavnom tiče svetovnih stvari kao što su posao, nedaće, bolesti, nemaština, kupovina srećaka itdd. Veza sa taoizmom je ovde, dakle, veoma daleka.

Prizivanje bogova i duhova

Ovaj značajni vid delovanja sveštenstva odnosi se u celini na staru narodnu religiju, koja je izvorno bila neka vrsta

šamanizma. Medijumi, koji mogu biti oba pola, hotimično se dovode u stanje transa u kojem se tresu, drhte, ječe, javljaju se tudim glasovima i nesvesni su onoga što čine i govore. Smatrajući da je bog ili duh koji je prizivan u telu medijuma, molitelji se priginju ka zemlji i postavljaju pitanja na koja im bog ili duh odgovara na usta medijuma. Ponekad se to vrši i pisanjem u stanju transa, što je istinska zagonetka za onoga ko je u prilici da posmatra kako to čine medijumi za koje se zna da su nepismeni. Svakako su ponegde korišćeni trikovi, ali ne smemo zaboraviti da su medijumi i njihovi pomoćnici najčešće iskreni vernici koji bi krivotvorenje božijeg glasa smatrali činom za koji se plaća životom. Postoje dokazi mnogih očevidaca o tome da su im medijumi otkrivali stvari sa kojima nikako nisu mogli biti upoznati. Pored toga, veoma mali broj medijuma su uspešni šarlatani i, dodajmo i to, da se za većinu medijuma ispostavlja da su to ljudi pre niske nego natprirodno velike pameti.

Medijumi i jogini prikazuju s vremena na vreme svoju neranjivost hodajući po užarenom ugljevlju bez i najmanje opekotine, ili se probadaju sabljama kukama, sekirama i bodežima. Koliko god bile duboke te rane, istekne malo ili ne istekne krvi, i oni ih zaleče zapanjujućom brzinom, a da ne ostane ožiljak. Kada pomislim da sâm na prstu jedne ruke i donjoj usni nosim ožiljak već pedeset godina od srazmerno ništavne rane od stakla, onda ne mogu da se složim sa Leonom Kamberom koji, u jednoj knjizi o fenomenima te vrste u kineskim zajednicama u Singapuru, pokušavajući da razotkrije njihovu misteriju, naziva te rane „ogrebotinama". Ovde će dobro poslužiti primer mojih rana, čiji se tragovi vide i nakon pola veka, dok brazgotine koje ostavi sablja provučena kroz oba obraza iščeznu za nekoliko dana. Isto je i sa onima koji hodaju po žeravici i ne opeku se; ja na ruci nosim ožiljke od dvanaest tankih štapića tamjana, zapaljenih i utisnutih pri jednoj inicijaciji kojoj sam se podvrgao pre više od četrdeset godina. Tu su, takođe, i medijumi koji za vreme transa sede na oštricama noževa ili se kotrljaju na ležajima od njih. Obična veština ne može da objasni zašto telo ostaje neošte-

ćeno, jer početnici bi zadobili strašne posekotine dok bi ovladali tom veštinom. Objašnjenje koje daju sami medijumi jeste da ih ništa ne može ozbiljno ozlediti u vreme kada su opsednuti od nekog boga ili duha.

U tesnoj vezi sa opsednutošću od bogova i duhova kojoj su se medijumi sami izložili jeste i neželjena opsednutost od zlih demona. Ova opsednutost je za svest savremenog čoveka odveć bizarna da bi se smatrala mogućom. Ima, međutim, događaja koji se po svemu podudaraju sa ovim fenomenom za koji je zapadna medicina puno uspešnija kada nalazi nazive za takva stanja, nego kada ih leči, dok se u taoističkim manastirima mogu naći pustinjaci sposobni da ih otklone za vrlo kratko vreme. Bolesnika u ovakvom psihičkom stanju doneli bi u manastir, zadržali ga tu dan–dva i zatim ga poslali kući očigledno sasvim izlečenog. Nisam imao mogućnosti da saznam jesu li se ova pokazala trajnim, niti mi je bilo dopušteno da posmatram postupak koji je korišćen. Sve što mogu da kažem jeste da je promena na bolesniku katkad bila toliko upadljiva da se to graničilo sa čudom. Kod samih taoističkih vidara nije bilo ni najmanje sumnje oko uzroka ove vrste bolesti; krivica je nedvosmisleno padala na nevidljive demone. Što se tiče metoda za lečenje bolesti nedemonskog porekla, oni spadaju u delokrug pravog taoizma, jer su se u nekim slučajevima javile kao uzgredni proizvod spoljašnje alhemije, o kojoj se govori u narednom poglavlju.

Magične čini

Još od epohe Pet careva–mudraca čini su korišćene u medicinske i druge svrhe, pošto su umeće kako se izvode i taoisti i sveštenici stare narodne religije nasledili iz istog izvora. Iako to umeće nije u vezi sa negovanjem Puta, taoistički učenjaci ranog doba služili su se njime pri lečenju bolesti, kao i povoljnim činima koje donose sreću. Najstarije od svih čini su dva magična dijagrama, Ho Tu (Osnova Žute reke) i Lo Šu (u prevodu: Lo – reka koja piše). Svaki se sastoji od različito raspoređenih sitnih belih i crnih krugova, spojenih u nizove pravim linijama tako da crni predstavljaju jang,

a beli jin. Za Ho Tu se smatra da simboliše stvari koje su prethodile postanku univerzuma, kao i stvaralačko delovanje prirode u prvom delu godine. Lo Šu simboliše stanje stvari koje je usledilo nakon rođenja sveta, kao i aspekt umiranja ili jin aspekt koji sadrži „pet aktivnosti" tokom druge polovine godine. Različito od ostalih taoističkih čini ove dve ne zahtevaju lepotu; njihova zanimljivost je u njihovoj ogromnoj starini (barem 3.000 godina) i u neobičnom podatku da je središnji raspored u Ho Tu (08o) gotovo od univerzalnog religioznog značaja. Osim što predstavlja samo srce glavnih tibetanskih mandala, to je u suštini krst, simbol poznat egipatskim i hrišćanskim religijama, a srodan je i sa svastikom u hinduizmu i budizmu. Odavde se može naslutiti da je središnji raspored u Ho Tu od duboke arhetipske važnosti. Poput osam trigrama iz „Knjige Promene", on predstavlja jednu od onih skrivenih istina svojstvenih delovanju duha i materije (ako razlikovanje toga dvoga ima bilo kakvu stvarnu vrednost, što taoisti odriču).

Što se tiče čini uopšte, smatra se da su drevni mudraci bili u stanju da usade nešto od svoje spiritualne moći u svest onih koje su poučavali. Ko Hung kaže: „Čini dobijene od Lao Čuna bile su zapisane „nebeskim pismom", jer on je bio jedan od onih što je ostvario duhovno svetlo kada su mu se te čini otkrile. Zaista, Lao Čun je samo nebesko svetlo!" Jedan drugi mudrac savetuje: „Prvi uslov da se dobiju čini jeste da se osvoji Put; ako si ga osvojio, uradi ovo: ustani u zoru, izgovori molitve i izvrši obrede", zatim predočava sebi sliku lepe mlade besmrtnice raskošno odevene i opasane pojasom od žada. U njenoj ruci je „Pravi žad jasnoće purpurnog oblaka, čaroliju Cara sunca". Posmatrajući ga, tvoja svest će uvek biti usredsređena na jednu tačku i slobodna od nepotrebnih misli. Tada će se čarolija koju si tražio, ukazati tvom duhu." Čou Šaohsijen nam kaže da se ove čini zovu „spontana pismena jasnoće kao žad". Njih možemo videti u duhu, ispisane na crvenim i ružičastim oblacima. Obični ljudi ih nikada ne opažaju; joginu koji je izvršio sve neophodne pripreme, ona su objektivno pred očima. Duh jednog prosvetljenog adepta je izvor

efikasne magije. Nimalo nas ne iznenađuje da takav adept, čovek sa dubokim spiritualnim uvidom, pronalazi unutar svoje svesti simbole od velilkog jogičkog i psihološkog značaja. Šteta je što ovaj odlomak iz Ko Hungovih spisa nije svojim komentarima propratio K. G. Jung.

Po tome kako je „nebesko pismo" upotrebljeno kod Ko Hunga, možemo naslutiti i poreklo tajnih pismena kojima su se mistici često koristili, kao što je šen šu (božansko pismo) i jun šu (pismo oblaka), a koja razumeju jedino posvećeni. Neka od ovih pisama su prekrasna; sva su zanimljiva i uzbuđujuća i podsećaju da su im uzori u prirodi, kao što su, na primer, slika talasa ili otisci ptičjih nogu. Postoje mnoge legende o poreklu tih pisama. Neka su, kaže takva jedna legenda, bila urezana u zlato perom od belog žada i „sakrivena na mračnoj terasi sedam blaga" do koje mogu doći samo oni koji su pronašli Put. To je izreka koja, kao i mnoge druge ovde, za posvećene ima posebno značenje.

Vera i samousavršavanje

Po tome što je oslobođen svake dogme taoizam je sličan budizmu. Pa ipak, obe ove religije iziskuju veru; ne u posebna pravila, jer bi se time javila dogma, već u postojanje višeg dobra, višeg oblika postojanja koji je moguće postići. Ono što razdvaja ispravno shvatanje od onoga koje je na nivou popularnog shvatanja jeste uvid da vera, iako od suštinskog značaja, sama po sebi nikada nije dovoljna. Besmrtnost ili, u slučaju budizma, prosvetljenje, mora se osvojiti velikim i trajnim naporom; ni božanstva ni mudraci nemaju moći da ih nekome podare; uspeh ili promašaj zavise isključivo od pojedinca. Ova životna istina sasvim se zanemaruje na popularnom nivou shvatanja. Sledbenici Nebeskog Učitelja Čanga, na primer, veoma su držali do magijske ili božanske pomoći; dotle se među istinskim sledbenicima Puta odstranjivanjem nepravilnih želja i otkrivanjem svog pravog Ja smatraju jedinim putem do uspeha. Jedna priča iz „Tao Tsanga" ilustruje popularni pojam o snazi vere. Jedan seljak imao je duboku težnju da stupi na Put, ali nije znao kako da započne sa

traženjem. Sve što je smislio bilo je da po vasceli dan kleči pred nekim suvim drvetom, moleći ga da mu ono podari besmrtnost. Vapio je drvetu: „Daj mi besmrtnost! Daj mi besmrtnost!" To je trajalo mesecima i godinama. Tako su prošle mnoge godine, a da se ništa nije desilo. Međutim, njegova upornost je bila tolika da je suvo drvo najzad bilo prisiljeno da procveta prekrasnim cvetovima i izluči tečnost slatku kao med. Po savetu prijatelja, seljak je popio tu tečnost i istog časa stekao besmrtnost.

Nije nikakvo čudo što se ova priča nalazi u svetoj knjizi „Tao Tsang". Pored svoje poetske draži, ona poseduje i duboku psihološku i religioznu istinu. Za onog čija je svest usmerena samo na jedan cilj, ponavljanje formula (u ovom slučaju je to bilo smešno–dirljivo obraćanje drvetu) jedan je od delotvornih načina da se duh usredsredi i čula zatvore za sve otrovne uticaje i time dođe do mističke spoznaje. Ne samo kineski, već i budistički, hinduistički, hrišćanski i muslimanski mistici imaju sličan pristup ovoj disciplini. Put vere je i put pronalaženja sebe.

Ispričaću sada tri priče koje pružaju uvid u taoizam na nivou gde je on duboko prožet narodnom religijom. Prva govori o tome da su nebeski i donji svetovi slični svetu ljudi. Druga je splet magijskih i moralističkih činilaca i predstavlja onu vrstu taoizma koji je nastao na planini Zmajski Tigar, sedištu sekte Nebeskog Učitelja čiji članovi nisu naročito držali do samousavršavanja. Treća priča je o tajnom svetu besmrtnika.

Novac jednog duha

Li Hua, bogati i uvaženi trgovac, osnovu svog imetka dugovao je tome što je kao mladić prevario jednu udovicu za njen posed, koja se onda obesila da bi umakla krajnjoj bedi. Niko živi nije znao njegovu tajnu, ali, kako veli izreka, „nijedno zlodelo ne može da promakne božanskom oku". Kada je došlo vreme da Li umre, dve seni zamračiše ulaz u njegovu sobu. Prepoznavši u tim užasnim bićima glasnike koje je verovatno poslao jedan od pomoćnih sudija mrtvih, on se

izbezumio. „Ne smete me još odvesti!“ povikao je hrabreći se. „Imam zločin na savesti i stalno sam hteo da se iskupim za njega na pogodan način, ali nikako nisam stizao to da učinim. Biće mi potrebno najmanje godinu dana da nakupim zaslugu i uspostavim ravnotežu.“ „Budi uveren da nam je sve to poznato“, kazao je glasnik sa glavom jastreba, zloslutno zveckajući svojim gvozdenim kljunom. „Žena koju si prevario, uložila je žalbu kod Njegove Preuzvišenosti kojoj su mrski ugnjetavanje slabih i nemoćnih. Ne moraš ipak da se plašiš da će zbog toga biti nepravedno strogi. Njegova Preuzvišenost uvek se postara da kazna tačno odgovara zločinu. Ti ćeš verovatno biti kažnjen nabijanjem na crveno usijano drvomač onoliki broj godina koliko si ih oduzeo čestitoj udovici. Da bi platio za dobit koju si ostvarivao svih ovih godina, usuđujem se reći da će mojoj malenkosti biti zapovođeno da na tvom mesu vežba svoj gvozdeni kljun stotinak puta svakog dana. Ili će možda ovom mom prijatelju biti naređeno da ti svakodnevno daje lekcije iz morala. Uostalom, uskoro ćeš to i sam znati!“

„Avaj, meni“, razmišljao je uplašeni trgovac. „Da su ovi glasnici ljudi, lako bih ih potkupio, ali kakva vajda ovim čudovištima od zlatnih poluga? Ah, setio sam se! O pogrebima se spaljuje mnogo papirnih imitacija zlatnih ignota kako bi se preminuli snabdeo sredstvima da u nebeskim regionima kupi pristojno imanje. Sudeći po tome, strašni sudija Jen Lo Vang ili neki od njegovih pomoćnih sudija radovali bi se da dobiju dovoljno veliku svotu plaćenu u pravom duhovnom novcu. Naravno, tu će i ove dve užasne rugobe imati svoj deo. Ali, neka im bude. Deset hiljada zlatnih ignota od papira koštaće moje sinove najviše dva–tri srebrnjaka.“ Svoj plan je žurno izložio glasnicima, na šta mu je odgovoreno drskim smehom i oštrom naredbom da dokonča umiranje, kako bi bio spreman za poslednje putovanje.

„Ah, stanite, gospodo! Preklinjem vas, stanite! Dozvolite mi jedan trenutak da dobro razmislim. Moja svest je sva zbrkana. Ne, vi nemate pravo da se protivite tome da se duhu sirote udovice umnogome poboljšaju uslovi u nebeskim regionima. Odvučete li me ne davši mi vremena da uredim te stvari, čuvajte se sudije! Uzimam na sebe da nadoknadim puni iznos koji sam od nje dobavio u duhovnoj valuti, zajedno sa kamatom za sve godine koje su protekle od tog nesrećnog događaja. Mora mi se odobriti koji minut da uredim tu stvar sa mojim sinovima.“

Demoni glasnici razgovarali su između sebe tihim, oporim metalnim glasovima. Znali su da duh sirote udovice nema šta da dobije od ovog duha niskosti i patnje, ali su radi zabave potvrdili da bi poveća svota duhovnog novca uplaćena preko Nebeske banke nesumnjivo poboljšala njeno stanje među nebeskim susetkama i omogućila joj da kupi lepo imanje sa vrtom punim nebeskih voćaka. Najzad su se složili da trgovcu produže život za jedan sat, iako su zbog toga mogli da budu kažnjeni od Njegove Preuzvišenosti. Glasnici su onda nestali. Li Hua je smesta poslao po sinove i, ne otkrivajući im svoj sramotni razlog, naredio koliku će svotu papirnog novca–duha spaliti za vreme njegovog pogreba. Pošto je to učinio, on se mirno predao u naručje smrti i pošao za glasnicima. Otišli su putem naniže do oblasti koje izazivaju jezu, gde su jedina muzika jauci osuđenih grešnika i gde je i sam vazduh bio ispunjen zadahom ljudskog mesa u raspadanju.

Samo što im se otac rastao od života, najstariji sin se obratio braći: „Čini se da je naš cenjeni otac pomerio pameću kada je izdao ovakvu naredbu. Istina, deset papirnih ignota ne koštaju više od jednog bakrenjaka, ali da neće susedi smatrati prostačkim spaljivanje tolike količine papirnog novca? Čak bi mogli da pretpostave kako je naš otac imao nameru da time iskupi one male poteškoće koje posle smrti čekaju duh čestitog čoveka kakav je on bio. Za nas to ne bi bilo dobro.“

„Tačno, stariji brate“, složio se drugi. „Um našeg oca se pomutio na samrti. Nećemo ispasti neposlušni, ako ne postupimo prema uputstvima datim u takvom stanju.“

Za vreme sjajnog pogreba koji je priređen, spaljena je samo uobičajena svota duhovnog novca, ne više od desetine svote koju je odredio Li Hua. Ko zna kakvu je cenu on morao

da plati za nesinovsko ponašanje dece? U ovom svetu prašine ni samrtnik se ne može osloniti na pobožnost svoje dece.

Mlađi brat božanstva Polarne zvezde

U doba dinastije Lijang u jednom gradu provincije Lu pojavio se nakakav mladić koji se pokazao kao poklonik svetovnih uživanja; kockao se, bludničio i pijančio iz noći u noć. Svi su ga smatrali raspikućom, a susedi su brižljivo krili svoje kćeri, jer on je bio izuzetno privlačan mladić čijoj lepoti i osmehu ni najčednija devojka ne bi mogla da odoli. Jednom, dok se kasno noću vraćao iz krčme, sukobio se sa trojicom lupeža. Po nakitu od žada koji je nosio, lupeži su zaključili da on ima dovoljno zlata kod sebe zbog čega zavreduje njihovog truda i rizika da se pošalje u svet duhova. Izmislili su neku laž, zapodenuli svadu sa njime i napali ga oružjem. Mladić se žestoko branio, ali oni ga ubiše i pobegoše u noć. Potera je bila tek reda radi, jer su vlasti smatrale da su te ništarije učinile znatnu uslugu svim očevima lepih devojaka u gradu. U meduvremenu pljačkaši su podelili plen i pošli svaki svojoj kući.

Iste noći, čim je novopečeni vlasnik fino rezbarene kopče za pojas od žada zaspao, kopča mu se obratila prijatnim ljudskim glasom: „Nadam se da ćeš se složiti sa mnom da si do mene nečasno došao. Bolje bi ti bilo da to popraviš pre nego što te sustigne kazna." „Kako da popravim?" promucao je nesrećni lupež. „Pokojnika je nemoguće vratiti u život i teško da se tu šta može izmeniti. Šta da činim?" „To ti treba da odlučiš", odvratila je kopča. „Ti si taj koji će podneti posledice tog zločina. Moj ti je savet da odbaciš sva svetovna dobra, odeš u planinu i slediš Put. Mislim da ti ne pripada više od tri dana da to uradiš."

Sutradan se ovaj lupež našao na vašaru sa svoja dva prijatelja, kako bi se dogovorili o nekom novom poduhvatu. Tu su otkrili da je svaki od njih imao manje–više isti san. Jedan je opomenu dobio od narukvice od žada mrtvog mladića; drugi od dragulja koji mu je ukrašavao šešir. Krajnje uznemireni, oni su otišli u planinu. Pošto su više dana lutali

izgladneli, dospeli su do nekog pustinjaka koji je živeo sam u jednoj trošnoj kolibi. „Upravo ono što sam očekivao!" uzviknuo je bradati mudrac. „Tri snažna momka poput vas, moći će da mi pomognu oko izgradnje skloništa od kamena koje mi je potrebno za smeštaj mojih učenika. Oni ovamo treba da stignu sedmog dana sedmog meseca." Rekavši to, on ih je nahranio i uputio na posao.

Bio je to veoma težak posao, za koji su dobijali tek toliko pirinča i povrća da ne skapaju od gladi. Kamen je valjalo odvaljivati od hridine, donositi ga do gradilišta i onda njime zidati. Jedan dan takvog rada bio je za njih više nego dovoljan; ali kad god bi zastali, pustinjak bi uleteo medu njih vitlajući svojim velikim štapom i kiša udaraca bi pljuštala po njihovim glavama i ledima sve dok ne bi počeli da mole za milost. Nisu se mogli ni nadati od ovog učitelja, jer su njegove natprirodne moći bile tolike da je video i čuo hiljadu lija daleko.

Radili su od svitanja pa dok se ne smrkne, čeznući za sunčevim zalaskom. Ni tada, medutim, nije im se dalo da otpočinu, jer je pustinjak vreme od večeri do ponoći koristio da im razotkriva Put. Ali napokon je sklonište od kamena bilo završeno i pustinjak im je prijateljski se osmehnuvši kazao: „Sada se vratite odakle ste došli i donesite ovamo i najmanju sitnicu koju imate od žada, zlatan novac, svilene haljine i slično, kako bismo bogato mogli da dočekamo moje učenike."

Očajni, lupeži su pohitali kućama, svesni da će pogrešiti ako ne poslušaju. Vratili su se kroz par dana sa svim dragocenostima koje su uzeli sa svoje nesrećne žrtve, kao i sa plenom od nekih ranijih zločina. „To je sasvim dovoljno", rekao je pustinjak. Zatim se povukao u kolibu i stavio na sebe odeću i nakit ubijenog mladića. Kada se pojavio pred njima, oni behu zapanjeni. Njegova bujna brada je bila nestala i oni su ugledali lice kojeg su se odlično sećali. Bilo je to lice obesnog raspikuće koga su ubili.

„Sada smo izravnali račune", osmehnuo se ljubazno pustinjak. „Vi ste mi, gospodo, učinili nažao i to popravili radom i time što ste vratili dragocenosti. Vaš dug je isplaćen. Možete ići svojim kućama."

Sva trojica lupeža poklonila su se do zemlje i plačući molili ga da im dopusti da tu ostanu kao njegovi učenici.

„Dragi prijatelji, sve se dešava kako sam i očekivao. Danas, kao što znate, sedmi je dan sedmog meseca. Vi ste ti učenici za koje je podignuto ovo divno sklonište."

Tada im je otkrio da je on slavni besmrtnik poznat kao Mladi brat božanstva Polarne zvezde. Pošto je svojim svevidećim okom zapazio da su stranputicom pošla tri mlada čoveka koje je bilo moguće učiti, on je preuzeo brigu o njima i ne samo da je učinio da se ispaštanjem za zločine spasu od osvete prirode, već ih je posvetio i u tajna znanja o Putu. Sva trojica su postigla besmrtnost i sa svojim učiteljem otišla da žive u palati božanstva Polarne zvezde.

Ah, kada bi nekim slučajem sve hulje nabasale na ovako prijateljskog sudiju!

Skriveni svet

Guverner Vu iz Kjangsija, istaknuti član akademije Han Lin, imao je četiri sina koji su bili učenjaci kao i on. Njegov najmlađi sin Vu Lijen neočekivano je pokazao odbojnost prema svetom mudracu Konfučiju i počeo da čita životopise besmrtnika. Zaprepašćen tolikom bezbožnošću, guverner je najpre pokušavao savetima i pretnjama da urazumi sina, onda ga je udario. Sin se na to poklonio pred njegovim nogama i izišao iz kuće da se u nju nikada više ne vrati. Neki dan iza toga, odeća u kojoj je bio otišao, nađena je na obali jezera Po–Jang. Izgledalo je da je to jedan od slučajeva tako običnih za konfučijansko društvo: samoubistvo sina koji nije mogao da podnese grižu savesti što je ukoren za nedostojno držanje prema roditelju.

Od tada je prošlo više godina kada se pronco glas da u planinama Vu–I povremeno viđaju mladog besmrtnika koji čudesno liči na nestalog Vu Lijena. Krijući svoju radost, guverner Vu je svom odanom sluzi Lo Čuu naredio da što brže ode tamo i to ispita. Lo Ču je u pratnji vojnika dospeo blizu planina Vu–I, ali su ga seljaci iz tog kraja upozorili: „Gospodine, on se kloni ljudi i neuhvatljiv je, a vojnika se gnuša. Ako pođete sa naoružanim ljudima, nećete mu ni senku videti."

U to doba planine Vu–I bile su prekrivene gustim šumama. Lo Ču je danima lutao ne mogavši da uđe u trag mladiću. Jednoga dana, dok je nagnut nad potokom pio vodu, primetio je kako se između crnog stenja odakle je izvirao potok diže izmaglica duginih boja. Ispunjen zebnjom, počeo je da se penje po stenju da bi to istražio i iznenada naišao na sina svog gospodara. Ali, da li je to zaista bio on? Iako je sličnost bila upadljiva, ovaj mladić je imao izraz pun samopouzdanja a oči su mu sjale nadzemaljskom mudrošću da je njegov pogled bilo nemoguće izdržati. Osim toga, čudesno dejstvo stvarali su zraci koji su se širili iz njegove pojave praveći mu oreol duginih boja što se vide nad vodopadom kada se sunčeve zrake prelamaju kroz sućušne vodene kapi. U isti mah bilo je to lepo videti i izazivalo je jezu, te je Lo Ču odvratio pogled od njega i došao u iskušenje da pobegne.

Kao da je znao da hoće da beži, besmrtnik ga je pozvao da mu priđe i radosno se osmehnuo. „Čika Lo, drago mi je što si došao", kazao je. „Nisam te očekivao tako brzo. Pošto su mi roditelji i braća zdravi, a bolest najmlađe sestre nije ozbiljna, moj otac nije morao da te šalje na ovaj zamorni put." Bilo je to novo čudo: umesto da zabrinuto pita o porodici, mladić je govorio kao da je on taj koji je stigao iz Nan–Čanga. Tek tada, izgleda, postao je svestan svog oreola i, porumenivši, učinio je da on nestane. Zajedno su pošli između drveća do njegovog boravišta. Bila je to jedna pećina glatkog kamenog poda u kojoj se nalazilo nekoliko pokrivača, pribor za čaj, par knjiga i nešto stvari za domaćinstvo, od čega su jedino knjige odavale utisak skorašnje upotrebe. Kroz široki, suncem obasjani ulaz, uletali su i izletali veliki leptirovi i ptice svetlog perja koje su iz poštovanja pazile da ne uprljaju pod izmetom. Na podu nije bilo nijedne mrlje. Sedeći nepomično kako bi ohrabrio ova stvorenja da sleću na njega, besmrtnik je ispričao posetiocu svoju istoriju.

Kada je napustio kuću, on je za sobom ostavio lažne dokaze samoubistva, svestan da će ga otac radije smatrati

mrtvim nego da zna za njega kao taoističkog prosjaka. Slava besmrtnika Kristalnog Izvora doprla je do njega i on je požurio u ove planine, gde je postao jedan od učenika ovog velikog čoveka. „Prošle godine na dan letnje ravnodnevice, moj učitelj se uspeo na oblake, ostavljajući nas učenike da se razidemo na razne strane. Pre nego što se uzneo, on mi je poklonio takvo dragoceno znanje da sam za nekoliko meseci postigao ono što je njega stalo truda tokom celog života. Oprosti mi ako ti se čini da se hvalim, ali potrebno je da sve znaš."

Na sve molbe Lo Čua da se vrati u Nan-Čang, mladić je odgovarao sa osmehom. Štaviše, ubedio je očevog sekretara da ostane sa njime izvesno vreme kako bi video pravi izgled ove planine. Dok Lo ranije tu nije video ništa osim divljine i kolibe kakvog šumskog čoveka i jedno ili dva pustinjačka skloništa, njemu su sada počela da se otkrivaju čuda. U mnogim skrivenim pećinama živela su svetleća bića u čije stvarno postojanje on nije nikada sasvim verovao. U jednoj su otkrili par veličanstvenih feniksa sa tako sjajnim perjem da su njihova duga pera na repovima izgledala kao jezici višebojne vatre. U drugoj su naišli na tek izlegle zmajeve, ne duže od dve stope, čija je koža bila neprijatno rumena a skerletne krljušti u začetku. No češće su ove skrivene pećine naseljavali či-lin, kineski jednorozi, ili ših-ce, stvorenja slična lavovima, duge sjajne dlake u više boja: nebeskoplavom, zelenom kao žad, grimiznom, ružičastom ili žutom. „Kako to da ja nisam uspeo da vidim nijedno od ovih stvorenja dok sam lutao ovuda?" zanimalo je Loa. „One se kriju od očiju smrtnika. Da to čine, moglo bi se dogoditi da nađeš malog zmaja vezanog na lancu u vrtu kog bogataša ili u kuhinjskom loncu nekog sladokusca", objasnio je mladić.

Posetili su i nekoliko besmrtnika, odevenih u blistave haljine od kojih su neki pokazali bezazlenu taštinu u pogledu sjaja svojih svilenih brada. Obično su bili spremni da igraju vej či ili slonovski šah, ili rado dokažu svoju virtuoznost na fruli ili šengu (usni instrumenat načinjen od bambusove trske različitih dužina koje su čvrsto vezane jedna za drugu). Nisu pak svi provodili dane u dokolici; neki su se mogli videti pored

parnog kotla u kojem je ključala neka sjajna materija i oslobadala tajanstvenu mirisnu zlatnu paru. S vremena na vreme, stavljali su u kotao male količine praha u boji i nestrpljivo čekali ishod koji, izgledalo je, nikada neće uslediti, te su zadirkivali jedan drugog zbog nesposobnosti.

Lo nijednog od njih nije video da jede i upitao je o tome mladića. „Oni se takođe hrane", odgovorio je ovaj. „Kapljica meda ili onoliko rose koliko padne na laticu jednog cveta njih može da održi mesec ili više dana. Tu je i jedan koji još uvek žudi za pirinčem i sablažnjava prijatelje time što za jedan obrok pojede i četiri-pet zrna. Takav nesrećni apetit preti da pomrači sjaj njegovog oreola, ali on ne mari za to. Kaže da je taština zbog blistavila oreola obeležje skorojevića među besmrtnicima. Kao stariji savremenik Gospodara Lao, on smatra da je dovoljno dugo bio besmrtnik i da bi ponešto moglo i da mu se oprosti." Vu lijen je onda zapitao: „Čika Lo, da li bi ti godila jedna gozba sa demonima? Oni imaju odličan apetit i piće sa tobom dokle god se budeš držao na nogama." „Sa demonima?" zgranuo se Lo. „Ne treba da se plašiš! Premda su podmukli više nego što se može i zamisliti, oni znaju da budu dobri kada su u pitanju moji prijatelji."

Lo Ču je pomislio na to kakav će utisak napraviti u Nan-Čangu kada bude pričao pojedinosti o večeri demona, pa je sa velikim nestrpljenjem iščekivao tu večeru. Sledećeg dana zora ih je zatekla na jednom planinskom vrhu, gde se besmrtnik pozabavio neko vreme skupljanjem kosmičkog čija u mali kožni torbak što ga je radi toga i poneo. Kada su se vratili u pećinu, on je nad torbakom izgovorio neke vradžbine i načinio nekoliko magijskih pokreta; zatim ga je razdrešio i, pokrećući ga gore-dole, istresao njegov „iz-duha-nastali" sadržaj na zemlju. Odande je počelo da se pomalja najmanje tuce iskomadanih govedih trupina, ogroman broj pilića i divljih kokošiju nadevenih svakovrsnim poslasticama i začinima i, naravno, omiljeno jelo demona – ogromni beli pacovi kuvani u medu.

Čim je sunce zašlo gosti su počeli da pristižu. Većinom su to bile grdobe sa strašnim zubima i čeljustima, isplaženim

skerletnim jezicima i smešno nadutim trbusima; ali najviše je tu smetalo što su po nečemu podsećali na ljude. Neki, opet, bili su samo tamni oblici neodređenih crta, ako se izuzmu crvena usta nalik na pećinu i koja bi se kod drugih bića mogla nazvati donjim trbuhom. Bilo ih je i sa životinjskim glavama i mnoštvom očiju; jedan je imao glavu devojke neobične lepote, ali od tela samo creva koja su visila. Inače, u prisustvu besmrtnika vladali su se uljudno i izvinjavali se zbog načina na koji su jeli. Jeli su tako što su kidali ogromne komade mesa i trpali u usta, a potom kupili kosti i drobili ih zubima. Da bi se nekako odužili za ovu gozbu, prikazali su demonske plesove praćene zvucima lomljenja kostiju, jecajima, kuknjavom i vrištanjem, svim onim što se čuje kada zimski vetar zavija kroz planinske pećine. To što je ovim plesovima manjkalo otmenosti nadoknađivala je zadivljujuća okretnost igrača.

Poslednje noći koju su proveli zajedno, besmrtnik je odveo Lo Čua na jedan vrh sa pogledom na Mesec i, upravivši oči u jednu blistavu zvezdu, učinio da je ona počela da se približava zemlji. Ubrzo je sjajna kugla bila toliko blizu da su mogli da se poklone nekolicini besmrtnika koji su plesali ispred divnog paviljona sagrađenog od biserног i koralnog oblaka. Jedan od njih, mudrac bele brade, gledao ih je igrajući i osmehujući se. Mladić mu se poklonio do zemlje i naredio svom pratiocu da to isto učini, šapnuvši mu da je to njegov stari učitelj, besmrtnik Kristalni Izvor.

Ujutru je Lo Ču sa suzama u očima molio Vu Lijena da mu dopusti da ostane tu kao njegov učenik. „Ne, čika Lo", odgovorio je besmrtnik. „To ne bi bilo dobro. Moj otac je izgubio bezvrednog sina, ali ne sme da izgubi i čestitog sekretara. Uzmi ovu kutiju; u njoj je prašak kojim će se trenutno izlečiti moja najmlađa sestra. A evo i knjige za tebe. Prouči je, a kada odeš u penziju, vrati se ovamo. Tada ćeš imati vremena na pretek da sledиš Put."

VII glava

ZELENI ZMAJ BELI TIGAR

(Taoistička alhemija)

„Zeleni zmaj beli tigar!" Za ovaj pesnički izraz vezuju se mnoga zanimljiva značenja. kao jin i jang, on označava parove raznih suprotnosti, naročito muške i ženske, a zadatak taoističkih čarobnjaka, alhemičara, jogina i mistika je da ih sažmu do jednog nedeljivog jedinstva. Često ove četiri reči nagoveštćuju tajnu koja se ne otkriva neposvećenima. Nas ovde ne zanima njihovo doslovno magijsko značenje, iako je taoistička magija fascinantna tema zbog tajnovitosti kojom je obavijena i isto tako zbog svog *delovanja*. Da li je njeno delovanje samo psihološko ili čarobnjaci stvarno manipulišu skrivenim silama i predaju ih onima koji ih nisu dostojni? Ja to ne znam. Ali koliko bi nam manje siv izgledao savremeni svet ako bismo mogli da poverujemo da nije dijalektika ta koja je izvesnu gospodu izbacila na čelo istorije, već se njihov fenomenalni uspeh duguje „zelenom zmaju belom tigru"; jer tako razmišljajući, postojala bi i mogućnost da se stvarima vrati njihova živopisnost, romantika i tajna.

„Tsan Tung Či"

Kako bi to bilo čudno da se dođe do jednog jedinog dela čije značenje je tako mnogostruko da bi se moglo reći da pripada uporedo antropomorfnoj doktrini koja se odnosi na bogove na Olimpu, hrišćanskoj veri koja ističe večni život na nebu ili u paklu, budizmu sa njegovim shvatanjem o odbaci-

vanju obmana nastalih iz našeg ega i uranjanju u okean nirvane kao kapi kiše koje se vraćaju svom izvoru. Taoisti pak ne bi bili nimalo iznenađeni da čuju za postojanje takvog dela, jer sami imaju jedno koje se tumači na više načina. „Tsan Tung Či" je knjiga koja, najpre, izgleda kao niz alhemijskih postupaka za pretvaranje osnovnih metala u zlato, pa su je neki tako i shvatali; za druge to su uputstva za spravljanje zlatne pilule kojom se postiže večna mladost, ogromna dugovečnost i možda telesna besmrtnost; treći misle da ona uči kako se seksualnim i ne-seksualnim sredstvima stvara „telo-duha" koje je sposobno da podnese večni život; mistici je smatraju ključem za ono sjajno učenje po kojem se postaje čisti duh, slobodan da uroni u blistavi nerazlučeni okean Tao-a; da se i ne pominje peto tumačenje koje od ove knjige čini priručnik umeća vladavine i ratovanja. Kakav spisak ciljeva, od ne-taoističkih, pohlepnih do krajnje uzvišenih! Da svaki od njih može da utelovljuje i sve ostale proizilazi iz dva izrazito taoistička shvatanja o prirodi postojanja: 1. nedeljivosti stvarne istovetnosti duha i materije, i 2. istovetnog delovanja prirodnih zakona na svim mogućim ravnima u svakom mogućem načinu postojanja.

Što se tiče istorije ovog izvanrednog dela, zapisano je da ga je sastavio besmrtnik Hsu na samom početku ove ere. Ali ono može biti i znatno starije, jer naslov koji je on dao svojoj verziji je „Drevni zmaj i klasični tigar". Zašto bi bio drevni ako je on njegov tvorac? Stoleće kasnije, veliki Vej Po-jang redigovao je delo i napisao mu značajne komentare; od tada je poznato kao „Tsan Tung Či" (naslov praktično neprevodiv, koji se ponekad prenosi kao „Jedinstvo Troga"). U ovom redigovanom obliku je sačuvano i više nije menjano, ako se izuzmu komentari redaktora. U kojoj meri se ono poštuje, može se prosuditi po tome što je svrstano u „prednebesko" delo, što znači da se odnosi na stanje stvari pre postanka sveta, te da potiče iz božanske mudrosti svojstvene Tao-u.

Učenje koje se izlaže u „Tsan Tung Čiju" zasniva se na tvrdnji da u ljudskom telu, kao u makrokosmosu označenom kao „nebo i zemlja", postoje tri blaga: čing (srž), či (vitalnost),

šen (duh). Pretvaranjem tog trojstva iz grubog u tanani vid i njihovim kasnjim međudejstvom nastaje jedan tajanstveni praelemenat, „nešto". „Ako se ovaj alhemijski postupak vrši unutar tela, to „nešto" je zametak tela-duha ili, prema nekim tumačenjima, čisti duh. Ukoliko se isti postupak primeni na fizičke supstance, dobija se visoko pročišćeni vid materije, to jest zlato. Dakle, kako će „Tsan Tung Či" biti shvaćen zavisi od toga kako nam ga rastumači pozvani učitelj koji nam daje presudni ključ za njegovo tumačenje, što se prenosi usmeno s pokolenja na pokolenje. Kao što smo videli, oprečnih tumačenja ne može biti (osim u slučaju rđavo upućenih), već samo tumačenja podesnih za različite ravni ili različite oblike postojanja. Knjiga sadrži mnoge aluzije na mešanje jina i janga, kojima se ponekad daje seksualno značenje pošto upućuje na mešanje muške i ženske srži unutar tela jogina; mnogo češće one se tumače unutarnjom jogom za koju seksualni partner nije nužan. Kod svih tumačenja, međutim, prisutna je ideja o povratku onome što se naziva „izvorno". Jedan odlomak o tome glasi:

„Sveti mudraci iz davnina težili su „izvornom" i koristili ga u njegovom čistom vidu, hraneći svoja tela devet puta pročišćenim napitkom, supstancom načinjenom od ključale tečnosti. Pošto konzerviraju svoju srž i tako hrane svoja tela, oni stiču čudesnu vrlinu koja je svojstvena nebu, zemlji i čoveku u njihovom prvobitnom stanju. Sledeći pravila o izlučivanju srži tako da im ona izlazi kroz pore, oni postižu da im se meso i kosti pretvore u svetu supstancu. Odbacivši pogrešne metode, oni pročišćuju svoju vitalnost i čine je večnom, prelazeći na taj način iz smrtnog u besmrtno stanje."

Čou Šao-hsijen ističe da „Tsan Tung Či" i njemu slični udžbenici joge savetuju uporedno stvaranje unutarnjih i spoljašnjih pilula, što znači da se samousavršavanje kao unutarnji proces (jogički i mistički) i spoljašnji proces (alhemijski u doslovnom smislu) moraju vršiti istovremeno. Jogin može da uzme alhemijski sastavljen lek kao dopunsko sredstvo u pročišćavanju i preobražavanju svog bića, ali sa svešću da je ovakva pomoć samo mali deo u odnosu na negovanje duha.

Postoje u tim udžbenicima odlomci u kojima je teško otkriti bilo kakvo spiritualno značenje; u slučaju „Tsan Tung Čija" neko bi se mogao začuditi zašto je velikim mudracima besmrtnom Hsuu i Vej Po–jangu bilo potrebno da unose takve odlomke. Jedna mogućnost je da oni sadrže analogije koje neposvećeni ne mogu da prepoznaju, ali najverovatnije je da oni proističu iz taoističkog uverenja da isti prirodni zakoni deluju u svemu, od najsitnije čestice do samog makrokosmosa, iz čega sledi da su iste tehnike podesne na svakoj ravni delovanja. Teži li neko da postigne najviši mogući duhovni cilj, to je dobro; teži li neko samo svetovnom cilju ili veruje da je pretvaranje metala bitno za spiritualni preobražaj, zašto da ne? Taoista ne bi bio taoista ako bi postavljao teška i kruta pravila za ponašanje drugih ljudi; svako mora ostati slobodan da se „bavi svojim sopstvenim poslovima"; ako je nekome draže da svoje tajno znanje o delovanju prirode koristi za tako ništavne ciljeve, to je njegova lična stvar. Mudracu je, međutim, dužnost da bude odraz čudesnih sila prirode u celini. Kako jedan prosvetljeni mudrac može sebi da dopusti da pravi razlike a ipak propoveda, što je obavezan da čini, da savršeno postignuće podrazumeva usklađenost suprotnosti? U zlatu, ma koliko ga pohlepni zloupotrebljavali, nije ništa manje usađen Tê, vrlina Tao–a, nego u bilo čemu drugom. Prema jednoj čuvenoj taoističkoj pesmi, „postoji tri hiljade šest stotina kapija za stupanje na Put". Ludost je zato tvrditi da su samo ova ili samo ona Tajna Vrata za Konačno.

Opšte pravilo za alhemijski postupak, bilo da se primenjuje za spiritualni razvoj ili za pretvaranje osnovnih metala u zlato, može se ovako izraziti:

Srž, vitalnosti i duh stalno se prožimaju. Posledica tog uzajamnog dejstva u prirodi vodi od praznine do oblika, od opšteg ka posebnom, od malog ka velikom. Mudrac je onaj koji zna da obrne ovaj sled, počinjući unazad od velikog ka malom i tako opet zadobija izvorno savršenstvo, supstancu ili ne–supstancu sa kojom radi. Jer postoji upravo jedna paralela između preobražavanja grubih sila tela i svesti u čisti duh i preobražavanja osnovnih metala u čisti elemenat, zlato.

Složenost terminologije koja se koristi u sličnim knjigama i teškoće sa kojima se suočava prevodilac mogu se proceniti po ovoj rečenici uzetoj iz „Knjige o zlatnom napitku": „Sa nebom kao kotlom, zemljom kao peći za taljenje, uzmi lekariju crni zec i zagrej je." Potrebno je znati da „nebo" znači srce, „zemlja" telo, „crni" jang princip i „zec" jin princip i, naravno, potrebno je znati kako se ovo znanje primenjuje; otud vitalni značaj usmenog ključa dostupnog jedino posvećenima.

Pre nego što opišem unutarnju alhemiju, pravo oruđe za postizanje duhovnog savršenstva, moram se dotaći dveju varijanti spoljašnje alhemije, od kojih je prva, seksualna joga, tesno povezana sa svojim unutarnjim vidom.

Vežbanje u paru ili Seksualna joga

„Iz sjedinjavanja energija zelenog zmaja i belog tigra u topionici našeg tela diže se svetla para čistog duha u oblacima duginih boja."

Ti sastojci su cinober (ženska srž) i živa (muška srž). Telo jednog od partnera može se upotrebiti kao topionica. Spajanje cinobera i žive prikazuje spajanje neba i zemlje, rođenje mirijade pojava iz materice bezobličnog Tao–a. Zato požuda mora biti potpuno odbačena, da adept ne bi bio uhvaćen u zamku i skrenut od sleđenja Puta. On (ili ona) mora odabrati partnera snažne telesne građe, ali ne tako privlačnog da probudi strast koja ovu jogu čini opasnom po duševno zdravlje. Sa stanovišta Čou Šao–hsijena ovakvo vežbanje, mada donekle korisno za bračne parove, ne može se ni uporediti sa polnom suzdržljivošću, jer je usavršavanje u samom telu adepta (unutarnja alhemija) daleko bolji način da se čing, či i šen pretvore u čisti duh. Učitelj Ko Hung izjavljuje da ako se vežbanje u paru upražnjava bez punog razumevanja dubine Tao–a vodi grešne parove do „iscrpljivanja energije (čing) i umara njihov duh (šen), a da nakon nastajanja tokom čitavog života ne postignu uspeh". Na drugom mestu, ovaj veliki majstor joge tvrdi da, pošto je strogo suzdržavanje za većinu mladih parova izuzetno teško, kruta

vrlina može da izazove bolest, a za posledicu će sigurno imati duhovni nemir koji će pre da skrati nego da produži vek; otud se vežba u paru ponekad primenjuje kao lek za bolest ili da se nekome produži život. Ipak, većina među adeptima iskreno želi da izmešaju i podignu srž do ni–vana (ili „gornjeg polja cinobera") kako bi vitalizovali mozak (ili centar šena, duha). Ovo ukazuje da je Ko Hung bio za vežbanje u paru ukoliko se ono upražnjava iskreno. Izgleda da je u tom pogledu imao i sumnje, jer drugde piše da su adepti ove joge ljudi koji se muče zbog krajnje pogrešnog shvatanja i da su razvratnici koji se njome koriste kao izgovorom za požudu, pa čak da su lažni jogini koji namamljuju ženu na blud pod izgovorom postizanja visokih spiritualnih ciljeva. U svojim kasnijim spisima, on je još sumnjičaviji i izjavljuje da vežbanje u paru može da ima izvesnu terapeutsku vrednost i bude dobro kao način da se izbegne rasipanje semena (pošto adept mora da se zaustavi bez ejakulacije), ali se na njega ne može osloniti kao na siguran način negovanja duha.

Pošto je ova joga opasna za adepte koji imaju teškoća da se oslobode okovanosti čula, mora se, ako joj se uopšte pristupi, preduzeti u spoju sa kontemplacijom prave prirode ovog alhemijskog procesa. Smatra se da ljudsko telo, kao i univerzum, vodi svoje poreklo iz ne–bitka; da je ta izvorna kosmička srž odgovorna za njegov postanak i da se obrnutim postupkom izmešana muška i ženska srž može upotrebiti za stvaranje zametka duha koji će svom nosiocu dati moć da se povrati u prvobitno stanje ne–bitka putem stapanja sa Izvorom. Takva je uzajamna veza između jednog biološkog procesa i procesa postizanja najvišeg čovekovog duhovnog cilja. Za taoiste sa njihovim shvatanjem istovetnosti duha i materije u ovakvim vezama nema ničega iznenađujućeg. Oni seksualnost ne smatraju grubom, a njihova jedina zebnja tiče se toga da duhovno nastojanje ne bude nadvladano ako se strast oslobodi uzda. Sve sumnje koje su neki od njih imali povodom vežbanja u paru odnosile su se jedino na to. Do opadanja ove joginske prakse dovela je pre preterana krepost konfučijanskih vlasti, nego neka promena kod taoista među kojima je ona bila popularna još od vremena Žutog Cara.

Budući da nisam posvećen u ovu jogu, ja ne mogu merodavno govoriti o njoj. Najviše što shvatam nalazi se u ovim redovima:

Čisti jang–duh pripada nebu i nije prisutan na ovom jin–svetu u nepatvorenom vidu. Da bi se on stvorio u nečijem telu, najpre je neophodno pročistiti njegov prirodni dar u srži, vitalnosti i duhu u grubom vidu. Nosilac grube srži je seksualni fluid (neki taoisti bi rekli: gruba srž je seksualni fluid). On se mora pažljivo očuvati i pretvoriti u tanani čing izazivajući međusobno delovanje sa čijem (vitalnošću) i šenom (duhom). Njihovo preobražavanje može se olakšati sledećim sredstvima. Tok grubog činga, pošto je probuđen za vreme polnog čina, u ključnom trenutku se zadrži, što će reći u trenutku kada seksualni partner dolazi do orgazma. Tajnim metodom joge čin adepta i partnera odvode se u „niže polje cinobera" (niže pupka), gde se oba mešaju i, budući zapahnuta tokom čija (vitalnosti, daha), preobražavaju se u tanani vid. Daljim operacijama činga, čija i šena, koje su različito opisane kao jedna („zametak–duha" ili „zlatna pilula je načinjena"), preobraženi vid činga biva uvučen nagore kroz središnji psihički kanal da bi se smestio u ni–vanu, šupljini blizu samog vrha lobanje.

U praksi je ovaj postupak daleko od jednostavnog i iziskuje veliku joginsku veštinu. Pomoćna sredstva kojima se u početku mora ovladati jesu: određeni položaj, ritam polnog akta, propisano vreme dana, meseca i godine, poseban režim ishrane i kupanja. Sve ovo pridonosi da se zadrži isticanje adeptovog činga, osigura puna upotreba partnerove srži, olakša prvi stupanj njihovog mešanja i obezbedi da ta mešavina bude uvučena u „topionicu", zvanu „niže polje cinobera" koja je dva inča ispod pupka, odakle se na dalje stupnjeve dospeva uz pomoć jogi vežbi disanja i umeća vizualizacije. Spisi koji pružaju uputstva u ove stvari su nazivi raznih datuma, dok se autorstvo nekih od njih pripisuje božanskim bićima koja su poučila Žutog Cara kako da ovlada ezoteričnom

veštinom iz spavaće sobe. Ovi učitelji, među kojima je najistaknutija Čista Devojka (Su Nu), snabdeli su ga sa oko devedeset tajnih recepata. Na žalost, većina knjiga kao što je ona sa naslovom „Klasika tajnog puta Čiste Devojke", za Kinu je praktički izgubljena, zahvaljujući puritanizmu konfučijanskih vlasti. Mogu se pronaći jedino u neki javnim i privatnim bibliotekama u Japanu.

Ova veština koja se ponekad naziva „Tajni Tao o prožimanju jina i janga", opisuje se kao „potpora čoveku da osvoji besmrtnost, a pomoć ženi da savlada stotinu bolesti." Ovaj navod upućuje na to da su koristi za čoveka daleko veće nego za ženu; to nije tačno. Brojni tekstovi tvrde da ova veština ima moć da produži mladost i potpomaže dugovečnost kod adepta oba pola, mada se smatra da jedino „primajući" partner može od toga imati koristi, dok drugi, koji je „davalac", mora ostati bez nagrade izuzev svesti da je izvršio neprocenjivo dobročinstvo. Pošto uspeh zavisi od apsolutne uzdržanosti do koje se dolazi zaustavljanjem polnog akta pre orgazma u periodu od više meseci ili godina, „davalac" ne može očekivati nikakvu korist. Postoji priča o boginji poznatoj kao Zapadna Kraljevska Majka, koja kaže da je ona bila smrtna žena koja je postigla besmrtnost crpeći energiju hiljade mladića nateranih u smrt svojim oduševljenjem da žrtvuju snagu radi nje. Ova strašna priča može se, po taoističkom principu istovetnosti, čitati i kao šala na račun onih kojima je vežba u paru izgovor za blud.

Spravljanje spoljašnjeg eliksira

Neke taoističke sekte su još od daleke prošlosti tragale za lekom pomoću kojeg se ovekovečuju mladalački izgled i snaga. Eliksiri sastavljeni u doba kada je telesna besmrtnost smatrana mogućom sadržavali su i otrove; ali i pored takvih grešaka, taoisti su doprineli razvoju tradicionalne kineske medicine, jednom sistemu sa značajnim postignućima. Taj sistem i danas sadrži tragove doktrine „pet aktivnosti", jer se dijagnoza uglavnom postavlja u odnosu na prevagu ili pomanjkanje jedne ili više ovih „aktivnosti" (ili elemenata), a

lekovi su, između ostalog, podeljeni i prema tome jesi li bogati jinom ili jangom. Radi se o ideji da ako su ravnoteža jina i janga i „glatko prožimanje pet aktivnosti" narušeni, javlja se bolest. Bilo šta da neko misli o ovom metodu postavljanja dijagnoze, činjenica je da se njime postiže visok procenat izlečenja i da pojedine bolesti (kao što su visok krvni pritisak, teški oblici hemoroida i neke stomačne bolesti) efikasnije leči od zapadne medicine. Dodajmo tome i podatak da su taoistički alhemičari, tragajući za telesnom besmrtnošću, učinili značajan napredak u ranijim vekovima ne samo u medicini i farmakopeji, već i u biologiji, hemiji i fizici.

Premda ono što se uopšteno smatra najvišim oblikom taoističke alhemije jeste jedna unutarnja joga koja ne iziskuje nikakve spoljne potpore, verovanje u korisnost izvesnih supstanci sadržanih u mineralima i povrću bilo je nekada veoma rašireno i mnogi alhemičari utrošili su život da bi pronašli eliksir koji može da podmladi ostarelog, produži mladost i omogući ogromnu dugovečnost. Najraniji pustinjaci bili su začetnici ideje da, ako već neki lekovi mogu da otklone bolest, tada postoji i mogućnost da se otkrije i mnogo moćnija smeša koja bi nas odbranila od smrti za čitava stoleća. Zar nije zapisano da je Žuti Car uzeo devet puta pročišćeni napitak i postigao besmrtno stanje? Recepti drevnih taoista često pominju „crveni biser" ili „bisernu pilulu" (ideogram „tan" znači i „crveni" i „pilula"), što je verovatno bio jedan derivat iz cinobera. „Pen Tsao", najstarije kinesko medicinsko delo, kaže: „Ljudi koji duže uzimaju cinober da bi oživeli svoje sposobnosti, održavaju mladost i čine svoja tela lakim." Učeni Ko Hung pohvalno se izražava o ovom predmetu: „Što duže cinober pročišćuješ, čudesniji su njegovi preobražaji; što se tiče zlata, možeš ga pročistiti pet stotina puta, a da ne promeniš njegovu bit. Ovo dvoje može biti od pomoći za postizanje besmrtnog stanja." Spisak sastojaka koji se predviđaju za spravljanje magičoog eliksira obično obuhvataju cinober, zlato, srebro, razne vrste biljke zvane čih (što je, takođe, ime i za sezam), žad i bisere.

Da bi napitak bio delotvoran, on mora da prođe devet preobražaja, otud čest izraz „devet puta prečišćen". Teškoća je bila u tome da se sazna koji su sastojci zaista neophodni, jer je njihov spisak varirao od učitelja do učitelja, od sekte do sekte, a i imena samog sve–leka bila su namerno menjana ili davana pod šifrom koju neposvećeni nisu mogli razumeti. Prema Ko Hungu: „Ovaj Tao je od bezmerne važnosti, ali se prenosi jedino čoveku svetom i mudrom; sve dok neko nije takva osoba, on može da sakupi silno brdo žada, ali još uvek neće postati dovoljno bogat da kupi ovu tajnu." Lekovito bilje samo po sebi nije dovoljno: „Držeći se upotrebe bilja možeš postići dugovečnost, ali ćeš opet morati da umreš. Jedino ako ispiješ sveti eliksir tvoje sadašnje telo postaće besmrtno i trajaće koliko nebo i zemlja; ti ćeš se uspeti među oblake, jahaćeš na zmaju kroz azurni nebeski svod." Žutom Caru pripisuju se ove reči: „Onaj ko hoće da sastavi svetu pilulu mora tražiti sam u dubinama planina i mučno hodati do mesta u koja ljudi ne zalaze. Možeš li se prisiliti da je sastavljaš na nekom naseljenom mestu, pobrini se da tvoji zidovi budu visoki i čvrsti. Neka ni oni koji žive u tvojoj kući ni oni izvan nje ne vide čime se baviš; jedino će tada tvoji napori uroditi plodom."

Postoje još neki bitni uslovi o kojima se mora voditi računa: „Pomoćnika ne smeš imati više od dvojice ili trojice. Moraš postiti sedam dana i kupati se u mirisnoj vodi oko podneva kada je sunce blagotvorno. Peti dan petog meseca je najpovoljniji, a posle njega je to sedmi dan sedmog meseca. Najpre sačini supstancu zvanu „tajanstveno žuto"; za to upotrebi deset mera (oko dvadeset funti) žive i dvadeset mera (oko četrdeset funti) olova u jedan gvozdeni kotao i drži na jakoj vatri dok ne počne da ispušta purpurnu ili žućkastu paru. Tu smešu zatim sakupi gvozdenom kutlačom, premesti u posudu od bambusa i pari stotinu puta sa arsenikovim sulfidom i tečnim cinoberom. Pari ih zajedno." Sledе dalja uputstva o sastojcima i postupcima, i onda: „Izmešaj to u jednog gvozdenoj posudi, zagrevaj devet dana i noći i..." „Najtajnija vrsta pilule zove se *crveni cvet* – to je prava stvar.

Sveukupno ima devet vrsta pilula, nijedna nije bez cinobera i pet dragocenih minerala." Ova uputstva su delimično praktične, delimično magijske prirode. Mora se pretpostaviti da su alhemičari često bili obuzeti svetim strahom, osećajući da su blizu časa kada će postati svedoci tajnih delovanja prirode poznatih jedino bogovima. U ovakvim spisima otkriva se sklonost njihovih tvoraca prema plamenovima i parama raznih boja, što su fenomeni koji se verovatno mogu videti na skrivenim mestima gde je priroda u poslu i tajno iz praznine stvara oblik. Uvek je prisutan ovaj osećaj svetinje i misterije. Bilo je to doba kada je u nauci bilo poezije.

Oni koji su predlagali ova materijalna oruđa za postizanje besmrtnosti bili su skloni da se smeju svojim mudrijim savremenicima. Jedan od tih savremenika kaže: „Upotreba pilula umesto svog sopstvenog tela iziskuje pet metala, osam minerala i cinober i živu da se uz to izmešaju. Pravi put je bezoblično sjedinjenje sa prazninom. „Devet puta prečišćena pilula" znači sjedinjenje sa prazninom. Osnova te pilule je priroda stvarne praznine majke svih istinskih lekova." Ovo jasno znači da zdravlje i dugovečnost dolaze onima koji borave u tišini opšteći sa bezobličnim Tao–om, a ne usled uzimanja pilula. Rečeno je i ovo: „Izučavaoci Puta, koji žudite za besmrtnošću, ako želite možete gutati „devet puta pročišćene pilule" i snosite posledice!" Jer mnogi alhemičari i njihovi klijenti umrli su od trovanja olovom i arsenikom.

Različita imena za biljke i minerale koja se nalaze u svim delima o spoljašnjoj alhemiji nisu od naročite pomoći zbog velikih razlika u tumačenjima. Tako je, na primer, biljka čih negde opisana kao gljiva. Prema jednom pravcu u alhemiji, pet najvrednijih minerala su: „crveni pesak" (cinober), „kokošje žutilo" (sulfid arsenika), „majka oblaka" (liskun), „mineralni cvet" (kvarc) i „ljubavno mleko" (razne vrste stalaktita). U većini starih rukopisa mnogo se pominje prah sačinjen iz pet minerala, ali nikada nije postignuta saglasnost koji su to tačno minerali. Izvesni Ho Jen kaže: „Prah sačinjen od pet minerala, osim što održava telo, pojačava i duševne sposobnosti". Verovalo se da onaj ko ga uzme, mora da šeta,

odatle i ime „prah za šetanje". Šetao je dugo i to je izazivalo toplinu, zatim osećaj hladnoće, zbog čega je „šetač" trebalo da skida odeću i poliva se hladnom vodom, da jede hladna jela i pije kuvano vino; otud je drugi naziv za ovu okrepljujuću supstancu bio „prah hladnog jela". Onaj koji ga uzima, oprezan je pri kupanju, oblači laku i prostranu odeću i, umesto cipela i čarapa, nosi drvenu obuću „kako mu se koža i meso ne bi uštavili".

Da su ovakve lekarije opasne bilo je itekako poznato, ali to nimalo nije odvraćalo one koji su žudeli za dugovečnošću. Više careva bilo je među žrtvama. „Čudesni lek" učinio je da jedan od njih zapadne u tako depresivno stanje da su ga jedva sprečili da ne izvrši samoubistvo, a nekoliko Sinova Neba umrlo je zbog pilula u kojima se nalazilo više otrovnih sastojaka nego što je potrebno. Za vreme dinastije Tang, kada je taoizam bio u velikoj milosti dvora, nekoliko careva je platilo životom zbog toga. Hsuan Tsang, Svetli Car, koji je poslao jednog taoistu po duh lepotice Jang, bio je među tim žrtvama. Kod Vu Tsunga (841–847), jednog od njegovih naslednika, isti eliksir izazvao je buđenje strasti u takvoj meri da je najzad umro u jednom žestokom nastupu gneva. Dve stvari koje su spasle mnoge da ne uzimaju ove lekove jesu: smatralo se da su prejaki za ljude nežne grade i bili su strahovito skupi tako da ih je samo veoma bogat čovek mogao dobaviti u dovoljnoj količini. Veliki taoistički pesnik Tu Fu ima jednu šaljivu pesmu čiji su predmet smrti ogromnog broja ljudi koji su uzimali magične lekove da bi produžili svoje živote, a koja se završava ovim rečima: „Pa i ja, sâm, kome nije stalo do dugovečnosti, voleo bih da dočekam duboku starost!"

Da se verovanje u delotvornost ovakvih lekova zadržalo sve do ovog veka može se videti i iz članka koji su 1939. godine objavile vodeće kineske novine „Ta Kung Pao":

„Jedan gospodin iz Van Hsijena, provincija Sečuan, roden poslednje godine vladavine Čijen Lunga (1796), radio je kao pisar u vojnom nadleštvu za regiju reke Jang-ce. Po odlasku u penziju, otišao je u Tibet u potrazi za lekovitim

biljem i nestao toliko dugo da se smatrao izgubljenim. 1931. on se vratio u rodni kraj. Bilo mu je sto trideset pet godina. Mnogi starci prepoznali su u njemu bivšeg vojnog pisara koga su poznavali kada su još bili veoma mladi. Uprkos osedeloj kosi, izgledao je kao pedesetogodišnjak i skoro se nimalo nije izmenio."

Ovaj zanimljivi članak izazvao je senzaciju i iste novine donele su fotografiju sudije iz Van Hsijena i tog mladolikog starca. Nekoliko meseci posle toga on odlazi na svoje drugo putovanje u Tibet; od tada više nije viđen. Možda u ovu priču nije lako poverovati, a ipak ja sam sreo dva taoistička adepta čija su sabraća njihovu dob procenila na oko sto pedeset godina. Nisam imao razloga da osporavam ovu tvrdnju, tim pre što sam dobro pamtio Turčina koga su doveli u Kembridž; imao je oko sto četrdeset godina. Ne sećam se jesu li ovi stari taoisti svoju dugovečnost pripisivali upotrebi alhemičarskih lekova.

Istorijski zapisi mogu se navesti kako u korist tako i protiv njihove upotrebe. Evo jednog primera: dok je Vang Hsing, jedan nepismeni čovek iz Jangčoua, uzimao redovnu dozu naročitog sve-leka i živeo toliko dugo da ga je nekoliko pokolenja ljudi iz okoline njegovog grada upoznalo kao besmrtnika, njegov savremenik car Vu iz dinastije Han, za dve godine uzimanja tog istog leka doveo sebe u stanje trajne depresije i prerano umro od posledica leka. Opšte mišljenje među taoistima koje sam o tome ispitivao, jeste da uzimanje eliksira nije bezopasno pošto pouzdan recept za njega nije sačuvan. Osim toga, kineski lekari uvek su isticali činjenicu, više od svojih kolega na Zapadu, da, budući da nema dva ista čoveka, jedan lek ne može biti sasvim podesan za dve žrtve iste bolesti. Ovo važi i za eliksir; ono što je za jednog blagotvorno, za drugog može biti štetno, a na trećeg neće imati nikakvog dejstva. Isto je i sa sistemima joga i meditacijom i, dodajmo ovome, i sa takvim našim lekovima kao što je penicilin.

Oba metoda koja su obrađena u ovom poglavlju izvan su delokruga mog ličnog iskustva. U pomanjkanju posveće-

nosti kao i iskustva u vežbanju u paru, ne mogu se izjašnjavati o njegovoj valjanosti za savremenog jogina, ali sam saglasan da se ono ne sme pokušavati bez učitelja upućenog u to i da je, u načelu, stroga seksualna umerenost najpogodnija za one čije je nastojanje visoko spiritualno. Što se tiče uzimanja eliksira, većina priča o tome potiču iz daleke prošlosti i više su magijskog nego duhovnog sadržaja, ali one nisu bez draži i podstiču na razmišljanje. Sledeći primer je upravo tipičan.

Mladić Borova Šišarka

Mladić Borova Šišarka živeo je u borovoj šumici koja se nalazila na brdu odveć nepristupačnom da bi se iko onde uspinjao da mu se pokloni. Ali viđali su ga, vrlo često, kako neustrašiv stoji na samoj ivici jedne okomite stene smešeći se hodočasnicima koji su prolazili pored njenog podnožja.

Jedni su ga smatrali vilenjakom, drugi duhom kakve skrivene pećine ili izvora; treći su, opet, izjavljivali da ga znaju kao slugu jednog besmrtnika koji vreme provodi u meditaciji, ne želeći da posetioci remete njegov mir. Ali kako su godine prolazile i raniji hodočasnici iznova išli prema hramu koji je bio dublje u planinama, sada vodeći sinove i kćeri koji su u međuvremenu stasali za ženidbu i udaju, počelo se pričati da je mladić Borova Šišarka i sam besmrtnik, veoma star, jer se njegov lik nikako nije menjao. Posmatran izdaleka, izgledao je kao da mu je četrnaest godina; imao je sjajnu crnu kosu nemarno povezanu maramom, glatku belu kožu, obraze osenčene bojom zrele breskve i vitak stas. Odeća mu je bila od grubog plavog platna. Kad god bi ga videli, hodočasnici bi mu dovikivali prijateljske pozdrave. On bi se na to radosno nasmejao, ali ga nikad nisu čuli da govori.

Oblasnog sudiju je veoma zanimalo ko je taj mladić, pa je u više navrata slao glasnike da ga ispitaju, ali nijedan nije našao načina da se uspne do borove šumice na vrhu brda. Devetnaestog dana devetog meseca, o proslavi rođendana Boginje Meseca, sudija je, uparađen i nakićen, krenuo nosiljkom prema hramu u planinama. Našavši se u podnožju brda sa borovima, naredio je nosačima da se zaustave tobož radi

predaha, izišao iz nosiljke i sa puno poštovanja gledao prema steni na kojoj je stojao čudesni mladić. Pošto odande nije bilo odgovora, zapalio je devet štapića tamjana, postavio ih u pukotinu u kamenu, triput se duboko poklonio i nastavio put. Dvorište hrama bilo je prepuno hodočasnika, koji sudiji žurno napraviše mesta kako bi mogao da izvrši obrede. Kada je bio gotov sa time, prišao mu je glavni sveštenik hrama i snishodljivo ga zamolio da prihvati „laki obrok od hladne izvorske vode i sirovog povrća“ u tišini malog paviljona gde su dočekivani samo istaknuti gosti. Taj „sirotinjski obrok“, ispostavilo se, bio je prava gozba raznih poslastica koje se mogu naći u jednom bogatom hramu, što je čestiti sudija i predosećao prihvatajući poziv.

Popivši nekoliko čaša kuvanog vina „protiv jesenje hladnoće“, upitao je glavnog sveštenika ima li kakvog načina da se susretne sa Borovom Šišarkom.

„Čudno je da Vaša Preuzvišenost to pita“, kazao je sveštenik, „jer on je upravo poručio kako se nada da ćete ukazati čast njegovom bednom boravištu i primiti njegovu zahvalnost za paljenje tamjana dok ste bili odeveni u svoju zvaničnu odoru. On je veoma dirnut vašom poniznošću. Osim toga, ne bi bilo na mestu da mu se ne pruži prilika da uzvrati za tako značajnu učtivost. U povratku siđite na zavijutku gde rečica prolazi kroz procep ispod staze hodočasnika. Nosače pošaljite napred iza okuke i, izabravši trenutak kada vas ne vide, uđite u prolaz između stena sa kojih kaplje voda i pratite stazu što odatle vodi kružno naviše. Ta staza ide u suprotnom pravcu od očekivanog i niko nikada nije pomislio da traži Borovu Šišarku tim putem, pogotovo što otvor između stena, hm, nije uvek tu.“

Krenuvši čitav sat pre nego što su ostali hodočasnici počeli da napuštaju hram, sudija se držao dobijenih uputstava i bio zapanjen kada je otkrio skriveni puteljak što je vodio između dveju stena. Prošao je kroz veličanstvenu pećinu i ugledao prekrasan predeo. Ispred njega su bile zlatne i grimizne boje jeseni; prema jugu prostirali su se bregovi na kojima se, iz neobjašnjivih razloga, zadržala blistava zelena boja leta;

na istoku, stabla vrba bila su obavijena lakom zelenom izmaglicom koju su ukrašavali izdanci prolećnog lišća; ali najneobičnije od svega što je video bile su na severu planine pod snegom. Dok je zapanjen stojao, pitajući se da nije svemu ovome uzrok kuvano vino koje je pio, pred njim se iznenada stvorio mladić Borova Šišarka. Da bi istakao svečanost susreta, on je sada nosio ritualni šešir i odoru od sjajnog brokata izvezenu slikom zelenog zmaja koji riga srebrno-belu vatru na jednoj, i slikom belog tigra koji ispušta usijanu paru od cinobera na drugoj strani. Ove blešteće struje slivale su se u zlatni tronožac izvezen na rubovima odore, sa kojih se, opet, dizao oblak duginih boja. Svaki car bio bi ponosan na ovako savršeno izrađenu i retku odoru.

Kada je sudija načinio pokret da se pokloni pred njim, mladić je ispružio ruke i sprečio ga u tome. Zatim ga je odveo u sjani paviljon koji se nalazio u blizini. Prozori paviljona imali su oblik osmougaonika, rešetke od izrezbarenog drveta i kvadratne zastore načinjene od bisera koji su propuštali svetlo.

„Ja sam se jedva usudio da se ponadam", kazao je mladić prijatnim glasom, „zadovoljstvu da ugostim Vašu Preuzvišenost u svom bednom boravištu. Jer ko bi mogao i pomisliti da će se jedan konfučijanski učenjak sa svim obeležjima svog visokog čina udostojiti da prinese tamjan jednom siromašnom čoveku u planini? Da nije bilo drugih hodočasnika, ja bih odmah sišao dole da vam zahvalim za milostive poklone. Pošto ste se vi pomučili da posetite moje bedno sklonište, usudiću se da vas upitam šta biste želeli i onda razmotrim jesu li moja umeća dovoljna da ispunim želju koja vam najviše leži na srcu. Mi koji živimo u planinama, nemamo velikog dara da činimo neobične stvari, ali ako nećete prezreti neki malen spomen na naš susret, kao što je kakva ljupka naložnica, ranije unapređenje, tablicu za pisanje od besprekornog žada za službenu upotrebu ili jednu tikvu najboljeg persijskog vina koje se nikako neće potrošiti, verujem da toliko mogu da učinim."

„Vaša besmrtnost je izuzetno velikodušna", odgovorio je sudija porumenivši na nepogrešivu tačnost sa kojom je mladić, sudeći po redu kojim je nabrojao moguće darove, pročitao njegove misli. „Oprostite mi moju drskost, ali ima nešto što bih voleo više od ovih privlačnih darova koje ste mi ponudili, a to je..."

„Ne, ne!" kriknuo je mladić očajnim glasom. „Izvan moje moći je da vam podarim večnu mladost. To znači da se ona ne može preneti Vašoj Preuzvišenosti kako dolikuje, ako niste spremni da napustite službu i uvrstite se među one što slede Tao."

Sa time sudija nije mogao da se pomiri, jer je poticao iz porodice koja je pokolenjima ogrezla u memlu knjiga i bio je dužnošću vezan da ostane u carskoj službi. Duhovi njegovih predaka nikada mu ne bi oprostili da postane lutajući taoist. Pa ipak, njegova govornička veština bila je takva da je uspeo da ubedi plemenitog mladića da mu poveri tajnu za kojom je žudeo. Ovaj je to učinio veoma nerado i bilo je žalosno gledati njegovu teskobu. Formula se pokazala tako prosta da je sudija pomislio kako je postići besmrtnost prava sitnica. Sve što je trebalo da uradi bilo je da u izvesne dane lunarnog kalendara popije uvarak nekog bilja u koji se stavi kašika cinobera u prahu, kao i prah od izdrobljenih stalaktita i stalagmita kojih ima u pećini kroz koju je došao ovamo. Sedam puta sedam doza kroz razdoblje od sedam meseci je dovoljno da podmladi starije, osigura im trajnu mladost i ogromnu dugovečnost, pod uslovom da je srce adepta usmereno jedino na Put.

„Na to se zaričem!" uzviknuo je oduševljeni sudija, poklonio se i pozdravio sa Borovom Šišarkom. Dok je prolazio kroz onu pećinu, odlomio je dva komada dragocenih minerala i sakrio ih u rukav. Zatim se pojavio na stazi gde su ga čekali nosači, koji behu u velikoj panici zbog njegove duge odsutnosti i već se dogovarali da po nekom od hodočasnika jave u grad o nestanku Njegove Preuzvišenosti.

Postupci drobljenja i otapanja bili su povereni njegovoj trećoj ženi, lepoj devojčici koju je nedavno dobio od njenih

siromašnih roditelja iz dobre loze, koji su bili nestrpljivi da joj obezbede udoban život. Pretpostavljajući da on pati od zatvora ili neke slične bolesti nezgodne da se poveri, žena nije tražila da joj otkrije razlog svojih neobičnih uputstava, već se dala na posao.

Nekoliko meseci je sve išlo kako treba i Njegova Preuzvišenost je iz dana u dan postajala sve mlađa i snažnija. Ko će znati kakve su mu misli proletale kroz glavu o sjajnoj karijeri što se pruža sposobnom službeniku kojem stoleća znače manje nego drugima godine? Ili se možda zanosio mišlju da znatno poveća broj svojih žena? Jedino što je sigurno jeste da se uskoro dogodilo nešto što je njegovo srce odvratilo od Puta. Prva doza uzeta u petom od onih sedam meseci izazvala je kod njega znojenje praćeno mučninom, sledeća doza izazvala je naglo obamiranje i jednog dana njegove dve duše odvojile su se od tela.

Starije žene posumnjale su u najmlađu da je otrovala muža. Preduzeta je temeljna istraga i otkrilo se da je pokojnik bio počeo da uzima nekakav čudan lek nakon kratkog ali zagonetnog nestanka dok se vraćao iz hrama o rođendanu Boginje Meseca. Jedan od nosača izjavio je da se, strahujući da ostavi Njegovu Preuzvišenost samu izvan uobičajenog puta, bio povratio da motri na njega i video ga kako nestaje u procepu između dve stene, blizu potoka. Kada su pretražili taj kraj, ispostavilo se da tu nema nikakvog prolaza niti u blizini planinskog potoka. Zbog nedostatka dokaza odustalo se od optužbe protiv treće žene, ali ceo događaj ostavio je na njenom ugledu takvu mrlju da se morala povući u budistički manastir da asketizmom okajava nepoznati zločin koji je njenom dragom mužu doneo preranu smrt.

Priča se tu prekida sa kratkim komentarom: „Lako reći – teško izvesti."

VIII glava

ŽUTO I BELO

(Tajna alhemija joge)

Za neposvećene „žuto i belo" predstavlja samo poetičan sinonim za alhemiju. Pa i za posvećene to jednako može da označava i pretvaranje metala u zlato i drugačije unutarnje alhemije, kao što je, na primer, ona koju opisuje Lu Kuan–ju u svom prosvetljujućem delu „Taoistička joga." Ovde pak taj izraz se koristi i jednom naročitom smislu da označi vid joginske alhemije koji samo površinski podseća na onaj koji opisuje Lu; u njegovom delu postavljena analogija između joge i alhemije doslovnija je i tu se mnogo govori o pećima i kotlovima za talenje koje jogin mora da otkrije u svom telu. Ovde ta analogija ne ide dalje od upotrebe reči „pročišćavanje" i „pretvaranje", dok je ostali alhemijski rečnik odbačen kao nebitan. Verujem da je ono što sada sledi, prvi prikaz na srpskohrvatskom jeziku prakse koju mnogi taoistički jogini smatraju samom suštinom usklađivanja sa Putem.

Tri čudesne energije nastale iz Tao–a prožimaju ceo kosmos: čing, či i šen. One su životodavne sile kojima Tao održava univerzum, podstiče nastojanje iz bezgranične praznine, uspon i pad mirijade entiteta koji čine pojavni svet. U tananom „kosmičkom" ili „izvornom" vidu ove energije su čiste i svete, sam izvor svetlosti i života, stvaralačke sile koje imaju zadivljujuću moć preobražaja. Jedino mudrac najvišeg duhovnog ostvarenja može da sagleda njihovo besprekorno savršenstvo.

U čoveku, kao i u svemu drugom, usađena je izvesna količina ovih triju blaga; ali, krivicom strasti i nepravilnih želja njihova svojstva su grublje prirode i potrebno ih je pročistiti da bi povratile svoju izvornu čistotu. Otud i važnost ove alhemije joge.

Premda joj je cilj isti sa onim koji budisti nazivaju postizanjem Prosvetljenja njen metod duhovnog oslobađanja je isključivo taoistički. Da bi ga zapadni poklonici Puta mogli upražnjavati presudan je savršen učitelj; iako je ovaj pisani prikaz nepotpun, kakvi su već slični prikazi osuđeni da budu, može se proceniti da sadrži vredna uputstva kojima treba pridodati odgovarajuću praksu. Prikaz se temelji na delu Čou Šao-hsijena koji svoje viđenje joge potkrepljuje obiljem navoda iz „Tao Tsanga" i njegova verodostojnost (donde dokle ona seže) je izvan sumnje. Nedostaje mu tumačenje izvesnih pitanja koja su, po tradiciji, u tajnosti bila prenošena sa učitelja na učenika.

Jedan pokušaj da se opišu izvanredne metamorfoze duha proizašle iz uspešne vežbe, može se naći u sledećem poglavlju; ovde su prevashodno obrađeni odvojeni stupnjevi joge. Najpre moramo biti načisto sa značenjima izraza čing, či i šen, koji su ponekad dvosmisleno i različito korišćeni.

Čing (srž):

1. *Grubi vid* - nije do kraja istovetan, ali je u tesnoj vezi, i prenosi se putem muških i ženskih fluida;
2. *Tanani vid* - ono u našem telu što materiji daje određeni oblik i sadržaj;
3. *Kosmički ili Jang vid* - ono u kosmosu što daje određeni oblik svemu što je izvorno bilo neizdiferencirana praznina.

Či (vitalnost):

1. *Grubi vid* - ne sasvim istovetan, ali je u tesnoj vezi i prenosi se vazduhom koji se udiše kroz pluća, bubrege i pore na koži;

2. *Tanani vid* - vitalnost nerazlučiva, izuzev kada se negde privremeno smešta, od svog kosmičkog pandana;
3. *Kosmička vitalnost* - viđena kao Te, vrlina Tao-a koja je usađena u svakom biću, pojavi i predmetu.

Šen (duh):

1. *Grubi vid* - duh još neočišćen od nečistoće nastale usled čulnih i pogrešnih misli;
2. *Tanani vid* - besprekorni duh, oslobođen od zatrovanosti nastale usled pohote i čulnih želja;
3. *Kosmička vitalnost* - kosmički duh, praznina, čisti nerazlučeni bitak.

(Svaki od ovih triju izraza koristi se u tekstovima jogina u svim njihovim značenjima istovremeno, retko u jednom od njih, a nekada čak i u nekom drugom smislu: to jest, čing može zapravo da znači seme, či, vazduh ili dah, a šen u izvesnim tekstovima označava svest. Zbog toga, gde je to bilo neophodno, ja sam odabrao i stavljao u zagradu značenje najprikladnije za određeni kontekst; to razlučivanje, naravno, nije uvek tako jasno kako bi se po tom postupku moglo zaključiti.)

Teorijske osnove „alhemije"

Verzija unutarnje alhemije koja je data ovde retko izjednačava delove tela sa pećima i kotlovima za talenje, što je karakteristično za mnoge druge verzije, jer je ovaj pristup bliži spiritualnom nego duhovnom, ako je u jednom taoističkom kontekstu dopušteno to dvoje razgraničavati. Pogrešno bi, međutim, bilo smatrati da je ova verzija iznad drugih, jer se ne može govoriti o nadmoćnosti, budući da različitim ličnostima odgovaraju različite joge. Ono što je potrebno istaći jeste da je ovaj sistem podesniji za zapadne sledbenike Puta, pogotovo ako nemaju ranijih iskustava sa alhemijom joge. Da je poistovećivanje delova tela sa aparaturom spoljašnje alhemije suvišno pokazuje i sledeći odlomak iz jednog drevnog dela:

„Neka Taj Hsu (Velika Praznina) bude tvoja posuda za talenje; neka Taj Či (dinamički princip same prirode) bude tvoja peć za opite. Kao osnovni sastojak uzmi svoj mir. Kao reagens uzmi vu vej (ne-delovanje, što ne znači lenjost i ravnodušnost). Kao živu uzmi svoje prirodne obdarenosti (čing, či i šen). Kao olovo uzmi svoju životnu silu. Kao vodu uzmi svoju čednost. Kao vatru uzmi meditaciju." Napisano je da će pravi eliksir ovako sastavljen, makar i slabijeg kvaliteta, omogućiti dugovečnost i očuvanje mladalačke snage; ako je pak boljih svojstava, on će adepta osposobiti da „svet smrtnika i sebe dovede u stanje svetlosti".

Drugi jedan autoritet, Pustinjak iz Zelenog Grada tvrdi:

„Ono što je poznato kao uzimanje zlatne pilule ne znači umeće iz spavaće sobe (vežba u paru), već upijanje kosmičke srži, vitalnosti i duha da bismo ih dodali zalihi sopstvene srži, vitalnosti i duha. Putem kosmičkih preobražaja vrši se preobražavanje sopstvenog tela; pomoću kosmičkog života produžava se sopstveni. Kosmička vitalnost dejstvuje neprekidno; neka tako bude i sa našom. Život kosmosa je bez mrlje na sebi; neka takav bude i naš. Nebo i zemlja neprestano se obnavljaju; tako ćemo činiti i mi. Kosmički život večno traje; tako će biti i sa našim."

Ovaj odlomak pruža nam ključ za pravu prirodu unutarnje alhemije, čiji je cilj da se postane besmrtan ne samo sopstvenim naporom, već postizanjem harmonije, pa i sjedinjenja sa večnim Putem.

Ipak, ono što mistici drugih vera smatraju čisto spiritualnim postupkom, prema taoističkim mudracima zahteva oslobađanje krajnjih mogućnosti svih naših obdarenosti, fizičkih, duševnih i spiritualnih. U „Knjizi o zlatnom cvetu" stoji: „Pretvaranjem činga (srži) u či (vitalnost) premošćena je prva prepreka i savršeni mir tela je najednom tu. Pretvaranjem čija u šen (duh) prevaziđena je prepreka i mir srca je postignut. Pretvaranjem šena u prazninu nestaje poslednja prepreka i duh je sjedinjen sa Duhom. Time je naš eliksir usavršen i stečena besmrtnost. Takvo je pravo značenje svega što je ikada bilo napisano i izrečeno o svetoj vežbi samousavršavanja; ono nema nikakve veze sa pravljenjem pilula u stvarnosti."

Nisu svi taoistički mudraci odbacivali upotrebu lekova za jačanje ako su adeptu pomagali u nastojanju ka pravoj besmrtnosti, jer su ih smatrali korisnim za postizanje dvaju uzgrednih proizvoda joge, dugovečnosti i produžene mladalačke snage. Ovakva jedna kombinacija onog što bismo nazvali „spiritualnim i materijalnim sredstvima" u skladu je sa glavnim taoističkim načelom da isti prirodni zakoni deluju na svim ravnima postojanja. Često, međutim, izraz „odbir sastojaka za eliksir" ima ezoterijsko značenje, kakva nalazimo u tekstovima koji daju ključ za pravi smisao raznih alhemijskih izraza. Pisac počinje time što preporučuje mir kao najbitniji sastojak u alhemiji, dodajući da mir ne bi smeo da se shvati kao sputavanje svih osećanja tako da se postane nesvestan kao što su zemlja, kamen, trava i drveće; da *vu nijen* (doslovno: ne–misao) znači „prava misao" ili misao koja je kao svetlost uperena na samu sebe i time podstrekava šen da podiže či i preobražava ga u čvrstu duhovnu supstancu; da se izrazi „olovo" i „živa" odnose na šen i či i da se samo u nižim stadijumima koriste materijalni sastojci. Pisac ide i dalje govoreći da tamo gde neki tekst pominje „odbir bilja za eliksir" istinsko značenje je „ovladavanje duhom i telom"; jer samo ako je svest mirna šen i či će biti potpuni i „spremni za spravljanje eliksira u topioničkom kazanu tela".

Joginski režim - uvodni i prateći deo Joge iz osam stupnjeva

Bez obzira u kojoj je sredini, jedan adept ne može se nadati da njegove jogi vežbe budu uspešne ako nije spreman da se podvrgne jednoj prilično strogoj disciplini. Bez vlasti nad telom i duhom nikakav stepen revnosti neće doneti željene rezultate.

Ishrana tela. Da bi telo postalo upotrebljivo oruđe za jogu, treba voditi računa o ishrani, odevanju, snu, kupanju i vežbanju. Po rečima Ko Hunga, u svemu se mora imati mere. Jesti treba tek toliko da se utoli glad, a ne preobilno i odveć brinuti o ukusu jela. Vino se može piti, ali ne u toj količini da

izazove preterano uzbuđenje ili dovede do nekontrolisanog delovanja. Odeća treba da je podobna godišnjim dobima i vremenu. U pogledu sna, spavati premalo jednako je štetno za napredovanje kao i preterivanje u tome. Ne bi se smelo ići u krevet ni ustajati u nepropisano vreme, kao ni spavati pod vedrim nebom ako je jaka rosa. O kupanju razne škole joge imaju različita pravila; one se uglavnom razilaze u tome da li se treba kupati veoma retko ili pak više nego što je neophodno.Vežbanje, ma kako pravilno, mora biti sa merom, a napetost na svaki način izbegavati. Ko Hung je govorio o ludosti pokušaja da se postane neprirodno snažan, jer je prejako naprezanje mišića štetno isto kao i previše sna ili naprezanje očiju i ušiju. Napominjao je i da je budalasto prkositi rđavom vremenu izlažući se oluji i velikoj vrućini ili hladnoći. Biti jednostavan je jedno, a biti spartanac drugo.

Čuang-ceov opis besmrtnika kao onih „koji ne uzimaju pet žitarica, već se hrane vazduhom i piju rosu" doveo je do toga da su u prošlosti mnogi jogini izbegavali sve žitarice. Evo jednog starog teksta koji navodim zbog njegove zanimljivosti: „Povrće, iako zdravo, izaziva tupost; meso, iako jača, izaziva kod ljudi oholost; mada žito pospešuje pamćenje i pomaže u sticanju znanja, ono sprečava dugovečnost; dotle onaj ko živi o čiju zrači iz sebe svetlost i nikada ne umire." Ovo poslednje je možda istina, ali koliko daleko adept mora uznapredovati pre nego što bude u stanju da opstane bez druge hrane izuzev čija?

Prema jednom drugom tekstu, ishrana tela podrazumeva podnošenje pet žrtava:

„Vezanost za imetak i slavu donosi brige – odreci se toga! Veliko ushićenje i nastupi gneva narušavaju jasnoću – odreci ih se! Jaka vezanost za čulna uživanja izaziva neravnotežu – odreci ih se! Briga oko uspeha vežbi na Putu donosi promašaj – odbaci je! Rasipanje dragocene zalihe činga (sperme) oslabljuje i duh i telo – prestani s tim! Budi siguran da će ti ovi vidovi uzdržavanja pomoći da živiš duže, ali ne budi toliko budalast da umisliš kako je to jedino jemstvo za besmrtnost."

Disanje u jogi. Kod većine joga (kineskih, indijskih, tibetanskih) veliki značaj pridaje se posebnim načinima disanja. Taj značaj nije samo u fizičkoj prednosti što se dobija redovnom vežbom dubokog disanja, pogotovo u ranim jutarnjim časovima kada se smatra da je vazduh najčistiji, već isto tako i u saznanju da se či (u sanskritu ovom pojmu odgovara „prana") u telo jogina unosi preko vazduha koji udiše. Podrobnosti o načinima disanja u taoističkoj jogi mogu se naći pod stavkom „Očuvanje čija", kao uvodu za četvrti stupanj Joge sa osam stupnjeva u ovom poglavlju. Pre nego što počne da upražnjava tu jogu, adept mora da se izvešti na prostijim načinima disanja, ali će čak i to biti opasno bez nadzora dobrog učitelja. Uvodne vežbe, na primer, sastoje se iz udisanja i izdisanja kroz nos pri čemu se uvučeni dah svaki put zadržava sve duže dok postepeno ne naraste toliko da se može izbrojati do 120. Jogin uči da diše tako blago da je prolaženje daha kroz nozdrve nečujno i za njega samog, i tako glatko da ne zatrepere ni one sićušne dlačice u nozdrvama. Postoje zapisi o joginima koji su mogli da zadrže udisaj dok se ne izbroji do 1.000, što je izuzetno opasan poduhvat za onog ko se ovom jogom ne bavi dugo.

Kada se joga disanja upražnjava redovno, ishrana treba da bude laka i da se, uglavnom, sastoji od svežeg povrća, jer takva ishrana „ojačava či i sprečava pohotu koja je neprijatelj skupljanju kosmičkog čija". Časovi od ponoći do podneva smatraju se povoljnim za ovu jogu, a oni od podneva do ponoći nepovoljnim, jer su deo dana kada či ističe.

Jogi vežbe. Različiti učitelji savetuju različite oblike vežbi. Među najgracioznijim su one koje su obuhvaćene veštinom taj či čuan, jednom vrstom boksa sa senkama kroz igru, pogodnom za ljude svake dobi. Neke druge vežbe iziskuju donekle akrobatske sposobnosti, kao na primer ova: vežbač stane na nisku stolicu, postavivši na pod ispred nogu kanticu sa vodom, naginje se dole dok zubima ne dohvati dršku kantice i ponovo uspravlja u gornji položaj bez da savija kolena i prospe ijednu kap vode. Ja sam susretao pustinjake u odmaklim srednjim godinama koji su mogli da skoče sa

velike visine i dočekaju se na noge tako spretno kao da su skočili sa visine od jednog metra. Kung fu je u početku bila taoistička veština, a džudo, kendo i slične veštine mogu se smatrati izdancima taoističkih metoda samoodbrane sa ili bez oružja. Suštinsko načelo džudoa da se protivnikova težina i snaga iskoriste kako bi se on bacio tipično je taoističko.

Ipak, neke vežbe koje se uče u vezi sa jogom izlišne su i imaju, izgleda, jedino ritualnu važnost. Verovatno su nastale iz sprege taoizma na popularnom nivou i narodnih verovanja. To su: brzo treptanje očima, škrgut zubima i to gornjim preko donjih a nikako ustranu, i gutanje sline. Bio bih sklon da ih smatram besmislenim, ali ostao sam oprezan, jer su jogini koje sam susretao retko bili osrednje pameti koju bi neko ubedio da čini ono što je nekorisno. Prema nekim učiteljima, svaku vežbu joge valjalo bi početi škrgutom zuba, onda jednim udisajem i gutanjem sline; zbog čega sve to, ja nisam razumeo.

Jedan primer za ono što se meni učinilo prevashodno ritualnom i magijskom vežbom, ne sasvim u skladu sa ostalim uputstvima u jogi, glasi:

„Sa rukama sklopljenim na glavi savij se napred tako da se dlanovima osloniš o zemlju, pa u tom stavu nekoliko puta udahni i izdahni: to je lek za kratkoću daha. Sa rukama sklopljenim na grudima, okreći glavu s jedne na drugu stranu koliko možeš da izdržiš zadržavajući dah; to je za izbistrivanje uma. Sa rukama spojenim ispod pasa, savijaj se ulevo i udesno koliko puta možeš: to je za rasterivanje zlovolje. Zatim škripi zubima kako bi ovladao svojim duhom i progutaj svoj dah da se uskladiš sa Istinom."

Upotreba lekova. Medicinski lekovi davno su izbačeni iz prakse jogina, jer im u istinskom negovanju duha na Putu nema mesta. Nekada su, međutim, oni imali značajnu ulogu u produžavanju mladosti i postizanju dugovečnosti, što se smatralo sporednim nagradama koje adept stiče za vreme svog napredovanja prema krajnjem cilju. Pitanje lekova za nas je zanimljivo jedino u sklopu istorije taoističke joge. Među egzotičnim sastojcima koji su u prošlosti bili najviše

cenjeni su biljke (ili su to možda gljive) iz roda *čih* koje su, pretpostavlja se, u vezi sa onim što se u kineskom naziva čih (biljke iz roda sezama), kao i podophylum, versipelle, borova šišarka, calamus (crvena perunika), fu-ling (čovekoliki koren), gljivice pri dnu jelovog stabla, žad, živa, cinober, žuti sumpor, liskun („majka oblaka") i sastojak koji alhemičari nazivaju „kokošjim žutilom". Tvrdilo se da se pomoću njih postiže da telo sija svetom svetlošću, a četiri uda osećaju lakim i prijatnim. Čitajući i slušajući o tome, jedna pretpostavka mi je padala na um. Poznato je da otrovne materije, kada se koriste u malim količinama, imaju kod pojedinih bolesti izuzetno lekovito dejstvo. Moguće je da su neki jogini starog doba uspevali da stvore fiziološke uslove ili čak promene u svojim telima koje su im omogućavale da prime jedino dobro dejstvo supstanci koje su kod drugih postajale smrtonosne. Ako je tako, to bi moglo da objasni zašto su mnogi vernici, pa čak i carevi, pomrli od posledica taoističkih eliksira; oni su imali dokaza kako ti eliksiri deluju na jogine, a nisu shvatali da ono što se pokazuje korisnim u jednom naročitom spletu uslova može u drugom da izazove samo bolest ili smrt. Možda je ova pretpostavka pogrešna, ali teško da bi svi oni carevi i plemići izlagali svoje živote opasnosti gutajući „čudotvorne lekove", da nisu videli kako deluju na one koji su ih spravljali i preporučivali.

Alhemija Joge sa osam stupnjeva

Sada će biti izložen način pročišćavanja i pretvaranja Triju blaga u cilju postizanja istinske besmrtnosti.

Istinska besmrtnost. Najpre se uzajamnim delovanjem činga, čija i šena dobija ili uvećava količina tananog čija. Nju potom treba pretvoriti u jang-duh (čisti kosmički šen), čime su fizičke prepreke prevaziđene (transcendalizovane) i adept stiče moć da se sjedini sa bezgraničnim Izvorom Bitka.

Dok traje njegov život, duh može po želji da napušta telo. Kada nastupi smrt, on će se vratiti Izvoru, sjediniti sa njim i tako zauvek živeti. Ne postigne li se ovo stanje za zemaljskog života, bez obzira što će naše dve duše možda

preživeti još neko vreme u duhovnom vidu, i one će na kraju izbledeti i ugasiti se. Zlatno lišće jeseni ne preživljava za dugo razdvajanje od drveta–roditelja, a ni samo drvo ne može se nadati trajanju većem od nekoliko vekova.

Osnova. U prirodi postoje dva toka. U „Tao Te Djingu" stoji: „Jedno je rodilo dvoje (jin i jang), dvoje je rodilo troje (šen, či, čing), a troje celu mirijadu oblika." Pri tom postupku praznina se preobražava u duh, duh u vitalnost (životnost), vitalnost u srž, a srž u oblik. I obrnuto, mirijade oblika vraćaju se u troje, troje u dvoje, dvoje u Jedno. Kada oni koji su to shvatili, ovladaju svojim šenom tako da bdiju nad svojim telom, neguju ga dok ga ne pretvore u čing, sakupljaju čing kako bi ga pretvorili u či, pretvaranjem čija stiču šen, a šen pretvaraju da bi mogli uspeti da se vrate Praznini (Tao–u), tada je zlatni napitak pročišćen. Zato je nužno da se ove tri energije poseduju u izobilju. Od samog početka, i muški i ženski adepti moraju da konzerviraju svoju seksualnu vitalnost time što će sprečavati izbacivanje činga, tako da će biti prepuno i u njegovom grubom i u njegovom tananom vidu; jer tada će i či približno biti jak, a šen će početi da plamti. Ovim će telo biti osnaženo a bolest daleko, pet delova utrobe (jetra, srce, slezina, pluća i bubrezi) funkcionisaće besprekorno, mišići i koža postaće glatki i sjajni, lice će zračiti, sluh i vid se izoštriti, te će čak i oni u odmaklim godinama biti krepki i snažni.

Konzerviranje. Njegova važnost je u tome što osigurava veliko obilje činga, čija i šena.

Obnova je nadoknađivanje onoga što nedostaje.

Pretvaranje je od suštinske važnosti i odvija se u tri stupnja:

1. od grubog činga, čija i šena u njihove tanane oblike;
2. odatle u čisti jang–šen. Kosmički duh;
3. iz čistog jang–šena u prazninu.

(Dogodi li se da jogin upražnjava ovu jogu u poznijim godinama, kada je njegovo seme već uveliko rasuto, to ranije ispražnjenje još uvek može da se nadoknadi metodom poznatom kao obnova, pod uslovom da je jogin spreman da nadalje štedi i neguje svoju vitalnu srž.)

Osam stupnjeva u ovoj alhemiji jesu: 1, 2. i 3. konzerviranje, obnova i pretvaranje telesnog činga; 4. i 5. negovanje i pretvaranje čija; 6. i 7. negovanje i preobražavanje šena; 8. pretvaranje ispražnjenog šena kako bi postao istovetan sa Prazninom.

Osam stupnjeva joge

1. Konzerviranje činga

Presudno za uspeh je zadržavanje semena. Ne samo da požuda mora da se iskoreni, već se i sve mrlje moraju da pročiste i oplemene. Ako se seme nepotrebno rasipa, promašaj je siguran, jer „kada se potroši ulje svetiljka se gasi". Smatra se da potpuno iscrpljivanje činga (čiji je nosilac seme) neminovno ima za posledicu smrt. Polni čin nije zlo sam po sebi, ali nanosi veliku štetu time što dovodi do učestalog trošenja semena. U „Tajnim uputstvima za spravljanje zlatnog napitka" stoji:

„Kada su ljudi mirni i ograniče svoje želje, čing i či se dižu iz „tri skladišta" (ona su u predelu mozga, srca i bubrega) i kreću kroz sjajne psihičke kanale; polni čin ih, međutim, vuče naniže odatle tako da prolaze kroz „kapiju života" (ona je između bubrega) i izlučuju se. Premda se seksualna želja javlja nesvesno, plamen na „kapiji života" se budi, a čing i či ističu; ako se ne povrate nazad kada naidu, gubitak je jednak kao i da su izbačeni napolje."

To što se kaže da je čing usled seksualnog uzbuđenja povučen nadole i da prolazi kroz „kapiju života", jasno ukazuje da grubi čing, iako tesno povezan sa semenom, nije sa njime istovetan. To znači da je posledica polnog čina, bez obzira da li se izbacivanje semena izvrši ili ne, rasipanje dragocenog činga.

Tačno je da oni koji su upućeni u jogu usavršavanja u paru, za koju je potreban seksualni partner, nalaze u polnom aktu značajnu potporu za napredak. Osim što snagom volje

mogu da se zaustave pre izlučivanja semena, oni znaju kako da usmere čing, izmešan sa srži partnera u jogi, tako da se on vrati gore, čime doživljavaju veliko blaženstvo. Za njih „život plamti". Vežbom vraćanja činga veoma je teško ovladati, a bez iskusnog učitelja sasvim nemoguće. Jedan tekst o tome glasi:

„Samo retko obdaren čovek pogodan je da se podvrgne jogi usavršavanja u paru. Čovek sa manje dara završava time što se iscrpljuje gubitkom zalihe činga i čija, ugrožava svoje zdravlje i biva primoran da zauvek napusti nameru o stvaranju besmrtnog tela. Naposletku, on postaje običan razvratnik, narušenog zdravlja i osuđen na konačno nestajanje."

Za neupućene u ovu jogu potpuno je beskorisno da pokušavaju da stvore ravnotežu između dva sveta predajući se čestim seksualnim odnosima, a pri tome zadržavajući izbacivanje semena. Seme koje je jednom povučeno prema polnim organima (ako putem joge nije sprečeno i vraćeno nazad) izaći će iz tela na drugi način i propasti. Shodno tome, većina autoriteta za ovu jogu saglasna je da su čednost ili stroga umerenost u polnim odnosima presudne za uspeh adepta.

I pored svega gore iznetog, taoisti su oduvek izbegavali krajnosti svake vrste. Uvidajući da je savršena čednost pretežak zadatak za većinu mladih, filozof Sun Ce-mo daje sledeći savet: „Za ljude u dvadesetim godinama dovoljno je jedno izbacivanje semena u pet dana; u tridesetim, jedno za osam dana; u četrdesetim, jedno u šesnaest dana; u pedesetim, jedno u dvadeset i jedan dan. Od šezdesete nadalje izbacivanje semena trebalo bi potpuno izbegavati. Šezdesetogodišnjak koji je još uvek snažan može sebi da dopusti jedno izbacivanje mesečno, iako bi do tog doba njegove misli morale odavno biti mirne i polno uzdržavanje lako."

Premda se čednost smatra daleko najboljom za one koji su rešeni da cilj joge postignu izbegavajući svako odlaganje, napredak neće biti ozbiljno ugrožen ako granice, koje je postavio Sun Ce-mo, ne budu prekoračene.

Šta to zapravo znači za ženske adepte nisam imao mogućnosti da doznam. U nekim tekstovima grubi čing muškarca i žene opisuje se kao beli, odnosno crveni, ali osim ako te boje imaju simboličko značenje, to nije jasno. Kako taoisti ne sumnjaju da su žene sposobne da ostvare Put Duha, odsustvo posebnih uputstava za žene u delu Čou Šao-hsijena ukazuje da i kod njih treba da se primenjuje jednak stepen polnog uzdržavanja u skladu sa godinama.

2. Obnova ili nadoknada činga

Da bi se nadoknadilo štetno rasipanje činga koje je prethodilo jogi, adept počinje sa polnim uzdržavanjem, jede propisanu hranu u dovoljnoj količini, ali nikada više nego što mu je potrebno, telo podvrgava zdravim vežbama, ali nikada napregnutim i dopušta prirodi da ide svojim tokom. To se zove „prikupljanje činga" i ne sme se brkati sa „sabiranjem". „Sabiranje" je izraz koji koriste zagovornici dvojnog usavršavanja i znači uzimanje srži svog partnera koju mešaju sa svojom sopstvenom. Ono što je neophodno u „prikupljanju" jeste da se polni čin izbegava i zauzdava svaka vrsta želje kako bi se obezbedio trajni mir. Alkohol i jaki začini se moraju izbegavati; pošto se grubi čing (ovde seme) izlučuje i putem krvi, adept treba da se uzdržava od prenadraženosti čula i svesti. Gnev i njemu slična jaka osećanja čine da plamen hsinga prevagne u jetri i ostaloj utrobi; alkohol raspaljuje krv; sve ovo je štetno i mora se izbeći. Kada se o ovim stvarima vodi računa, krv se ishranjuje a čing se sakuplja. Luk, praziluk, beli luk, ljuta paprika, biber i druge žestoke začine treba izbegavati ili ih uzimati u veoma malim količinama. Disanje u jogi je dragoceno, čak i na ovom stupnju, iako ono uglavnom spada u docnije stepene; njegov značaj je u tesnoj uzajamnoj vezi činga i čija, kojima je dah sredstvo ili prenosnik. Što se tiče vežbi, koje moraju biti dovoljno revnosne a da ipak ne dovode do napetosti, ništa se ne može uporediti sa laganim pokretima taj či čuana.

3. Pretvaranje činga

Konzerviranje ili nadoknada zalihe činga je zdravo i bitno za ovu jogu, ali ono je samo početak za još važniji

zadatak pretvaranja. Pretvoreni čing je veoma važan izvor čija. Adept kroz pripremu odgaja duhovni mir tako što ostavlja postojeću zalihu čija netaknutu i podstiče šen (svest, duh) da postane bistar. Jedan odlomak iz „Klasike o miru" glasi: „Uzdržavaj se od želje i tada će ti duh sam od sebe postati miran. Ako je duh miran, šen je pročišćen." Savlađivanjem želje adept stišava svoje misli, jer jedino tako svest može da se usredsredi; isto biva i sa čijem i šenom. Svest ispražnjena od misli uslovljava sabiranje čija, a time nastaje čing. Uz odgovarajuću pripremu on se lako može pretvoriti.

Dok grubi čing, budući da je tesno vezan za krv i seme, nastaje u telu, tanani čing u koji on treba da se pretvori, ima pre-nebesku prirodu, jer je sličan kosmičkom čingu koji je postojao i pre nastanka univerzuma; on, dakle, ima posebno svojstvo svetosti. Bezobličan, on boravi unutar tananog kosmičkog čija, od kojeg se nikada ne odvaja, izuzev ako je na to podstaknut spoljnim uticajem. Taj čing koji je potreban kao potpora u pretvaranju adeptovog šena u čisti duh je od tanane vrste, ipak je još tesno vezan za grubi čing, zato je neophodno da se njegov nosilac, seme, očuva. Kada su žudnja i osećanje stišani toliko da svest, oslobodena od suvišnih misli, postaje nalik površini mirnog jezera, jang-či se utvrđuje na tom mestu i hrani tanani čing, koji je nastao iz savršenog mira i savršene praznine. Uporedo sa time kontemplacijom o svetlosti koja se javlja u mestu zvanom „mali dragoceni kvadrat" mora se učvrstiti i šen. Tada više nema pojmova, nema nikakvih misli. Savršeni mir je ostvaren. Ovom kontemplacijom o unutarnjoj svetlosti obezbeđuje se duhovna čvrstina; i obratno, svetlost obezbeđuje uslove da mir postane trajan. Ako je svest praznina, šen se učvršćuje, a kosmički jang koji pripada samom Tao-u, pritiče spolja da pomogne unutarnji proces. Dakle, mir i prepuštanje savršenoj spontanosti čine suštinsku osnovu joge.

Mir je u toj meri od vitalnog značaja da, u odsustvu svih drugih komponenata joge, on i dalje ima vrednost; u odsustvu mira pak sve ostalo je beskorisno.

Ne postoji ništa što moju misao može odvući napolje;
unutra pak nema kutka da se misao nastani;
cela mirijada pobuda je usahla
i sve moje biće rastvara se u praznini.

Treći i četvrti stih ove pesme znače da se mirom raskida čitav lanac uzroka koji vezuju adepta za ograničeno postojanje i da su činioci njegovog bića ispražnjeni, ostavljajući ga u stanju čiste spontanosti sjedinjenom sa neograničenom svetlećom prazninom Tao-a.

Prema Juan Lijao-fanu, pretvaranje činga može se podstaći jednom ezoteričkom vežbom koja zahteva ovo: da se ustane u ponoć, sedne na prostirku, jedna ruka postavi oko skrotuma a druga na pupak. „Šen će se tada ukrutiti u unutrašnjem kanalu skrotuma; dugim upražnjavanjem ove vežbe či se može učiniti blistavim." (Unutrašnji i spoljašnji psihički kanali u skrotumu poznati su kao „mračni ulaz" ili „ženska kapija".) On dodaje da je izbacivanje semena nemoguće, pošto je jang-či koji se taloži na spoljašnjem delu, na vrhuncu između jedanaest noću i jedan ujutru, kada su či ljudskog tela i kosmički či u saglasju. Ako ukrućivanje kasni, najvažniji period je pomeren i kreće se između prvog i petog sata ujutru. Ima slučajeva kada do njega uopšte ne dođe, jer zemlja i nebo nisu u sprezi. Neki učitelji joge smatraju da vreme dana ili noći nema uticaja, da kosmička jang energija u svako doba može da se privuče mirnim sedenjem, ispražnjivanjem svesti i odbacivanjem svih misli koje sadrže dvostruko razlikovanje između mislioca i predmeta razmišljanja, jer su u Tao-u, koji je bez oblika, mislilac, mišljenje i predmet mišljenja jedno.

Juanov savet o držanju skrotuma i pupka na taj način mora na prvi pogled izgledati čudnovato. Da se to u potpunosti shvati, trebalo bi imati tajno usmeno posvećenje koje jogički spisi tako često iziskuju. Tanani či, naročito u kosmičkom a time i u najčistijem vidu, sigurno da može bez imalo napora da prolazi kroz čvrstu materiju, te je teško razumeti da ga je moguće zarobiti u telu zatvarajući ulaze u jedan ili dva psihička kanala, jer ljudska ruka za njega nije veća pre-

preka od ma kojeg drugog dela tela. Međutim, sled postupaka u unutarnjoj alhemiji, kao i kod budističkih i hinduističkih joga, vodi svest adepta od početka do kraja. U tibetanskoj jogi značajna je i delotvorna vizualizacija propraćena izvesnim obrednim pokretima. U nekim jogama disanja, na primer, dah (ili tačnije či) dovodi se u sve delove tela udaljene od disajnog sistema jedino snagom vizualizacije. Ovaj primer je možda sličan tome. Kosmički či hvata se u zamku, jer je volja svesti da tako bude, dok je uloga koju tu imaju ruke samo ritualni pokret koji služi da se pomogne delovanje svesti.

Izlaganje o pretvaranju činga mogli bismo zaključiti ovako: neka se či umiri tako da šen postane bistar; uhvati jang–šen spolja u vreme kada je njegov protok najveći; odbaci duševnu rascepljenost na „ja" i „drugi"; spreči izliv grubog činga da ne bi oslabio tanani čing; postigni duhovni mir i meditiraj o unutarnjoj svetlosti. Tada će se grubi čing pretvoriti u tanani u telu jogina i postati istovetan sa onim spolja, kosmičkim čingom. Premda ovi saveti ne otkrivaju sve što je potrebno, s obzirom da neke delove postupka uče jedino posvećeni, ovde je dato dosta onoga što može biti od velike pomoći za postizanje uspeha kako u jogi sa osam stupnjeva, tako i u većini ostalih joga.

4. Negovanje čija

Tanani či je, kao i čing, pred–nebeskog porekla i isto tako energija u koju mora da se pretvori grubi či jogina. Opisuje se kao „vetar koji je kovitlao unutar haosa što je prethodio nastanku univerzuma". I on je, takođe, bezmerno svet. Negovanje čija znači sakupljanje potpune zalihe tananog čija. Kao i uvek, mir je osnova svega; no ovde se vežbe smirivanja moraju smenjivati sa vežbama jogičkog disanja. Ovo drugo može da bude ili izuzetno složeno ili veoma prosto. Provodeći u usavršavanju mesece ili godine, jogin pazi da ne zapadne u krajnji zanos ili potištenost i zbog toga se opredeljuje za nepromenljivu uravnoteženost. Sva snažna duhovna uzbuđenja su štetna za prikupljanje čija. Sva osećanja, bilo da su silovita, radosna ili žalosna, moraju se zauzdati.

Neophodno je sačuvati nepokolebljivo miran duh, disanje u svako doba treba da bude jednako, čak i grubi či (koji je skoro poistovećen sa dahom) ne sme se zaprljati čijem srdžbe, čijem osvetoljubivosti, čijem hladnog gneva itd. (Ovo ponavljanje može izgledati suvišno u drugom jeziku, ali u kineskom sva takva osećanja, čak i u normalnom govoru, sadrže slog „či"; na primer, pi–či znači „bes".) I grubi i tanani či moraju se brižljivo negovati, jer je prvi glavni medijum kojim se drugi doprema u telo. Naravno, vazduh je posvuda i dah ulazi u svako živo biće; pošto ona nisu ista kao tanani či, ta sveta supstanca se ne može stvoriti bez njih. Ko Hung je zapisao: „Čovek je u čiju; či je u čoveku. Od velikog kosmosa pa sve do svakog pojedinog bića, ništa bez njega ne može postojati."

Režim koji valja slediti prilikom negovanja čija nalazi se u delu pod naslovom „Zapisi sa sabora na Zapadnoj Planini". On glasi: „Ljudi ograničenog dara sile svoj duh i time sebi nanose zlo. Ako suzdržavanje u korišćenju nekih snaga pređe u prisilno delovanje, posledice su rđave. Tuga i potištenost su štetni. Razdražljivost je štetna. Preterana naklonost prema ljubavnici ili ljubavniku je štetna. Vreme provedeno u dokonoj priči je štetno. Svakodnevna obuzetost telesnim vežbama je štetna. Obilato piće i jelo dovodi do otupelosti i štetno je. Naprezanje i vežba sve dok se ne počne boriti za dah, činjenje nečega sa takvim žarom da se izgubi vedrina, dopuštanje da nas obuzme ogorčenost, smeh do suza: svako to narušavanje ravnoteže jina i janga je opasno. Oni koji dopuste da im se ovakva zla skupljaju godinama umiru mladi."

Ovaj odlomak govori o tesnoj povezanosti grubog i tananog čija; jer dok se neke od zabrana koje se ovde pominju odnose upravo na disanje, druge se uglavnom tiču stanja svesti. Smatra se da postoje četiri glavne vrste disanja: 1. „nežno", koje je tako tiho da je nečujno za onog ko diše; 2. „dugo", što znači lagani, spokojni i neprekidni niz udisaja i izdisaja bez razmaka između njih; 3. „duboko", što je izraz za spuštanje daha naniže ka pupku sa uvučenim trbuhom; i 4. „jednako", u kojem svaki udisaj i izdisaj mora da bude podje-

dnake dužine koliko god je to moguće. „Duboko disanje" je ono što Lu Kuan–ju u svojoj „Taoističkoj jogi" naziva „disanjem do dna"; udiše se duboko sa uvučenim trbuhom umesto da je on opušten kao obično; potom se izdiše i u isto vreme trbuh se vraća u normalno stanje. Potpune i tačne pojedinosti o načinima disanja saopštavaju se jedino posvećenima; ali i ova uputstva čine nam se dovoljna za one koji ne mogu dopreti do iskusnih učitelja. „Klasika dugovečnosti" preporučuje adeptima ovo: „Neka izvesno vreme sede mirno, dok im svest ne postane bistra kao da se pripremaju za Čan (Zen) meditaciju, sa pogledom uprtim u vrh nosa koji treba da je u ravnoj liniji sa pupkom. Izdisaji i udisaji treba da su spokojni, lagani i jednake dužine. Pri izdisanju, či se podiže odole; pri udisanju, on se spušta. Ne sme biti razmaka, niti zadržavanja daha. Disanju se mora poklanjati tek neznatna pažnja koja neće preći normalnu svest da vazduh prolazi kroz nozdrve; u isto vreme čulu sluha ne sme se dopustiti da skrene na nešto drugo."

Ova uputstva su direktna i lako je pridržavati ih se, a ono što je rečeno o podizanju i spuštanju čija može izgledati tako očigledno da iznenađuje. Radi se o tome da se u jogičkom disanju adept ne bavi samo protokom čija (prolaskom vazduha unutar i iz pluća). Razume se da neki delovi čija prodiru znatno dublje od korena pluća; pri izdisanju mora se postići da se podigne i ono što je prošlo dalje od pluća.

Tanani i grubi či udišu se istovremeno. Pri njihovom negovanju zapaža se da se grubi či udiše i izdiše ritmičkim pokretima, pri čemu je svaki dah iste dužine i brzine; time su dolaženje i odlaženje tananog čija usaglašeni, budući da se ne radi o materijalnoj supstanci kojoj su neophodni otvori usta i nosa. Spremište čija nalazi se, zapravo, u telu; disanje je potrebno jedino da podstakne njegovo strujanje. Njegovo odlaženje i dolaženje je tako blago da samo iskusni jogini mogu da otkriju njegov prolaz. Čunag–ce je verovatno imao na umu ovaj vid čija kada je govorio o „disanju kroz pete". U odlomku o Savršenom Mudracu (Istinskom Čoveku) on kaže

da dah Mudraca, pošto je smešten u „mestu ne–daha", može da prožme celo njegovo telo bez najmanje prepreke.

Ko Hung je najčešće pominjao onaj vid disanja koji se u „Tao Te Djingu" opisuje kao „disanje bez korištenja usta ili nosa poput deteta u majčinoj utrobi". Prema jednom drugom spisu ovo znači da „adepti jednom udahnu kroz nozdrve a zatim pređu na disanje kroz bubrege od šest do stotinu dvadeset puta pre nego što tako neosetno izdahnu da su očevici ubeđeni da su prestali da dišu." Treći spis o tome se ovako izjašnjava: „Materičko disanje ne znači da se obično disanje zaista mora zaustaviti; ta vežba je opasna. To znači da kada je či odnegovan i pretvoren na odgovarajući način, normalno disanje postaje tako spontano, neosetno i produženo da se stiče utisak da je prestalo. Ako vremenom i dođe do toga da normalno disanje ponekad prestane, to ne izaziva smrt pa čak ni nelagodnost, jer se mali dah uvlači kroz bubrege i pore na koži."

Bitno je uvideti da je či, osim što je nosilac tananog činga, u bliskoj vezi sa šenom. Kaže se: „Šen je naša priroda; či je naš život; povrh toga ovaj drugi je tesno povezan sa kontrolom disanja." Nebeski Učitelj Čang Hsu–čing o ovim energijama saopštava: „Kada šen izlazi, njega je moguće vratiti nazad; či se pak vraća sam od sebe." Či se vraća normalnim činom disanja a može da ulazi i kroz pore na koži, dok šen, kao jezgroviti deo tela–duha, može se dozvati nazad po volji. U svakom slučaju, veoma osetljiva uloga koju či ima u jogičkoj alhemiji dolazi otud što je on tanana spona između činga i šena. U svakom pogledu on je istovetan sa energijom koja se označava rečju „prana" na sanskritu i ima isti značaj u hinduističkim i tibetanskim jogama kao i u taoističkoj.

Ukratko: negovanje čija podrazumeva kroćenje strasti, smirivanje duha i upražnjavanje joga disanja, ne radi toga što joginova zaliha čija zavisi od udisaja, već što se disanjem tanani či koji se nalazi u telu, pokreće i time mu se omogućuje da odigra svoju ulogu u pretvaranju i činga i šena.

5. Pretvaranje čija

Posvećeni se uče kako da probude unutarnju toplotu koja dovodi do pretvaranja činga, čija i šena. Ovaj proces obuhvata psihičku spremnost za to i izvestan telesni napor. No ne ističu svi vidovi unutarnje alhemije nužnost buđenja psihičke toplote, i oni koji nemaju učitelja u to se nikako ne bi smeli upuštati. Bez naročitog posvećenja, pretvaranje grubog čija u tanani a ovoga u šen je teško, ali nije nemoguće. Ova teškoća ne bi trebalo da nas obeshrabri, jer prema nekim autoritetima onim stupnjevima joge koji se tiču šena može se pristupiti kada je nakupljeno dovoljno čija metodom koju propisuje četvrti stupanj.

Kao zanimljivost navešću sledeću pesmu kako bih pokazao način na koji je jedan učitelj preneo učeniku tajno znanje koje spada u peti stupanj ove joge:

Iz tišine praznine
Sija Puni Mesec.
A kad vetar ustalasa
površinu jezera,
Ti sačuvaj jednu kap u svojim grudima.
Pleme crvenog Sunca to će videti.

Kako sam ja razumeo pesmu, značenje je ovo: svest koja svetli unutarnjom svetlošću uronjena je u tišinu praznine. Či raspiruje vatru u „topionici" (u blizini solarnog pleksusa), izaziva buđenje činga i zadržava nešto od tog pretvorenog činga u gornjem spremištu (ispod samog vrha lobanje); njegovo prisustvo tada privlači kosmičku jang energiju da potpomogne pretvaranje čija. Ja nisam siguran da je moje tumačenje ispravno, i stihove sam naveo kao dokaz da je za razumevanje tajnih učenja, kao što je u ovom slučaju pretvaranje čija, neophodno usmeno posvećenje.

6. Negovanje šena

Šen (duh) poznat je pod nazivima kao što su „gospodar tela", „majka zlatnog napitka" i drugim zvučnim imenima. U

jednoj od klasičnih knjiga koje se pripisuju Žutom Caru tvrdi se da je „negovanje šena" najviši zadatak, dok je negovanje tela, iako nesumnjivo važno, sekundarno. Za tanani šen, poznat i kao „izvorni" s obzirom na njegovo pred–nebesko poreklo, kaže se da se javio još u haosu iz kojeg je nastao univerzum. On je jednak sa iskrom božanske svetlosti koja je usađena u svest svakog čoveka i sjedinjuje tu svest sa životom izvan prolaznih događaja, kao što su nastanak i uništenje univerzuma. Ovo nas podseća na pojmove Ištadeve (božanstva koje živi unutra) kod Indusa i na „unutarnjeg Hrista" kod hrišćanskih mističara, pa i na „sveti duh" ako se on shvata tako da boravi u čovekovom srcu.

Nasuprot tome, grubi šen je, izgleda, bliži svesti nego duhu, i često se naziva „šen želje" ili „šen koji zna", pošto se smatra okosnicom opažanja, razlučivanja i želje. Budući da je nastao posle stvaranja univerzuma i stoga je prolazan, on se mora pročistiti i pretvoriti u tanani šen.

Odnegovan po propisima joge, šen može da se zgusne u telu adepta. Ta koncentracija šena podstiče či da se skuplja, što zatim omogućuje obnovu činga. Način da se on zgusne jeste da se duh učvrsti i tako postane čisti duh koji neće biti narušen kretanjem misli. „Zato se misao mora izbeći a želja odbaciti; svest će tada biti čista i šen učvršćen."

U jednoj raspravi koju legenda pripisuje boginji Hsi Vang Mu, koja je postigla krajnje prosvetljenje upražnjavanjem vežbi u paru sa hiljadu mladića kao partnerima, učvršćivanje šena čini se neobično, jer se prikazuje samo kao pitanje položaja i meditacije, bez teških stupnjeva u jogi kao što je pretvaranje čija. U toj raspravi stoji:

„Način da se ukruti šen i zadrži je u tome da se zna šta je sreća, a to znači biti zadovoljan sa onim što je najneophodnije; ostati izvan uticaja hladnoće i gladi koji užasavaju, osloboditi se zamki dokonih misli; jer tek tada se budi či kojim se hrani svest. Vežbaj u poslednjoj noći stare godine, bez brige oko naročitih položaja. Samo sastavi dlanove, opusti sve udove, oslobodi se suvišnih misli i dopusti da tvoje telo bude

jedini predmet tvoje svesti. Šen se tada učvršćuje, či poboljšava, a tvoj duh postaje otporan na starenje i smrt."

Ako je sve tako, neko će možda upitati čemu onda svi prethodni stupnjevi joge. Ja verujem da postupnost u jogi nije apsolutno presudna, ali da njeni stupnjevi, ispravno sprovođeni, obezbeđuju znatno brže napredovanje prosečno obdarenim ljudima.

Ovaj odmakli stadijum, negovanje šena, izgleda ne obuhvata posebne zahteve za duhovni mir. To znači da je postignuto „zatvaranje prema spoljašnjem i unutarnja kontrola", ili da su odstranjene privlačnosti čulnih predmeta i da je duh podstaknut na jasnoću i mir. Mnogi taoistički autoriteti smatraju da bez prethodnog pretvaranja činga i čija, postizanje mira i unutarnje svetlosti nadilazi ljudske moći. Cilj stupnjeva u jogi jeste da omogući neophodnu potporu.

7. Pretvaranje šena

Pri ovom pretposlednjem stupnju grubi šen (koji pripada svesti koja zna) pretvara se u čisti duh. Do ovog stupnja „brige su odagnate, bojazni odbačene; tu nema misli da remeti mir; svuda je jedino sveta svetlost."

Jedna pouka Tijen Hsuan–cea (Gospodara mračnih nebeskih tajni) glasi: „Kada prestane šen koji zna, rađa se velika mudrost." Znanje omiljeno orude učenjaka. Svest ne može da sja ako je zagušena mirijadama podataka, jer ona tada podseća na vrt zarastao u korov. Svetovno znanje je prepreka za svetlo istine. Ako se tamnom šenu ne dopušta da se nesmetano učvrsti, šen znanja koji pripada ovom prolaznom svetu primoran je da preuzme vođstvo; svest se tada gubi u besciljnom razlikovanju i sve postaje haos. Zato se svest znanja mora pretvoriti u tanani šen, čija je priroda istovetna sa kosmičkom nesupstancijalnošću Tao–a. Tijen Hsuan–ce kaže:

„Da bi tvoj duh postao kao Sunce koje sija nad svim, moraš težiti da ostvariš svetlost kakvu ima praznina. Jer jang–šen sastavljen je isključivo od pred–nebeskog jang–čija. U samom početku nije bilo misli, delatnosti ni otrova od čula.

Ne obaziri se na ono što vidiš; tada ćeš spontano odahnuti u savršenom miru nerazlučenog postojanja, sa svetom svetlošću koja sija odasvud i bez napora utiče u tvoje biće iz čistog nerazlučenog Izvora."

U „Knjizi o eliksiru" stoji: „Jang–šen prevodi iz trostrukog sveta. Njime je tvoj zadatak dovršen, tvoja vežba krunisana; njime ćeš se uspeti do sjajnog nebeskog svoda."

Ovaj postupak krajnjeg pretvaranja ne zahteva naročite vežbe. Kao posledica ranijih stupnjeva joge, saznanja, razlučujuća svest spremna je za rastvaranje u čistom duhu praznine.

8. Preobražavanje Ispražnjenog šena kako bi postao jedno sa Prazninom

Kada je zaliha šena očišćena i pretvorena tako da je po prirodi istovetan sa prazninom, ovaj poslednji stupanj prevodi postojanje pojedinca u njegov Izvor.

Do sada, ako su prethodni stupnjevi joge upotpunjeni, grubi čing se pretvorio u tanani kako bi podupro pretvaranje čija u šen. Koristeći tanani čing, grubi či je pretvoren u tanani; koristeći obe te supstance u njihovom tananom vidu, grubi šen se pretvara u tanani, a ovaj se zatim pretvara u prazninu. Stvoreno je „dete–duh", jedan prazni entitet koji će po rastajanju od tela moći da se sjedini sa Prazninom. Na taj način će se duh jogina vratiti svom izvoru, Tao–u. Izraženo rečnikom alhemije, grubi čing pribavio je početnu supstancu za pretvaranje; koristeći svoje telo kao oganj i peć za talenje, a či kao vetar za hlađenje tog ognja, postupkom neprestanog pročišćavanja dobijen je konačni proizvod: tanani šen. On je toliko prečišćen da je shvaćen kao „telo–duh" spremno da uroni natrag u kosmičku prazninu. Držeći se i dalje alhemijskog rečnika, mogli bismo reći da su hemijski reagensi kojima se došlo do tananog šena bili čing, či i šen. Mnogobrojni vidovi ove alhemije slažu se u pogledu prirode postupaka i njihovog redosleda. Ukoliko postoje razlike, one zavise od toga u kojoj meri su alhemijski izrazi doslovno tumačeni. U jednu krajnost idu vidovi joge čiji stupnjevi su u bliskoj vezi sa onim što

je bilo potrebno za pretvaranje osnovnih metala u zlato. U drugu krajnost idu oni vidovi joge koji se tek ovlaš drže alhemijskog redosleda, izuzev što svaki postupak, od prvog do poslednjeg, mora imati za cilj stalno pročišćavanje duha.

Što se tiče samog naziva ovog poslednjeg stupnja, pod „ispražnjenim šenom" smatra se duh ili svest u toj meri oslobođen vezanosti za čula i dvostrukosti „ja" i „drugi" da je pojedinačno postojanje prevedeno u izvorno, osim što jogin i dalje ima pojedinačno telesno obličje (koje neće odbaciti do smrti). Pod „prazninom" se misli na „čisti jang", ne na ništavilo, već na nerazlučenu, neopipljivu punoću ili bezobrični jang–šen. Kada neki jogini govore o „rađanju besmrtnog deteta", oni misle na prepuštanje ili na povratak istinitoj i svetoj prirodi izvornog postojanja; materica u kojoj se rada ovo „dete" nije ništa drugo nego „izvorni jang–šen". Pošto postigne savršeni mir, duh uranja u „jezero", što će reći u svetlost zgusnutog šena. Potpuno posedujući čistu i svetu suštinu izvornog postojanja, koje traje samo po sebi, jogin više ne nailazi na prepreke između sebe i svog blistavog cilja.

Prema nekim filozofskim školama, jogin je dovde stekao ono što se naziva „telo iza tela", što znači da iako je njegovo smrtno telo opterećeno time što je zadržalo individualnost koja sprečava da se potpuno sjedini sa Prazninom, on po volji može da napušta svoj omotač od mesa i da „lebdi među zvezdama". Šen se kod običnih ljudi ne zgušnjava u „telo–duha", zbog toga što oni ne znaju da ga stvore i njime ponekad putuju izvan tela od mesa i doživljavaju sjajnu slobodu svog celokupnog bića. Oni koji to mogu da čine istinski su besmrtnici; njihovo „letenje" označava povremeno putovanje daleko od sveta oblika da bi se spojili sa Prauzrokom svega. „Letenje" je stanje svesti u kome svaki osećaj o „sebi" i „drugima", o nebu i zemlji, nestaje; nema ničega osim čiste praznine, bezgraničnog okeana čija što nalikuje oblacima koji se neprestano menjaju. Čuang–ce ovo opisuje kao „spajanje sopstvenog jang–šena sa prazninom izvorne Praznine." Joginov duh sija, on postaje jedno sa mirijadom promena koje obuhvataju univerzum. Tako se sjedinjuju nebo i zemlja. Bića

koja su opisana kao „jednako tajnovita u duhu i obličju" zbilja su postigla Tao. Izvorni duh, pošto je neuništiv, nikada se ne može umanjiti. Kroz poslednje pretvaranje ličnog šena u kosmički, jogin postiže stanje u kojem će živeti sve dok traju zemlja i nebo.

Da zaključim: punoća-činga je očuvala naše ljudsko telo i omogućila mu da živi u fizičkom miru; jedino kada nestane želje čing stiče punoću. Punoća čija kojim se telo hrani u izobilju iziskuje da duh bude umiren; jedino kada nema misli či stiče punoću. Punoća šena kojim se vraća do Izvora iziskuje apsolutnu posvećenost; jedino kada su telo i duh u savršenoj harmoniji, Praznina će biti moguća. Zbog toga je ovo troje poznato kao „tri tajna leka". Telo, srce i um su presudni za stvaranje ovog trojstva.

Sledeći stihovi, iako manjkavi kao podsetnik za sve što je ovde obuhvaćeno, mogu donekle da posluže u tu svrhu. Naslov im je „Stupnjevi":

1. Prvo je: vitalno seme da se štedi i obogaćuje.
2. Drugo: jogin da hrani umereno svoje telo,
ovlada strastima, radi zdrave vežbe
i vazduh uvlači duboko a ipak nežno,
spokojno i jednako.
3. Treće je: da se kosmički či skuplja u miru.
4. Četvrto: neka jogin prestane sa prevelikom
naklonošću za ovo ili ono,
neka bespotrebno ne juri tamo i ovamo
i neka uvek bude postojan.
5. Peto: ne zna li kako da zapali vatru u telu,
neka pusti telo da skuplja svežu zalihu kosmičkog čija.
6. Šesto je: duh njegov neka boravi u mirnoj vedrini.
7. Sedmo je: neka odgaja čistu bespredmetnu svest
koja boravi u nerazlučenoj praznini.
8. Na kraju, neka odbaci svaku misao o „sebi"
i „drugima" i uznese se dalje od sunca i meseca,
tamo gde Put, što se pruža u beskraj iza ovog sveta,
čeka na povratak svog lutalice.

Pitanje Duha–deteta

Mistici drugih vera mahom se slažu sa idejama koje su u osnovi ove joge, iako im svima ne odgovara alhemijska analogija. Drugim rečima, ceo postupak svodi se na takvo postignuće savršenog adepta da strasti i zablude nestaju i „iz razbacanih ruševina unutarnji bog" se priprema za sjedinjenje sa Tao–om, od kojeg, zapravo, nikada i nije bio odvojen. No ako je krajnje očišćenje suština čitavog poduhvata, zašto neki taoisti govore o stvaranju jednog „duha–deteta" ili „tela–duha"? Može li se iz mora blata iskopati blistavi dragulj, a da i nakon toga ostane isti?

Logično je da oni nisu isti, ali ovde ta razlika nije stvarna; to proizilazi iz upotrebe dveju različitih analogija za jedno neizrecivo iskustvo koje nikakve reči ne mogu izvitoperiti. Izraz „dete–duh" ima tu prednost što ukazuje na izbor, jer dete se ne može roditi ako nije začeto. Aldos Haksli, izvrstan poznavalac i istočnog i zapadnog misticizma, iznosi u knjizi „Đavoli iz Ludena" ovu zanimljivu tvrdnju. On nas uverava da je duša smeša koja može da se raspada i koja je, „premda verovatno preživljava nakon smrti", osuđena na konačno rastvaranje, na „besmrtnost", budući da pripada samo ne–ličnom, univerzalnom duhu sa kojim se psiha, ako to želi, može da poistoveti. Na drugom mestu, u istom delu, govoreći o temeljnoj istovetnosti koju je duh prihvatio usled njegovog preporađanja u nekom telu, on potvrđuje da je „poretkom stvari dopušteno" da se izabere između neobnavljanja i prosvetljenja. Iz ovoga se može zaključiti da psiha pojedinca mora da se opredeli i svesno poistoveti sa univerzalnim duhom da bi ostvarila svoj cilj. Po mom shvatanju, taoisti koji govore o „duhu–detetu" ili „telu–duha" imaju na umu ovu istu stvar, to jest jasnu opredeljenost između raspadanja u času smrti i stvaranja jednog novog entiteta, sredstva kojim će se preduzeti poslednji skok u Prazninu. „Novi" možda i nije sasvim prikladan izraz za to; „obnovljen" bi bolje pristajao uz ovaj sadržaj. Ako bismo se poslužili rečnikom Aldosa Hakslija, to sredstvo ili „dete–duh" moglo bi se opisati kao

„psiha pojedinca očišćena od svega ljudskog i stopljena sa univerzalnim duhom, tako da je spremna za konačno sjedinjavanje sa Prazninom". Kao što „dete" označava potencijalnog čoveka, i „dete–duh" izražava ideju potencijalnog besmrtnika.

Smatra se, takođe, da se ovo „dete–duh" ili „telo–duha" u svako doba i pre fizičke smrti može upotrebiti kao sredstvo za putovanje izvan granica tela; u tom smislu, ono se može izjednačiti sa jednim znatno grubljim pojmom, astralnim telom u zapadnom spiritizmu. Ovo pitanje moglo bi da postane značajno polje za naučna istraživanja. Mada veoma zanimljivo, ono je u sadašnjem kontekstu imalo za nas samo periferni značaj; da li neko veruje ili ne u ovakvu vrstu astralnog istraživanja od strane živog čoveka, to nema uticaja na glavni rezultat koji se odnosi na ono šta postaje od potpuno ostvarenog adepta nakon rastavljanja od tela.

IX glava

POVRATAK IZVORU

(Krajnje postignuće)

Premda se smatra da razne joge koje spadaju u unutarnju alhemiju, među kojima je joga osam stupnjeva samo jedna od mnogih, pružaju najbrža sredstva za sticanje krajnjeg postignuća, postoji i drugi put koji je otvaran za adepte obdarene retkom sposobnošću da borave u tišini snagom mističke intuicije. Naziv ove čisto kontemplativne joge nesumnjivo potiče od dva navoda iz „Tao Te Djinga". Tamo u desetom odeljku stoji: „Možeš li obuhvatiti Jedno i ne dopustiti mu da ode?" U trideset devetom odeljku nalaze se ove reči: „Nebo duguje svoju prozračnost Jednome. Zemlja duguje svoju čvrstinu Jednome. Bogovi duguju svoje svete moći Jednome. Doline svoje obilje duguju Jednome. Mirijade pojava duguju svoje postojanje Jednome." Jedno, nepotrebno je reći, znači Tao, punoću Praznine, onu koja je postojala pre nego što je univerzum nastao.

Kontemplativna joga čuvanja Jednog

Iako je čovek žrtva pala u zamku sopstvenih strasti i nepravilnih želja, Jedno ostaje u njemu kao tajni biser skriven ispod naslaga prašine svetovnih stvari. Kada se dopusti da on izgubi svoje zračenje čovek gubi svoju urođenu svetost; otuda onaj ko čuva ovu „dragocenu kap duha" napreduje. Za takvog čoveka se kaže: „On baca svetlost na mirijadu zakona prirode i njegova ličnost je prosvetljena. On je kao dah čistoga duha.

Neka se nebo naoblači i zemlju prekrije mrak, ni sunce ni oluja, ni munje ni kiša ne mogu ga pomesti na njegovom putu. Njegovo putovanje kroz život je puno opasnosti i teškoća, ali on bezbedno stoji na srednjoj stazi."

Učitelj Ko Hung govori o tome kakav je učinak negovanja Jednog, objavljujući da će onaj ko ga brižljivo čuva postići uzvišeno stanje: „Upoznati Jedno je lako; teškoća je u tome da se ono neguje do smrti. Onaj ko to uspe, postiže večni život. Zveri, insekti, gmizavci, bogovi, đavoli, vatra i mač sve je to nemoćno da mu naudi." Svodeći komentare o upražnjavanju ove joge, Čou Šao Hsijen izveštava: „Kada je nepravilna želja odbačena, pogrešne misli se više ne javljaju. Svest je umirena. Duh postaje zračeći i njegov sjaj osvetljava sve tajne univerzuma; više nema granica čudesnim moćima koje su postignute."

Čuvanje Jednog zahteva čvrstu disciplinu i tela i duha. U „Knjizi o Besmrtnicima" je zapisano: „Kada je nečiji duh obuzet svetovnim stvarima, duh otupljuje, čovekova srž se osipa i Put je nemoguće postići." Govoreći o tom predmetu, Ko Hung naglašava: „Čuvanje Jednog i držanje duha usredsređenog na to iziskuje krajnju iskrenost pobude. Misli moraju biti usredsređene na čisti duh – Jedno; tada će se naš duh iščauriti do tajanstvenog Puta i stanje za kojim smo čeznuli biće postignuto." To je bilo isto shvatanje koje je navelo pristalice Čana (Zena) da uvide da se do najviše tajne može prodreti jedino ako je duh očišćen od prašine sveta i blistav kao uglačano ogledalo.

Ovu doktrinu, za koju Ko Hung ističe da je lako pojmljiva a teška za sprovođenje, uveo je, izgleda, Van Jang Ming, konfučijanski filozof, po mnogo čemu bliži taoizmu nego Konfučijevom učenju. On je smatrao da svaki čovek ima u sebi iskru neokaljane svesti ili duha koji ga ujedinjuje sa nebom i čini potencijalno jednakim bogovima i mudracima. Međutim, iako čist po sebi, on nije sposoban da postane sjajniji nego što je to ogledalo zaprljano likovima koje odražava; običan čovek toliko je prekriven maglama strasti i želje da celog života ostaje nesvestan postojanja tog svog najdragocenijeg poseda. Uzaludno je, dakle, tražiti neko dobro koje se nalazi izvan našeg duha; ono što valja preduzeti jeste da se iznova otkrije blago svojih najskrivenijih dubina, očisti se od prašine, povrati mu se sjaj i živi potpuno u njegovoj svetlosti. To je doktrina sledbenika Čana (Zena); to je isto ono što Tibetanci zovu doktrinom velikog oslobađanja; ona čini i osnovu tajnog posvećenja koje se u Japanu daje sledbenicima Čiste Zemlje Buda. Svakome ko izučava istočnjačke religije bliska je ova doktrina; ali od onih što se njome bave, koliko ih je zaista uspelo da svetlo ogledala održe sjajnim?

Učenje da je čovek rođen sa dragocenim draguljem u srcu, iskrom duha koja ga ujedinjuje sa Putem, i da ona nije njegov sopstveni posed već dobro sviju, raširenо je svuda i veoma je staro. Niko ne može da kaže kada je postojanje ovog dragulja prvi put bilo objavljeno, niti kako je, zapravo, došlo do toga da bude predviđeno i zaboravljeno. Gotovo svi veliki mislioci u Kini pre početka ovoga veka, bili su prožeti spoznajom mističkog jedinstva između čoveka i kosmosa. Ni sam Konfučije nije bio izuzetak od ovoga. Premda taoisti imaju razloga da preziru većinu konfučijanskih učenjaka zbog njihove zamorne pedanterije i težnje da se bave komentarisanjem komentara na komentare, činjenica je da su istinski veliki konfučijanci – sam Konfučije, Mencije, Čang Ji, Ču Hsi, Vang Jang Ming i drugi – bili svesni da čovekova veličina ne dolazi od njega samog već da ističe iz Tao–a. Isto je i sa velikim misticima drugih religija, kod kojih nalazimo i takve pojmove kao što su „ištadeva", unutarnje božanstvo, i „Hrist iznutra". Taoisti, prema tome, nisu jedini koji se drže ovog učenja, ali njegove kontemplativne tehnike su karakteristične za njih i uzbudljiva smelost njihovog poimanja cilja verovatno je jedinstvena i među savršenim misticima.

Sigurno je da se visoko obdareni adepti oslanjaju na to da ih čuvanje svesti o Jednom vodi do krajnjeg cilja, premda se takva svest najčešće podupire sredstvima i drugih, specifičnih joga. Sam po sebi, ovaj metod se može nazvati „put do postignuća direktnim mističkim opažajem". On se, zapravo, sastoji iz dva dela. Pošto je čuvanje osećanja o Jednom praksa

koja se mora održavati u toku svakog trenutka u danu, to zahteva veoma strogi nadzor nad našim čulima tako da uplitanje želja nije u stanju da naruši svest o Jednom. Držanje čežnje i želje uvek pod kontrolom mora biti praćeno čestim podsećanjem o opažanju Jednog, bez obzira šta nas u tome ometa, jer se može dogoditi da te smetnje osvoje periferne delove svesti. Da to izbegne i, ujedno, poveća intuitivni opažaj, adept će svakodnevno provoditi nekoliko sati u propisanim kontemplativnim vežbama uvek usredsređenim na prisustvo Jednog unutar njegovog bića. Izuzev u nekim slučajevima, meditativni položaj ruku isti je kao i u meditacijama budista. Taoisti su ipak u tom pogledu manje strogi nego, recimo, Rinzaj Zen budisti; ma šta da se dogodi, to nikada ne sme da izazove osećanje napetosti. Tehnika meditacije raširena među taoistima jeste da se pažnja usmeri na tačku poznatu kao „Mali Dragoceni Kvadrat". Svetlost koja se vidi iz te tačke jasno kao što bi se video sjajni plamen postavljen naspram očiju, uzima se kao znak uspešne meditacije. Ne smatra se, međutim, da on znači više od toga, jer je „zračenje dragocene kapljice duha" nešto drugo; ono, izgleda, pripada svetu „viđenja onog što se ne vidi i slušanja onog što se ne čuje".

Postizanje najvišeg cilja

Lao-ce je govorio o učenju bez upotrebe reči. Njegova čuvena izreka: „Oni koji znaju, ne govore; oni koji govore, ne znaju" duboko je istinita. Shvativši to, ja sam oklevao da se uvrstim među one što rečima tumače najviši cilj koji je ljudska svest ikada pojmila. Reči su ograničene; kako onda mogu da se upotrebe za prizivanje nečega višeg osim obične senke njegovog sjaja? Pre se neko može nadati da će njima uspeti da izrazi blistavilo tirkiznog neba koje se viđi u jesen sa nekog himalajskog vrha, nego da opiše veličanstvenu stvarnost onoga što se naziva „Povratak Izvoru". Kada su Vang Jang Minga njegovi konfučijanski studenti pitali o taoističkoj besmrtnosti, premda mu je dužnost bila da omalovaži taoizam, njegova čestitost ga je naterala da odgovori: „Ako to zaista želite da

saznate, osamite se u divljini planina i šuma tridesetak godina, usavršite svoj sluh i vid sa iskrenim opredeljenjem, pročistite svoje srce tako da ni trunke prašine ne ostane u njemu; jedino tada ćete biti u stanju da znalački govorite o besmrtnosti. Kako zasada stvari stoje, isuviše toga vam nedostaje da se nađete na Putu besmrtnika."

Videli smo da je taoizam, kao i sve velike spiritualne tradicije koje su prenesene iz daleke prošlosti, stekao svoj deo duhovno tuđih izraštaja. Ako bismo ceo taoizam hteli da podvrgnemo procesu pročišćavanja i dokazivanja poput alhemičara, ono prvo „nečisto" što bismo verovatno odbacili jesu rituali, sveštene funkcije i mnoštvo božanstava pozajmljenih iz narodnog verovanja u vreme kada su pustinjaci počeli da traže podršku naroda zbog sredstava koja bi im omogućila da se ne hrane jedino vetrom i rosom. Sledeći korak bilo bi odstranjivanje spoljnjih oblika alhemije i pitanje fizičke besmrtnosti; jer iako su i ovi aspekti u srednjovekovnoj nauci i klasičnoj kineskoj umetnosti vredni sami po sebi, oni nemaju ničega zajedničkog sa mističkim postignućem.

Ostaju, dakle, četiri vredne komponente:

1. Filozofija radosnog prihvatanja života i filozofija vu veja, usaglašene sa dubokim obožavanjem prirode, poznavanjem njenog delovanja i direktna intuicija o svetosti svake pojave u univerzumu kao manifestacije Tao-a. Sve ovo, iako je često prihvatano samo po sebi, bez vezanosti za mistički cilj, jeste od najvećeg značaja za postizanje toga cilja.

2. Alhemija joge za pretvaranje darova svesti i tela u čisti duh. Ovo možda nije potpuno presudno za one koji slede Put, ali omogućuje „prečicu" koja vodi brzom postignuću.

3. Joge čiste kontemplacije kojima se uklanjaju strasti i nepravilne želje i stvara prostor tišine (psihičke ravnoteže i čvrstine), neophodne da bi se odbacile iluzije rođene iz našeg ego-a i ušlo u stanje spontanosti i slobode iz kojeg duh kreće u „let iznad zvezda".

4. Put postignuća direktnim mističkim opažanjem. Savršeni opažaj ponekad se događa sam od sebe adeptima izuzetno obdarenim mudrošću i mirom. Takav opažaj srodan je

četvrtom, najvišem stupnju tibetanske joge. No veoma je malen broj adepata kod kojih se on javio bez pomoći jedne ili sve tri prethodne komponente.

Bez obzira koja kombinacija od ove četiri komponente da se primenjuje, mir je suštinski. Jedino pomoću mira iščezavaju otrovi strasti i neznanja i samo stečenim mirom adepti postaju čudesno otporni na svaku nesreću, žalost, bol i užas koje život ima u svom spremištu za čoveka.

Negovanje Puta

Imajući na umu sve ovo moguće je razumeti šta se podrazumeva pod pravim negovanjem Puta. Čovekova istinska priroda (u terminologiji Zena to je svest) nije lični posed pojedinca; pre bi se moglo kazati da na prvom mestu pojedinačna egzistencija treba da bude odbačena. Ne pripadajući nikome, Tao je prisutan u svakome. Jedina razlika u ovom sadašnjem životu između ostvarenih besmrtnika i običnih ljudi jeste u tome da su prvi svesni svoje podređene istovetnosti sa Tao–om, dok drugi nisu doživeli tu istovetnost. (Ovu razliku, napomenimo, ističu i sledbenici Mahajana budizma.) Negovanje Puta je, dakle, raskrinkavanje, skidanje vela sa uzastopnih obmana od kojih je svaka tananija od prethodne. To je proces oslobađanja.Kada je i krajnja obmana o ličnoj izdvojenosti ukinuta, prestaće i fizičko telo da se pogrešno shvata kao lična svojina. Od tada smrt nema značaja, osim kao dobrodošlo oslobođenje od vezanosti za ljušturu koja stari. Stvarnu prirodu adepta, a to je priroda svih bića, nije moguće umanjiti gubitkom identiteta koji od samog početka nije ni bio stvaran. Kada oblaci prekriju sunce, njegovo nebesko telo nije umanjeno; kada oni iščeznu, njegov sjaj nije uvećan: ono je svagda onakvo kakvo jeste, bilo da ga mi vidimo ili ne. Ništa, prema tome, ne počinje rađanjem niti se završava smrću: realnost je sve vreme tu. Međutim, razumeti ovo inteligencijom nije dovoljno; to mora da postane direktno opažanje. Evo jednostavnog načina da se postane besmrtnik, onako kako je to ustanovljeno pre dve hiljade godina i zapisano u jednom delu o dinastiji Han:

„Besmrtnik uvek vodi brigu o svom ljudskom telu; usavršava svoje unutarnje obdarenosti o stvarnom; pročišćava svoju volju i svest; ne skreće sa staze običnih smrtnika; njegov duh i čula su vedri; otporan je na svaku vrstu bolesti; pozdravlja život i smrt kao delove postojanja i zato se ne priklanja prvom niti brine zbog drugog; slobodan je od svake vrste briga i straha; luta svetom nepokolebljivo bezbrižan i lak i postiže Put."

Kako je divno lutati svetom „nepokolebljivo bezbrižan i lak", bilo kuda da si se uputio i ma kakve okolnosti iskrsle! Nije čudo što su pesme pustinjaka koji borave u planinama pune radosti. Sa takvom filozofijom oni su se mogli radovati mnogim pojavama u životu kao darovima u kojima treba uživati svakog trenutka, nikada se ne žaleći na njihovu kratkotrajnost i prolaženje, slobodni od griže savesti, briga i straha. Čak ni blilska smrt nije imala snagu da poremeti njihovo osećanje sigurnosti koje je bilo tako apsolutno, kao što je osećanje deteta u naručju majke. Sve ovo, ipak, samo su prvi plodovi duhovnog ostvarenja.

Prvi korak da se shvati priroda krajnjeg cilja jeste razumevanje smrti, koja jedina određuje životnu sigurnost. Taoistički stav je da osećati žalost kada vidimo kako ističe pesak života, isto kao da je neko, uveren da u svom zavežljaju ima nisku neprocenjivih bisera, užasnut kada ga presretne drumski razbojnik sa oružjem i povikom: „Pare ili život!" Da taj siromašak samo zna da je njegov zavežljaj prazan, on bi ga se lišio uz osmeh. Jer u njenu nema, zapravo, ničega do pregršt žutog jesenjeg lišća. Taj zavežljaj je naše telo; jesenje lišće koje podseća na zlato iluzorna je individualnost. Jedini stvarni činilac neke ličnosti je nešto mnogo dragocenije od niske bisera, ali to uopšte ne pripada njoj. To „nešto" nije počelo niti se uvećalo kada se on rodio; to neće biti ukinuto niti na bilo koji način umanjeno kada telo bude odbačeno. Zato žaliti za onim što je umro jeste plač za nekim koga nikada nije ni bilo. Ovo, međutim, još uvek nije cela tajna besmrtnosti.

Besmrtnik je onaj koji je, tokom svog veka, postigao sigurnost na slavnom putu prema nedostižnom za one koji su

još uvek izgubljeni u obmani smrti. Od onih koji su se bavili tamnim pitanjem besmrtnosti, pomenimo znalce unutarnje alhemije, koji insistiraju na apsolutnoj potrebi stvaranja spiritualnog tela u sebi u koje se ulazi u trenutku smrti. Postavljena tako ogoljeno, ova postavka pogađa nas samo za stepen manje grubo nego fizička besmrtnost. Ja sam je naveo jedino radi toga da bih prikazao besmrtnost u svetlu jednog izbora. Pripadnici ovog pravca u alhemiji smatraju da ukoliko neko propusti da stvori zametak duha pre smrti, tada se njegov hun i po (duše) zadržavaju izvesno vreme u gornjim i donjim regionima, da bi se konačno rasplinule, a prilika da se osvoji besmrtnost je zauvek izgubljena. Bude li, dakle, neko uspešno stvorio spiritualni zametak iz šena tako istančan da postane istovetan sa kosmičkim šenom, on će biti u stanju da postigne blaženstvo sjedinjenja sa Tao–om.

Tajna

Čak i pri najvišem nivou shvatanja istinskog misticizma, postoji napomena o izboru. Pošto taoisti najvećim delom ne prihvataju budističku doktrinu o reinkarnaciji, očito je da besmrtnost mora biti postignuta u ovom životu ili se neće postići uopšte. Ako se to ne učini, kazna za pogrešku razjedinjenja i raspadanja hun–a i po–a jeste potpuno ukidanje besmrtnosti; na taj način sam pojam „besmrtnosti" je sinonim za postizanje najvišeg cilja. Što se tiče prirode tog cilja, ponoviću ovde reči učitelja Tsenga iz moje ranije knjige o taoizmu „Tajna i uzvišenost". Između svih budista, taoista i ostalih koje sam ikada upoznao, on je bio najpozvaniji da rečima izrazi uzvišeno stanje onih što su izvršili neophodne pripreme za put nakon smrti. Kada je od mene čuo divni stih pesnika Edvina Arnolda o ulasku u Nirvanu: „kap rose skliznula je u sjajno more", on je kliknuo od radosti, ali je dodao:

„Pa ipak to ne obuhvata sve. Pošto je Tao sve i ništa se ne nalazi izvan njega, i pošto su njegova mnogostrukost i jedinstvenost istovetni, kada konačno biće širi iluziju o izdvojenoj egzistenciji, ono se ne gubi u Tao–u. Kada konačno uroni u beskonačno, premda postanu jedno, konačno je daleko od toga da bude umanjeno i ne postigne beskonačno. Ako to shvatiš, stajaćeš pred licem tajne koju mudraci smatraju vrhovnom. Duh onoga koji se vratio izvoru time i sam postaje *izvor*. Tvoj sopstveni duh predodređen je da postane sam *univerzum*."

U njegovim rečima bilo je lepote i smisla za kojima čovek traga otkako postoji. Biti mudar i živeti radosno opijen divotom sunca i kiše, groma i munje, života i smrti; zar ima ičega višeg od toga? Znati da se umiranjem ništa vredno ne gubi, jer jedina stvarnost koja postoji izvan naše egzistencije jeste zadovoljavajuće filozofsko rasuđivanje. Ali šta je ono u poređenju sa saznanjem da je svest neodvojiva od kosmičke svesti, kada mudrost rastvori senovita vrata iz kojih su Jedno i Sve isto? U svetlu ovog saznanja mi opažamo sebe kao duha koji je zaštićen unutar zapečaćene boce, ali sada imamo snagu da taj pečat skinemo. Iznenada oslobođena, naša svest se munjevito širi uvećavajući se stotinu, hiljadu, milion, milijardu, bilion puta, do u beskraj. Mi smo tada istovetni sa Tao–om, posudom i samim sadržajem univerzuma. Zvezde i sunca bezbrojni su atomi našeg bića; njihovo kruženje je pulsiranje naše krvi; njihov nebeski sjaj zračenje našeg lika, muzika sfera je naš glas. Ovo je, dakle, tajna! Godinama sam sedeo pored nogu budističkih i taoističkih učitelja, čitao dela mistika drugih vera i uspevao ponekad da u meditacijama napredujem pomalo prema intuitivnom sagledavanju Realnosti. Ali učitelj Tseng ili Tseng Lao Veng, deda- Tseng, kako je voleo da ga zovu, bio je taj koji mi je otvorio oči više nego ijedan drugi mudrac kojeg sam ikada susreo, šta „postignuće", „besmrtnost", „prosvetljenje" zbilja znače. Premda je govorio na osnovu direktnog intuitivnog opažanja Bezimenog, njegove reči izražavale su, naravno, tek bledu senku Realnosti, jer Put je nemoguće opisati. Pa ipak, i takve reči davale su životu smisao daleko iznad svega što sam čuo ili video bilo gde.

U svetlu tih reči, ja sam često svojim duhovnim okom posmatrao one drevne pustinjake u planinama – verovatno besmrtnike – koji su živeli srođeni sa prirodom kao cvetovi, borovi što prkose zimi i ptice, i ukoliko su manje imali od

svojine utoliko su se smatrali bogatijim i od samog Sina Neba na njegovom zmajskom prestolu, jer toliko je neiscrpna i bremenita značenjem bila za njih lepota planina, oblaka i neba. Znajući da su i sami od one iste supstance od koje i stenje, potoci, trava što se talasa na vetru i sam taj vetar, supstance beskrajno svete, oni su živeli bez straha. Koji je onda neprijatelj mogao da prekine njihovo postojanje? Oni su palili mirisne trave zvezdanim božanstvima i prinosili žrtve duhovima brda i močvara, gledajući jedan univerzalni duh koji je iza svih pojava i koji stvara svet oblika. Za njih je ceo univerzum bio svetinja, strašna zbog svoje veličanstvenosti i bezmernosti, ali zbog čega oni nisu bili uplašeni. Takve neprirodne stvari kao što su greh i vrlina, odbacivali su kao detinjaste i katkada opasne obmane onih koji pripadaju svetu prolaznosti. Jer deca prirode nikome ne nanose zlo. Ko je svaku svojinu odbacio kao teret mrzak za nošenje; ko slavi vedrinu i strast prezire kao svog neprijatelja; ko je radostan i u svemu što živi vidi svetinju – taj ne krade, ne otima i ne ubija. On je pomoću joge i meditacije ili putem direktnog intuitivnog opažanja na način koji prevazilazi moć podražavanja, spoznao vrhovnu tajnu i njemu, oslobođenom od ljudskih briga i koristoljublja, nije potrebno više nego da živi od danas do sutra, kao „ptica na grani" u doslovnom i prenesenom smislu.

Iako sam u Kinu došao sa zakašnjenjem od nekoliko stoleća da bih susreo istinske besmrtnike koji su živeli kao pustinjaci, našao sam među njihovim duhovnim potomcima ne malo onih što su nasledili njihovu prirodnost, njihovu ljubaznost i sposobnost za smeh, njihovo radovanje stvarima tako jednostavnim koje ljudi i ne zapažaju, nesvesni da su svaki list i dašak vetra sveti. Može biti da sam ja, kao čovek Zapada, više uživao boraveći među njima nego da su to bili pustinjaci drevnog doba, jer su prirodnim dražima njihove divlje okoline vremenom pridodavana divotna zdanja i paviljoni koji ništa nisu oduzeli od lepote prirode, već su je, stojeći ponad šumovitih planinskih padina i litica, ukrašavali kao dela maštovitih umetnika.

U vreme mog boravka u Kini zajednice taoista počinjale su da bivaju raspuštane; građevine su stojale tu kao i pre nekoliko vekova, pustinjaci su proterivani, a drevni uzor života održavan još od doba Žutog Cara iščezavao je zauvek. Pa ipak, nešto od njihovog mira prodrlo je i u moje srce dok sam lutao po svetim planinama ove zemlje pre mnogo godina. Izvesni prizori viđeni ili čuti, kao na primer, frula koju je neko svirao pod vedrim nebom dok je puni mesec sjao nad bregovima, ili muzika koju je stvarao vetar u bambusovom čestaru pod mojim prozorom, još uvek mi ispunjava srce milinom uspomena i još uvek čine da, barem malo, razumem one koji su bili besmrtnici.

X glava

DOLINA DUHA

(Taoizam koji živi)

U „Tao Te Djingu" nalazimo ove reči: „Dolina Duha je neumrla; zovu je i Tajanstvena Žena, dok je ulaz u nju poznat kao temelj neba i zemlje." Dolina Duha je izraz koji tačno odgovara karakteru taoističkih pustinjaka. Oni nisu težili da ih izdaleka uočavaju poput vrhova visokih planina, i bilo im je draže da život provedu neopaženi od sveta kao one skrivene gorske uvale znane jedino mesnim pastirima i njihovim stadima. Kako su samo uspeli u tome! Mnoge knjige o Kini govore, obično bez laskanja, o takozvanim taoistima, sveštenicima narodne religije, s obzirom da su priče o pustinjacima koji istinski slede Put, kakve sam ja susreo oko sredine ovog veka, postale retke. Iako su veoma gostoljubivi prema svima koji im dođu, oni se klone sveta i najčešće se nastanjuju u malim, neupadljivim pustinjačkim skloništima. Ponekad su članovi većih zajednica u kojima je prisustvo živopisnih čarobnjaka, isterivača demona i sveštenika odevenih kao i oni u taoističke haljine, olakšavalo da slede Put zaštićeni od životnih briga. Pripadnost sveštenićkoj zajednici bila je, zapravo, pogodan način da se osigura snabdevanje hranom i odećom; zaklon da se bez nužde upliće u bilo kakvo delovanje koje oduzima vreme potrebno za usavršavanje.

Verovatno da je u ovom stoleću, tokom čije prve polovine su u Kini nastale velike promene, bilo vrlo malo istinskih taoista; ipak, pre komunističke revolucije cela kineska rasa

bila je prožeta taoističkom mišlju i taoističkom filozofijom. Osećanje za prirodu koje je prelazilo u pravo obožavanje bilo je očigledno putniku u svakom kraju zemlje gde tradicionalni način života nije bio istisnut. Materijalističkoj kulturi trebalo je dosta vremena da uništi način življenja koji je postojao pet hiljada godina, odolevao stranim uticajima ili ih preobražavao i dovodio u saglasje sa kineskim etosom. Njihovo obožavanje prirode, tako divno izraženo u remek-delima poezije i u slikarstvu pejsaža, javljalo se kroz čitavo Srednje Carstvo. Ono je prisutno u crtežima oblaka na nošnji carskih činovnika, u zanosnim minijaturama pejsaža, u pticama, zverima i cveću koje je ukrašavalo strehe tradicionalnih građevina, u dekoracijama svakovrsnih rukotvorina, na zidnim slikama, lepezama, vazama i običnom posuđu kao što su činije za pirinač, vinski pehari, čajnici i kotlići.

Naklonost prema planinama, drveću, pticama, jezerima i cveću nije, razume se, samo kineska. I drugi narodi su prepoznavali u tim pojavama boravišta bogova i duhova, ali neke od tih manifestacija ljubavi izrazito su kineske. Uzmimo za primer veoma duboko poštovanje prema stenama; ono verovatno potiče od svojstva kamena koje grafički ukazuje na zamenljivost mirijade pojava koje je stvorio Tao. Ma gde se čovek obreo u Kini, retko će videti planinski vrh ili kamenitu liticu bilo koje vrste da joj nije nađena sličnost sa nečim živim. Pred samim ulazom u zemlju, naspram Hong Konga nalaze se Devet Zmajeva, Lavlja stena, Dadilja koja nosi dete stenu i druge. Južna Kina pogotovo obiluje formacijama stena kojima tako malo treba, pa da se ono što je naizgled beživotno preokrene u živo: zmajeve, lavove, tigrove, bivole, kornjače, žabe, čaplje, fenikse ili ljudska bića. No da bi se to otkrilo morate imati oko Kineza, ili Kineza vodiča da vam na to skrene pažnju. Zaista, te stene pozajmljuju život pojmu jedne univerzalne supstance koja je, kao i oblaci, podvrgnuta večitim preobražajima iz jednog oblika u drugi.

U vrtovima i dvorištima pustinjačkih skloništa, na mestima koja oskudevaju u živopisnim stenama, taj nedostatak je uglavnom vešto nadoknađen. Kamenje je doneto izdaleka i

raspoređeno u minijaturne pejsaže, divotne ili zabavne. Na pisaćim stolovima mnogih pustinjaka i kineskih učenjaka, među pisaćim priborom od porculana, bronze, slonovače ili žada, može se videti i grumen običnog crnog kamena na skromnom postolju od crnog drveta, kao kakav dragoceni predmet. Iako nema veću vrednost nego kakav belutak izvađen iz potoka, on za njegovog vlasnika predstavlja veliko blago. Vlasnik je pun hvale za njegov oblik i sastav, njegove majušne šupljine i oble ili oštre ivice osvojile su mu srce; osim toga, kamen ga štiti od svakog barbarina koji se pojavi.

Možemo naći bezbroj primera za osećanje lepote prirode kod Kineza; ali najsavršeniji izraz te ljubavi nalazimo na padinama svetih planina gde se nalaze pustinjačka boravišta. Premda skrovita i teško dostupna usled udaljenosti od puteva i železnice, ona više nisu proste kolibe; vekovima nastanjena, postepeno su ukrašavana i prilagođavana veličanstvenoj prirodnoj okolini. Položaj skloništa obavezno je bio određivan u skladu sa tajnom naukom feng-šui, kako bi neposredna blizina vode, vetra i stena osigurala nesmetani protok kosmičkog čija. Blizu skloništa podizani su iznad visokih klanaca paviljoni za posmatranje meseca, obavijeni oblacima magle i tutnjavom vodenih bujica pod sobom. Glavna zdanja trebalo je da budu zaštićena od planinskih vetrova i da ostanu nevidljiva izdaleka, te su građena u šumama ogromnih borova i kedrova ili su bila zaklonjena stenama. Strmi i vijugavi prilaz od njih pretvarao se u jesen u tunel od zlatnog i crvenog lišća; na toplom jugu ta staza je vodila kroz bambusovo šiblje i visoke cvetne grmove kao što su beli i narandžasti oleandri. Drveće čiji su cvetovi čuveni, breskva, kruška, trešnja, divlja jabuka i šljiva, raslo je posred malenih dvorišta pružajući zaklon od letnjeg sunca. Spoljni zidovi su sledili konture tla podsećajući na talasavo kretanje zmaja; otvori na njima imali su oblike zvona, vaze, javorovog lista ili punog meseca. Sama zdanja najčešće su bila jednospratnice sa savijenim krovovima, prekrivenim katkada porcelanskim crepovima azurne ili boje zelene kao žad; ali prednost je davana tamnim bojama koje su bile u skladu sa tlom i stenjem. Raskošni hramovi sa

blistavim krovovima, kapije obojene crveno i bogato ukrašene strehe i dovratci odraz su budističkog uticaja; oni su tuđi taoističkom duhu jednostavnosti. Meni lično draža su mala tipična pustinjačka skloništa, izgrađena od mrkosive cigle, pokrivena običnim crepom i zaštićena kapijama obojenim crno ili čistim.

Skloništa srednje veličine sastojala su se od građevina koje su u dopadljivo prividnom neredu stojale oko sivo popločanog dvorišta u senci drveća, prekrivenog cvetnim žbunovima u zemljanim posudama ili cvećem koje je odgovaralo godišnjim dobima: zumbulima, božurima, lotosima, hrizantemama i zimskim šljivama. Ponekad se tu nalazio alpski vrt, uređen tako da podseća na planinski pejsaž. Takav vrt morao je da ima izgled kao da je deo prirode, pri čemu je delo ljudskih ruku bilo veštо prikriveno. Čvornovato drveće sa živopisnim oblicima stabala i grana izgledalo je kao da je samo odabralo taj način rastenja. Ukoliko bi se primetilo da su oblici neprirodni, vrtlar pustinjak bi se osećao postiđenim zbog toga; no to se retko događa, jer ga on brižljivo neguje dok ne postane savršeno. Isto je i sa kamenjem; čini nam se da ono tu leži milionima godina takvo kakvo je, iako je njegov raspored usavršavan bezbroj puta. Bašte sa povrćem morale su postojati, ali ja se sećam da sam video svega jednu ili dve; verovatno su se nalazile negde skrivene od očiju besmrtnika za koje se veruje da žive hraneći se vetrom i rosom, ponekad zamenjujući to obedima od bisernog praha i mesečine.

Svaki pustinjak ima ćeliju koja gleda prema dvorištu. Ukoliko ova odaja ima kakav nedostatak, taj je što je svetlo u njoj slabo. Prozori su zasenjeni velikim, nagoré povijenim strehama i prozorskom hartijom koja, premda sija bisernim sjajem, ne propušta dovoljno svetlosti. Prozorska rešetka bila je privlačna zbog svojih šara, među kojima je moja omiljena predstavljala „uzorak ispucanog leda". Nameštaj je bio oskudan, ali lep; krevet na četiri noge, opremljen dušekom punjenim kučinom, jastukom punjenim priričanom slamom ili suvom travom, i prostim pokrivačima; masivni sanduk za odeću i ostalu imovinu; četvrtasti ili pravougaoni sto sa jednom ili dve stolice, i kakvom zidnom policom. Ma u kome kraju zemlje se nalazile, ove ćelije se ne razlikuju mnogo i izgledaju da su iste bile i pre četiri veka. Njihova stroga jednostavnost i elegancija linija nikada nisu narušene nepotrebnim stvarima. Taoisti ipak ne idu u krajnost sa štedljivošću. U ćeliji se oseća umešnost jednog tananog duha. Tu je obično zidni svitak slikan smelom rukom i ispisan kaligrafijom, te se čini da će slika i slova na njemu poleteti; crno–beli crtež kakve ptice, životinje ili nasmejanog mudraca koji se igra sa jednorogom kitnjastog repa; ponekad je pejsaž blagih boja sa obrisima planina koje se gube u maglovitim prostranstvima vode i neba, pokazujući da je pozadina svega ispraznost i da su mirijade oblika istovetne. U ćeliji su se mogla videti i jedan ili dva omiljena predmeta njenog stanara: vaza od porculana, bronzano kandilo, minijaturna kornjača od žada, statueta Lao–cea koji jaše na svom čuvenom bivolu, kolekcija lepog pisaćeg pribora ili pribor za čaj. Police za knjige imale su strogu lepotu samim tim što su otisci starih rukopisa sa drvenih ploča bili tanki i čuvani u svicima, svaki u zasebnoj pravougaonoj kutiji presvučenoj tamnoplavom tkaninom, sa malom rezom od slonovače i dugom uskom vrpcom na kojoj je kaligrafski ispisan naslov knjige.

Inače, raskoši je bilo malo: prenosivi stalak za čaj koji je leti, kada se dan oduži, zamenjivan velikom posudom za žar; kalajna posuda za kuvanje vina; korpa za čuvanje toplote čajnika. Trpezarija za zajedničke obede, kao i ćelije, imala je kameni ili drveni pod; zidovi i tavanica su oblagani hartijom ili bili goli. Nameštaj se sastojao od jednog ili više velikih stolova, premazanih sjajnim crnim lakom. Stolice su obično bez naslona i nakon obeda ih sklone pod sto, pa je trpezarija manje zakrčena. Prozorske rešetke su ovde ponekad, umesto hartijom, obložene tankim slojem školjki ostriga; to nije bilo nikakvo poboljšanje osvetljenja, ali je zato svetlost koja je prodirala kroz njih imala lepotu blago obojenih dragulja.

Nije svako pustinjačko naselje imalo svetilište sa oltarom, niti je u onim manjim bilo potrebe za svetilištem ako su pustinjaci imali svoje molitvene predmete. U svakom naselju,

međutim, postojao je jedan ili dva kipa, većinom Lao–cea i glavnog božanstva toga kraja. Za njih je u zajedničkoj odaji često postojao oltar na koji nisu iznošeni nikakvi drugi posvećeni predmeti osim kandila, dve vaze sa cvećem i dva svećnjaka. Verovao neko u božanstvo ili ne, smatralo se uljudnim da se drži tradicionalnog običaja. U onim naseljima koja su u potpunosti zavisila od izdržavanja svetovnjaka, nalazila su se svetilišta sa oltarom, ili barem odaja sa oltarom, bogato ukrašenim. Iako sami pustinjaci nisu bili odveć oduševljeni bogovima, takva mesta postajala su najprivlačnija za hodočasnike koji su u gomilama pristizali o velikim svečanostima. Kipovi božanstava i mudraca postavljani su tako da gledaju naniže sa izrezbarenih i pozlaćenih postolja iznad okićenog oltara, zatrpanog darovima.

Što se ostalog tiče, većina pustinjačkih naselja imaju malu biblioteku, kuhinju, ostavu, kupatilo i higijenske prostorije. Kuhinje u naseljima koja privlače veliki broj hodočasnika jesu prizor koji treba videti: tu su kotlovi i džinovski lonci u kojima su kuva pirinač, vari povrće i greje voda za nekoliko stotina ljudi. Kupaonica se obično sastoji od udubljenog kamenog kupatila koje se zagreva podzemnim cevima; u njemu je moglo da stoji desetak ljudi u toploj vodi koja im je dosezala do brada. Mesto kojeg se trebalo pribojavati bio je nužnik; najčešće je to bila obična jama, pokrivena ali nezaštićena od planinskih vetrova; iznad nje je valjalo čučati sa stopalima nesigurno oslonjenim na daskama koje, zacelo, nisu bile predviđene da podnesu težinu čoveka sa Zapadnog okeana! Stotinu puta zazebao sam da će se daska polomiti; da se to desilo, pao bih u izmet koji je tu nakupljen kroz vekove i kome je svaki od nas pridodavao svoj svakodnevni doprinos. Jednostavnost, ma koliko divan ideal, ima ponekad i svoje nedostatke.

Pustinjaci nose haljine starinskog kroja koje ih označavaju kao taoiste. Takvu odeću nosili su, u stvari, obični ljudi pre onog vremena kada se prvi od Manču careva popeo na Zmajski Presto (1644) i ustanovio reformu o odevanju i obaveznom nošenju perčina, od čega su budistički sveštenici

i taoisti bili izuzeti. Preko kratke bluze i širokih pantalona taoista nosi ogrtač od prostog ali uvek radosno obojenog platna što zavisi od godišnjeg doba. Bele čarape zatvarale su nogavice pantalona; obuća im je od crnog platna sa debelim đonom od slojeva belog filca slepljenih ujedno. Glavu pokrivaju šeširom bez oboda, kroz čiji vrh strči bujan perčin pričvršćen ukosnicama od drveta, bambusa, slonovače ili žada. Ukosnice su ponekad zanimljivo izrezbarena umetnička dela. Ukrasi su, inače, retki; oni što nose narukvice i krupno prstenje od zelenog ili belog žada, čine to više iz magijskih i terapeutskih razloga nego iz kicoških.

U zajednicama je preovladavala starovremska učtivost. Pri pozdravljanju, pustinjaci bi obuhvatali svoje sopstvene ruke i tresli ih, klanjajući se više puta. Njihova konverzacija sa strancima bila je prožeta mnogim komplimentima što, zahvaljujući prirodi kineskog jezika, miže da se izrazi za manje vremena nego što iziskuje kada mi upitamo „kako ste?“ Na primer: „Čiu jang“ znači: „Ima već dugo vremena kako sam saznao za vaše slavno ime, ali do sada nisam imao zadovoljstvo da se susretnem sa vama.“ „Čiu“ znači „dugačak“, a „jang“ gledati sa poštovanjem prema nekome. Slično tome, „Šin sung“, doslovno „izgubiti poruku“, znači: „Sa vašim cenjenim dopuštenjem, ja ću se uzdržati od toga da vas ispratim dalje od kapije.“ Nema ničega posebno taoističkog u ovakvim izrazima, osim što oni drugde izlaze iz upotrebe. Posebni karakter pustinjaka otkriva se u njihovom ophođenju prema gostu nakon što prođe ceremonija dočeka; jer tek tada oni bi mu pružili sve kako bi se osećao srećan i spokojan, čineći to tako ljubazno i nenametljivo da mu nikada ne dopuste da bude opterećen njihovom pažnjom.

Uistinu, oni su bili dragi ljudi, a njihovo društvo prijatno. Što se tiče njihovog duhovnog postignuća, ono je veoma različito. Mnogi su bili niskog porekla i, premda su oskudevali u opštem obrazovanju čak i na elementarnom nivou, postizali su zadovoljavajuće poznavanje kineskih ideograma da bi mogli izučavati stare spise. Među njima se nalazilo i sjajnih naučnika, sposobnih da rastumače tananu taoističku filozofi-

ju, metafiziku i jogu, od kojih nije maleni broj oni što su bili preobraćeni od bivših bankara, generala i sličnih ljudi zgađenih nad svetom pohlepe i prolaznosti. Pisci koji govore o taoizmu u dvadesetom veku kao mešavini sujeverja i šarlatanstva nemaju pravog uvida u stvari; oni poznaju jedino zajednice koje se mogu naći u hramovima nadomak gradova, kao što je novi hram kod Čin Šana naspram Hong Konga. Kako neko može očekivati da susretne prave taoiste blizu sveta prašine? Ne shvatam zašto izvesni naučnici osećaju prezir prema taoistima što ih izdržava narod, kojem oni obavljaju sveštenićku službu. Zar nije sudbina sveštenika i u ostalim religijama da vrše obrede koji su samo izdaleka vezani za duhovni život? Šta je sa hrišćanskom crkvom koja ispred Božjeg oltara dostojanstveno tvrdi svojoj pastvi kako postoji uskrsnuće tela? Da li njene sveštenike da smatramo manje posvećenim zahtevima duha zbog toga? Da li je, prema tome, taoističko verovanje u nužnost spiritualnog tela ili u utrnuće patnje, zbilja veće „sujeverje" nego hrišćansko ubeđenje da će jedino oni koji budu „spaseni" imati sreću da večno borave u Božjoj blizini, dok će sva ostala bića biti „bačena u spoljašnju tamu"? Zar nije divnije i bliže razumu pretpostaviti da besmrtnost valja osvojiti putem saznanja i negovanja nečijih duhovnih sposobnosti, nego pukim činom vere koji se izvodi kraj nečije samrtničke postelje?

Taoisti koje sam imao sreću da susretnem nisu bili obuzeti sujeverjem. Oni su prihvatali svakog čoveka, i prostog i gradskog, iz mističnih i ljudskih razloga. Mada ne pamtim da je iko od njih odricao postojanje bogova i duhova, nisam zaključio da previše brinu o ritualima. Kao i budisti, shvatili su da duhovni razvoj zavisi od pojedinca, i da ni bogovi ni svetinje ne pospešuju niti zadržavaju postupno produhovljavanje ili ogrubljivanje čovekovog suštinskog bića. Mogućnost da uživaju u životu od šezdeset, sedamdeset ili više godina, oni određuju sebi da u tom vremenskom periodu postignu izvestan unutarnji razvoj koji može ukinuti posledice čovekovog odvajanja od tokova prirode i osposobiti ga da iskoreni rđave sklonosti: gramzivost, strast i pogrešne želje koje dovo-

de do sebičnosti i neosetljivosti ako ne do lukavstva i neskrivene okrutnosti. Oni teže da istančaju svoj duh. Šta smeta što je njihovo shvatanje cilja u nekim slučajevima naivno? Nesumnjivo je da ih i takvo shvatanje uzdiže na Putu prosvetljenja. Za mene su oni bili divni drugovi, sa kojima sam radosno provodio nekoliko dana ili nedelja u veličanstvenoj prirodi. Oni su mi pružili mogućnost da barem letimično vidim istinske vrednosti jedne velike civilizacije koju su oni, pored obrazovanih Kineza moje generacije, sačuvali skoro netaknutu. Pored ljubaznosti, jednostavnosti i iskrenosti, oni poseduju i neku očaravajuću veselost. Zvuk njihovog smeha odzvanjao je i u takvim odajama u kojima bi, da su se one nalazile u kakvom manastiru na Zapadu, radost bila ugušena licemernim ćutanjem. Jedna od najvećih tajni njihovog šarma jeste njihova filozofija „ničega previše", koja ih uči da spiritualnu težnju spajaju sa čovečnošću.

Njihov način života pokušaću da opišem pričom o jednoj poseti pustinjačkom boravištu na Hua Šanu; jer u to vreme taoistički pravci još uvek su bili novost za mene i moja čula behu neobično budna za mnoštvo utisaka koje su primala. Kako bih dao što verniji opis pustinjačkih skloništa, pomenuću i neke pojedinosti i karaktere na koje sam nailazio docnije, posećujući druge svete planine. Bivši generali i bankari među taoistima mogu izgledati neobični i bili su to, ali umirovljeni svetovnjaci svakako su bili retkost u manjim i ortodoksnijim zajednicama.

U zimu 1935. zatekao sam se u blizini planine Hua Šan i odlučio da je obiđem. Zima u severnoj Kini nije najpogodnije doba za takve ekspedicije; led prekriva strme kamenite staze po kojima se jedva može hodati, dok oštar vetar reže sa isturenih gornjih padina. Tu i tamo videle su se skupine drveća pored svetilišta božanstava, od kojih su većina izgledala napuštena i da vapiju za toplim zaklonom kao i ja sam; padine su bile gole, jer šume behu raznela pokolenja skupljača ogreva iz prenaseljene ravnice u podnožju. Nikako nisam uspevao da dođem do hrama na vrhu planine, sa kojeg mora da se pruža jedan od najveličanstvenijih ponora na svetu.

Veče se spuštalo, hladna magla je prekrila stazu i ja sam, gladan i ozebao, morao da se sklonim u malo usputno pustinjačko boravište. Sve što sam mogao da vidim od tog mesta bilo je mnoštvo krovova obraslih sivom mahovinom, što su se pomaljali iznad zidina koje su ih okruživale. I te zidine su bile sive, ali pokazivale su manje znakova sirotinje i zapuštenosti nego mnoga druga skloništa. Krila Mesečeve kapije, teška i prevučena lakom, bila su zatvorena i nepopustljiva. Mladić, kojeg sam susreo u ravnici i najmio za vodiča, da bi zatim otkrio da on od ove planine poznaje jedino trščake u njenom podnožju, savetovao je da lupamo i vičemo. Udarali smo pesnicama po glatkom laku i vikali iz sveg glasa, ali nije bilo nikakvog odgovora. Beše jezivo hladno i ako nas niko ne bude čuo, mrak će pasti pre nego što nađemo utočište negde drugde. Glasovi su nam turobno odzvanjali među stenjem. Zgiobovi su nam trnuli, ruke bolele, a misli bile na rubu očajanja.

Hteli smo već da odustanemo, kada je jedan glas, koji se jedva čuo zbog debljine kapije, povikao: „Pu jao či. An-men pu šin lung-tzu!" Kako su utešne bile te reči, jer sva naša srdžba i strah proizilazili su iz pretpostavke da nas oni s druge strane ne čuju. Teško krilo kapije otvorilo se uz škripu, i pred nama se pojavio krupan sedobradi starac sa tojagom u ruci, koji je grmnuo: „Pošten svet ne dolazi da zove u ovim večernjim satima!"

Najednom starčevo mrgodno lice poprimi izraz najvećeg čuđenja: „Stari nebeski oče! To je dragi strani gost!" On se sav pretvorio u osmehe i naklone, podižući sklopljene ruke gore-dole u velikodušnoj dobrodošlici i izvinjavajući se osmehom, dok mu je lice bilo ozareno dobrotom. Uzeo je torbu od mog vodiča, rekao mu da se smesti kraj kuhinjskog ognjišta, pa me, preko malog dvorišta, odvede u odaju koja je, izgleda, pripadala samo njemu, jer premda nikoga nije bilo kada smo ušli, grejala se užarenim ugljem i bila dosta zagušljiva. Posadivši me na divan, požurio je napolje i vratio se sa lavorom tople vode, sapunom i peškirom za lice. Zatim se latio pripremanja čaja i mi smo ubrzo sedeli pored mangale sa žeravicom i ćaskali kao dvojica prijatelja koji su dugo bili

razdvojeni. Kao i većina onih što žive na samotnim mestima, bio je radostan zbog novog društva i novih priča. Za jedan sat, pored toga što sam saznao nešto o njihovoj maloj zajednici od petorice pustinjaka i posluge od dvojice dečaka koji su imali desetak godina, ja sam bio čuo i o skoro svim značajnim događajima iz njegovog života.

Bio je sin siromašnog gvožđara i jedva je proveo tri godine u školi, kada je bio primoran da obija pragove u svom rodnom Sianu uzalud se nadajući da će pronaći nekog kome je potreban makar običan pisar. U očajanju, stupio je u službu gradskog sveštenika koji je tako bedno živeo od proricanja i odabiranja mesta za kuće i grobove pomoću nauke feng-šui, da dečaku nije mogao da daje nikakvu platu i jedva je izmirivao troškove njegovog izdržavanja. Srećom, dopuštao je svom novom pomoćniku da čita sve što mu se svidi od knjiga koje su ostale iza njegovih učenijih prethodnika. Čitajući, bio je opčinjen delima koja su tumačila sve aspekte negovanja Puta. Tako je prošlo dve ili tri godine; mladić se onda uputio u planine. Pošto je lutao koju godinu, naselio se na planini Hua. U vreme našeg susreta on je bio starešina u tom pustinjačkom skloništu oko četrdeset godina.

„Vaše cenjeno boravište mora da je divno leti", primetio sam. „Ali zar ga se nikada ne zasitite? Zar vreme nikada nema težinu na vašim rukama?"

„Ne, ne, ne", odgovorio je žustro, dok mu je staračko lice zasjalo od radosti. „Govoriš kao da je ovo palata ispunjena bukom žena čije misli ne sežu dalje od kupovine haljina, večerinki sa ptičjim gnezdima i ajkulinim perajima, i igranja madžena u velike svote (društvena igra slična dominama). Ta vrsta stvari, slušao sam, čini da mnogi ljudi žele da je život kraći. Mi ovde nemamo razloga da se dosađujemo i ti, naravno, ne možeš ni naslutiti o lepoti ovog mesta. Zima je u celini lepa. Da si došao dan-dva ranije, mogao bi sa ove visine da vidiš nebo kao izvrnutu posudu besprekornog tirkiza. Veći broj dana ovaj vrh se u jasnoj jutarnjoj svetlosti diže kao kakvo ostrvo iz mora magle što obavija sav svet dole. Sada je mračno, ali ako se magla digne ujutru, bićeš zadivljen i misli-

ćeš da ploviš nad oblacima u kojima je sigurno dvorac Cara od Žada, i neće biti potrebno da menjaš ni svoju svakodnevnu odeću kako bi mu odao počast, a kamoli svoju kožu smrtnika. U vedrim noćima, i leti i zimi, mesec je ogroman. Što se tiče zvezda, njih gotovo možeš rukom dotaći. Ako voliš veliko društvo, dodi u proleće ili u jesen kada u dane svečanosti staza prema vrhu vrvi od hodočasnika, te liči na kakvu vijugavu zmiju. Neki nose frule i krčage vina kako bi ukazali počast našem planinskom božanstvu. Ili su ti možda draži mir i tišina? Onda dodi u leto kada su padine tako gusto obrasle cvećem da pomisliš da je neko prostro džinovski mongolski ćilim da bi označio boje našem planinskom bogu, čiji se kameniti vrat diže jedva stotinu stopa od mesta na kojem smo sada. Iza našeg naselja nalazi se malo veštačko jezero koje se puni iz hladnog, skrivenog izvora; njegova voda je duboka i kristalno jasna, tišina tako zastrašujuća da se ne usuđuješ da zaroniš u nju iz straha da i najmanji šum i talas ne zasmeta duhu tog mesta. Kažu da je tu nekakav zmaj, ali ja u to nisam siguran, jer se ne zna ni za koga ko ga je video. Ah, da, bio je neko ko ga je susreo, čini mi se neposredno pred pad dinastije Ming. Moguće je ipak da se on pokaže tebi, značajnom stranom gostu."

„Kako to lepo zvuči kada Vaša Besmrtnost govori. Izgleda da vi u ovom svetom mestu nemate briga. Pretpostavljam da su ponude koje donesu hodočasnici dovoljne za sve vaše potrebe?"

„Ne bismo želeli da zavisimo od njih", kazao je. „ Naše sklonište je malo i mi retko imamo putnike koji ovde provedu noć, izuzev u vreme velikih svetkovina kada su poznatija svetilišta puna. Draže nam je ako nemamo previše posetilaca, premda bismo zbilja žalili da nemamo nikoga, jer uživamo u razgovoru sa gostima koji su mnogo putovali i učeni su poput tebe, ako to smem da primetim. Mi bismo mogli da opstanemo i bez milostinje. Naše potrebe su jednostavne, a dvojica naših pustinjaka bili su nekada veoma imućni; iako su odbacili svoje bogatstvo napuštajući svet, budi siguran da bi nam njihove porodice pomogle ako bismo se našli u velikoj nevolji. Živimo uglavnom od lekovitog bilja koje skupljamo po planinskim obroncima. Pomenuo je desetinu ili više imena biljaka koje ja nisam poznavao, napomenuvši da ih kineski lekari i apotekari stalno traže. Iako im većina vrsta ne donosi više od pola srebrnog juana (nešto više od tri penija) za kotaricu, ta svota je dovoljna da u teškim danima prehrani sedmoro ljudi za par dana.

„Kako provodite vreme kada je vetrovito i hladno kao danas?" zapitao sam.

„Istina je da nas iznenadne magle i velike mećave ponekad danima odseku od svih, ali ti vidiš da je ovde udobno. Uglja ima dovoljno do kraja zime. Imamo svoje knjige, nešto dobrog čaja, a gutljaj–dva vina uz večernji obrok pirinča štiti od hladnoće. Zar ti misliš da je to nedovoljno? Premda su tu dvojica dečaka da nam pomažu, poslovi domaćinstva drže nas u pokretu dobar deo dana, naročito ujutru pošto se zagrejemo čajem i taj či čuan vežbama. Knjige koje imamo zaslužuju da budu čitane mnogo, mnogo puta. Mi, takođe, volimo muziku i sačuvali smo izvesne melodije koje su tako drevne da se, koliko je meni poznato, drugde nisu mogle čuti već stolećima."

„ Da li Vaša Besmrtnost piše ili možda slika?"

Malčice porumenivši, starac je progunđao: „Ne, ne" glasom koji je svakako značio „da". „Može se reći da volim miris finog tuša", nastavi on „ i ša–ša–ša kičice za pisanje koja klizi preko hartije načinjene na stari način upravo na ovoj planini od kore drveta i lišća koje joj daje prijatno–grub sastav. Moje „pisanje" jedva da ide dalje od toga, ali dvojica mojih drugova pišu sjajne stihove. Što se tiče slikanja – ha–ha – naravno da ne slikam. To što katkada radim samo je vežbanje ruke u tome; to je mazanje grubih pejsaža talasastim potezima za planine i stavljanje tačaka i mrlja koje predstavljaju drveće i senovito stenje. Ali ljudi i životinje! Kako bi moglo jedno staro neobrazovano stvorenje, kao što sam ja, da se usudi da ih slika? U redu, možda bi se dugom uskom mrljom sa naznakom belih, naviše uprtih lica mogla nagovestiti povorka hodočasnika koja gleda prema vrhu planine. Ne, ne! Nemoguće je da želiš da vidiš takve trice?" Ali on je već

bio na nogama, dok je radost njegovom staračkom licu dala nešto od mladalačke draži, i začas mi doneo čitavu gomilu neuramljenih slika rađenih tušem.

U to vreme ja sam nedovoljno znao o kineskom slikarstvu, ali mi se činilo da su neke od njegovih slika bile prekrasne. Većinom su predstavljale izgled planine u razno doba godine. Na svakoj se, u uglu, nalazio stih ili pesma od četiri stiha u vezi sa naslikanim prizorom, koje je sam sastavio i ispisao svojim rukopisom nalik na travu u talasanju. To možda nije bila velika umetnost, ali je sigurno bila privlačna. Godinama kasnije ja sam shvatio koliko su srećni ovakvi pustinjaci, koji su izbegli onu vrstu obrazovanja što se pruža u modernim državnim školama. Umesto da svoj duh iskvare drugorazrednim verzijama materijalističkih ideja uvezenih sa Zapada, oni su imali svoje izvanredne pesme, eseje i slikarstvo tradicionalnog stila za koje biste se nadali da ćete moći da vidite jedino u manastirskim bibliotekama starim nekoliko vekova. Nije zato čudno da su pustinjaci koji potiču iz nepismenih ili poluobrazovanih porodica, ponekad postizali više od većine univerzitetski obrazovanih ljudi toga doba.

Izrazivši divljenje njegovim pesmama i slikama kitnjastim rečima koje su odgovarale toj prilici, upitao sam ga kako uspeva da, pored svojih mnogih delatnosti, nađe vremena i za duhovno usavršavanje.

„Gde je nesporazum, mladi gospodine? Sve što činimo je deo tog usavršavanja. Što se tiče joge i meditacija, upražnjavamo ih uglavnom za prvog ili drugog sata u danu i, takođe, kasno noću. Ne ustanovljujemo pravila, tako da ih niko ne može da prekrši i izazove nezadovoljstvo u sebi. Tajna je u tome da se oseti jesu li dejstva pravovremena i u skladu sa Putem ili nisu. To je predmet, kako bih rekao? Ah, setio sam se! To je predmet učenja kako treba postojati."

„Zar nemate nikakvih briga ni želja?"

„Mladi gospodine, to mora da je šala! Mi smo ljudska bića. Bolesti se događaju. Ali mi smo naučili da nesreće prolaze kao i sve stvari.

Kada smo bolesni ili bez novca, prirodno je da smo zabrinuti. Ako se pak ovo dogodi mnogo puta, čovek nauči da zlo prihvati kao dobro i da uvidi da su sve pojave samo delovi postojanja i da celina ničim nije oštećena."

„Recite mi, Vaša Besmrtnosti, kako ste to vi bolesni? Teško je zamisliti jednog besmrtnika da kašlje i štuca."

On se od srca nasmejao: „Mnogo gore od toga, mladi gospodine! Ne samo da puštaju vetrove i podriguju kao ostali ljudi, besmrtnici i umiru. Besmrtnost nema ničega zajedničkog sa fizičkim promenama, kao što je, na primer, nečija sjajna crna brada koja postaje sêda. Besmrtnost znači doći do spoznaje, shvatiti nešto; to je iskustvo koje se može dogoditi u trenutku. Ah, kako je dragoceno to saznanje! Kada te prvi put pogodi, želiš da pevaš i igraš, ili da umreš od smeha. Iznenada otkrivaš da ti ništa na ovom svetu ne može nauditi. Neka gromovi tutnje i stihije besne, zmije sikću i strele te gađaju; ti sve to dočekuješ sa smehom. Svoje telo posmatraš kao cvet rođen da procveta, daje miris, vene i umre. Ko bi brinuo o zumbulu čiji je vek hiljadu ili deset hiljada godina? Običan kupus bio bi vredniji pažnje. Dobro je što bića umiru kada se istroše; ali ona se ne gube, jer život je večan i on se njihovom smrću niti smanjuje niti uvećava. Istrošena stvar odbacuje mnogo materijala kojim će nadoknaditi izgubljeno. Da li me razumeš? Ti ne možeš umreti, jer nikada nisi ni živeo. Život ne može da umre, pošto nema ni početka ni kraja. Postati besmrtnik znači jedino prestati da poistovećuješ sebe sa senkama i otkriti da samo to „Ti" jeste večni život. Ah, kakve besmislice ja govorim, a čekaju nas na večernji obrok pirinča. Hajdemo!"

Tih dana je moj Kinez možda govorio manje tečno nego što je ovde zapisano, i ja ne mogu da budem siguran jesam li preneo njegove reči kako treba, tim pre što je otada prošlo mnogo godina. Ipak, ono što mi je te večeri tako upečatljivo i prosto govorio, verujem da sam shvatio i da se nije mnogo izgubilo usled mog prepričavanja. Prvi put u životu shvatio sam da čovek može ne samo bez vere da će njegova ličnost preživeti, već i da uvida da gubljenjem sebe ne gubi ništa.

Shvatio sam da za čoveka čija je svest u stanju blaženstva, u kakvom se on nalazio, gubitak naočara predstavlja veću neprijatnost od smrti. On je za iznenadni, trenutni opažaj prave prirode smrti upotrebio kinesku metaforu „želeti igrati i pevati". Bilo je to u njemu veliko obilje radosti, koja se ne može objasniti ničim što je u to doba bilo u granicama mog poimanja; moguće je da je ovaj zakasneli izveštaj o toj večeri bliži duhu njegovih reči nego da sam ih tada zabeležio. Videti njegov osmeh značilo je osetiti njegovu nepokolebljivu vedrinu, i ja sam ubeđen danas da više od njega nije postigao ni neki od čuvenih besmrtnika iz prošlosti. Zar se može više postići i dalje otići od direktnog intuitivnog opažanja koje život ne smatra patnjom, da nema nikoga ko nas može ubiti niti da postoji takav čin kao što je ubijanje, i da nam smrt, kao čarobnica u priči o Pepeljugi, samo daje nove i sjajne haljine. Jasno je da je ovaj stari gospodin davno stigao u tačku u kojoj reč „Ja" nema veće značenje nego što ga ima reč „kuća" u igri zvanoj „ludo". Ali on je bio daleko od toga da dane provodi u stanju sličnom transu i čeka oslobađanje smrću, daleko od toga da bude ravnodušan i da se povlači. Njegov sadašnji život nije imao važnosti za njega, ali on je bio čio, svoj čaj je ispijao sa uživanjem, radovao se toploti od užarenog uglja i, ujedno, bio veoma brz da sagleda sve oko sebe, pa i takve stvari kao što je vreme da se prodžara ugalj u mangali. Iako je bilo očito da je svetac u najboljem smislu, on nije imao osećaj za ponašanje kakvo smo mi skloni da povezujemo sa svetošću. Najizrazitije njegove crte javljale su se na njegovom licu koje je uvek bilo spremno da se osmehne i zasmeje. Čak i njegova mala taština slikara i učenjaka bila je ljupka i nevina. Ceo njegov karakter, koliko sam mogao prosuditi, bio je tipičan za one koji slede Put.

Večernji obrok pirinča, što sam delio sa petoricom pustinjaka, vodičem i dvojicom dečaka koji su, nakon što su nas poslužili, i sami seli za sto i pojeli lavovski deo, bio je ukusan. Premda sam bio mnogo mlađi od mojih domaćina, naterali su me da sedim u počasnoj naslonjači koja je nasuprot vratima. Hrana, video sam kasnije, većinom se sastojala od povrća i

kiselog mleka sa pasuljem; da bi bila ukusnija u nju su stavljali komadiće šunke ili sušene ribe. Ponekad smo umesto pirinča jeli knedle od običnog, ali ukusnog prosa. Iz kalajnog krčaga koji je stojao u vreloj vodi, nalivalo se u male čaše izvrsno vino. Svako bi popio dve–tri čaše, što je bilo dovoljno da postanemo veseliji.

Izgleda da nisu imali starešinu, ali mom prijatelju je ukazivana posebna pažnja, jer iako daleko ispod nekih drugih po društvenom položaju i obrazovanju i čak mlađi barem od jednoga među njima, on je bio najstariji član ove zajednice. Pustinjak Čudotvorna Mahovina, koji je imao osamdeset godina, nekada je bio seljak, ali je prodao svoj deo zemlje da bi prehranio porodicu za vreme gladi. Pustinjak Majka Oblaka, lep čovek srednjih godina, sa crnom bradom, pobegao je od kuće još kao dečak i stupio u pustinjačko naselje kao sluga. Pustinjak Mirisni Sezam, šezdesetogodišnjak, pričao je da je bio siromašan vojnik koji je došao do čina generala i potom bio lišen svih činova u vojsci maršala Vu Pei–fua. Pustinjak Spokojna Mudrost, trbušast kao bačva, živahan, šezdesetih godina, bio je ranije trgovac svilom u Čengtuu, ali se umorio od svađa svojih žena, odrekao se bogatstva i, uzevši deo novca za popravku pustinjačkog skloništa i poboljšanje udobnosti u njemu, pridružio se zajednici; na to se odlučio boraveći ovde dva–tri dana u vreme praznika božanstva Severne Zvezde. Sve ove pojedinosti, razume se, nisam čuo prve večeri i većinu njih dugujem najstarijem, Pustinjaku Mesečevom Zecu; ali svi su oni bili predusretljivi i rado su odgovarali na pitanja koja sam im postavljao. Inače, da su barem jedan ili dvojica među njima nekada bili ljudi od ugleda i položaja, slika bi bila tipičnija za ovakve zajednice.

Uprkos njihovoj prošlosti koja spiritualno nije obećavala ništa, oni su sada bili odani sledbenici Puta i mogli bi se opisati kao istinski adepti. Živeći na mestu izdvojenom od „sveta prašine", provodeći svakoga dana mnogo časova u učenju ili kontemplaciji, oni su se otudili od sveta prolaznosti; ali to im nije smetalo da budu veseli i, onako stari, podsećaju na studente koji se zabavljaju i imaju sklonosti za obesnu šalu.

Trojica među njima već su preko dvadeset godina živeli u skloništu koje je, pre dolaska bivšeg trgovca svilom, bilo u jadnom stanju. Bivši general nalazio se ovde tek godinu dana, pošto je napustio svet u svom zavičaju, u oblasti Kjangcu, nakon poraza učenog maršala Vua u građanskom ratu 1920. Dvojica dečaka bili su sinovi stočara iz okoline, koji su od srca stupili u službu kod ljudi koji od njih mogu stvoriti učenjake. Nijedan od ovih pustinjaka nije stekao puno od obrazovanja u savremenom smislu; general je unapređen naglo, a trgovac svilom je nasledio očev posao dok je još bio student visoke škole. Majka Oblaka je napustio svet kao desetogodišnjak, a Mesečev Zec i Čudotvorna Mahovina nisu imali ni osnovno obrazovanje kada su došli ovamo. Sada su svi, izuzev bivšeg generala, bili učenjaci u tradicionalnom smislu; ali i on je bio otkrio u sebi dar da improvizuje duhovite, premda pomalo nevešte, stihove. To je bilo uobičajeno stanje stvari koje oni što kritikuju taoizam često gube iz vida, smatrajući da je veliki nedostatak biti bez visoke škole ili univerzitetskog obrazovanja; oni možda imaju pravo, ali ne u okolnostima kakve su ove. Istina je da pustinjaci nisu znali stvari izvan onih koje su izabrali; u pitanjima Puta, međutim, oni su bili obrazovani. Sve što su činili bilo je prožeto učenjem Laoa, Čuanga i mudraca kao što su Vej-po-jang i Ko Hung; oni su znali pesme i eseje mnogih zaljubljenika u planinsku samoću. Njihovi razgovori, čak i kada su bili laki i veseli, njihovo ponašanje i gledišta odisali su onim što Kinez misli pod izrazom „miriše po knjigama" više nego poklonici savremenog univerziteta.

Njihova navika je bila da ustaju zorom, leti i zimi, premda unutar zidina nisu imali nijednog časovnika ni budilnika. Pošto bi doručkovali u svojim ćelijama čaj i kašu od prosa sa kolačićima ili pletenicom od prženog testa, najveći deo jutra obično su provodili u samoći; svaki se bavio onom vrstom meditacija, joge i proučavanjem koja je bila najpodesnija za njega. U određene dane zajedno su posećivali svog tadašnjeg učitelja, jednog starijeg pustinjaka koji je živeo gore u planini. Majka Oblaka je bio mlađi od ostalih i dužnost mu je bila da

nadzire dečake sluge i brine o domaćim poslovima i obradi malog vrta. Ako je bilo potrebno, u tome su mu pomagali i stariji pustinjaci. Neki od njih silazili su sa planine i putovali u prestonicu oblasti Si-an, kada je trebalo doneti zalihe namirnica ili prodati sakupljeno lekovito bilje. Ručak je bio zajednički obed, na koji se hitalo i koji je prolazio sa mnogo veselosti. Ako je vreme dopuštalo, popodneva su provodili napolju ili u vrtu, negovali zasade u dvorištu ili odlazili daleko u potragu za biljem, ili jednostavno šetali po okolini koja mora da je preko cele godine izgledala kao vilinska zemlja. Pored svojih jogičkih vežbi, oni su vežbali i taj či čuan pod stručnim vođstvom bivšeg generala, a dvojica dečaka dobijali su od njega uputstva o rvanju i mačevanju. Oko zalaska sunca vraćali su se u svoje ćelije i nastavljali sa duhovnim usavršavanjem koje upražnjavaju i jutrom. Neki su provodili i veliki deo noći u meditaciji. Kada su o svečanostima dolazili hodočasnici, njihov način života je bivao narušen. Tada su izvođeni različiti rituali u kojima su stara gospoda uživala, jer im se pružala prilika da prikažu svoju umešnost u sviranju na frulama, hu čin violama i svim vrstama udaraljki.

Ako je vreme bilo rđavo, oni su imali toliko zabava da im popodneva nikada nisu prolazila u besposlici. Pored slikanja, kaligrafije, sastavljanja i čitanja stihova, uživali su da pripremaju vradžbine za hodočasnike, što je bilo dodatni izvor prihoda; pravili su ih od slikovitih magijskih pismena koja imaju takav uticaj na prirodne pojave, da jednu stvar mogu da pretvore u drugu. Osim toga, bivši general je postao veliki ljubitelj jedne vrste šaha poznate kao vej či (slonovski šah), drevne igre koja se igra sa belim i crnim kamenjem; stotinu i šezdeset ili više na svakoj strani. Vej či je omiljen među vojnicima i mornarima u Kini i Japanu, kao i među učenjacima. Njegovo 361 četvrtasto polje mogu se posmatrati i kao bojna polja, bilo za bitku između dve vojske ili kao sukob stvaralačkih i rušilačkih sila prirode. Smatra se da se u svetu besmrtnika, među oblacima, igra ova igra u živote ljudi; svaki dobitak belog kamena spasava jedan život, a svaki dobitak crnog se plaća jednim životom. Vej či je po karakteru taois-

tički, jer vešti igrači nauče da uvek usredsrede svoju snagu tamo gde im je protivnik najslabiji, podražavajući time delovanje vode. Kako nije nalazio dostojnog protivnika među svojim drugovima, general je posećivao druga pustinjačka naselja u potrazi za dobrim igračima. Inače, pustinjaci susednih naselja često su se posećivali i provodili popodneva uz čaj i razgovor.

Letnje razonode bile su posete udaljenim naseljima, izleti do raznih lepih vidikovaca, plivanje u bistrim planinskim rečicama i jezerima, takmičenja u improvizovanju stihova sročenih na naročito označenim mestima sa pogledom na izlazak ili zalazak sunca, pun mesec itd. Neke od susednih zajednica imale su baštovane, prave stručnjake u pomaganju prirodi da nadmaši samu sebe; ali da se ne bi narušila ravnoteža, oni su voleli da stvaraju takve oblike žbunova i grmlja da su nalikovali na ptice, zveri, zmajeve, jednoroge i fenikse. Bilo je, takođe, i stručnjaka u odgajanju patuljastog drveća, i ja sam video kedrove i borove koji nisu bili viši od jedne stope, a starost im je, po nekim znacima, bila između pedeset i sto godina. U većini pustinjačkih naselja mogli su se naći minijaturni vrtovi sa planinama, jezerima, pećinama, šumama, kućama i ljudima. Svaki taj vrt rastao je iz ovalnog zemljanog suda širokog jednu i dugog dve stope, pa čak i manjeg.

Kada je došlo vreme da se oprostim i sa svojim vodičem sidem sa planine nazad za Si-an i odatle za Peking, Mesečev Zec me je pozvao da ponovo dođem ovamo. „Moraš doći u proleće ili u jesen na neku od naših svečanosti, budući da voliš zvuk frule na mesečini. Slušaćeš drevne melodije koje su posvećene samo jednom danu u godini. Leti ovde ima divljeg cveća o kojem sam ti pričao, i jezera tako bistrih da kroz njih možeš posmatrati male šume talasastog bilja što rastu na dubini većoj nego što čovek može zaroniti. Ko može da bude siguran da zmaj, duh onog jezera koje sam ti pomenuo, ne izide da bi upoznao izvanrednog mladog gospodina stranca? U svakom slučaju, videćeš ribe koje se pomaljaju i nestaju u šumi na dnu, kao tigrovi koji se prikradaju svom plenu. Ako pak opet dođeš zimi, izaberi Prvi Mesec (februar); tada će biti

hladnije nego sada, zubi će ti cvokotati, ali zamisli tu divotu kako izgleda ova planina pod snegom! To će te nadahnuti da pišeš pesme sa duhom Puta. Nebo će biti plavo kao safir, sunce crveno kao rubin. Videćeš njegovu svetlost kako sija nad svetom od blistavog snega, shvatićeš šta znači „blistava praznina". Dok budeš duboko razmišljao o tom prizoru, možeš postići prosvetljenje i tada na tvom životnom putu nećeš naći nijedan razlog za suze."

Nadam se da je moja slika ovih poštovanih pustinjaka dostojna njih. Ljudi tihe mudrosti koja drugima izmiče, odveć jednostavni da bi ostali pri svom gledištu u kakvoj učenoj raspravi, oni su posedovali intuitivno opažanje sveta mira, radosti i lepote daleko iznad mog shvatanja života. Nije bilo verovatno da se išta izuzetno dogodi među njima, nije tu postojalo ničega od atmosfrere strašnih i mračnih misterija koje se osećaju u hramovima gde preovlađuje narodna religija, nema pomena o omađijavanju ili kroćenju demona, ničega uzbudljivog i dramatičnog što se rečima tako lako može uhvatiti. Nije bilo čuda; lepota planinskog pejsaža bila je sada skrivena maglama, a način života koji je pripadao jednom davnom dobu, brzo je iščezavao oko njih. Pa ipak, takvo pustinjačko naselje je mesto gde se događaju čuda, ne spektakularna, već duboka, koja nam daruju lakoću i svetlost. Ozareni i neopterećeni ničim spoljnjim, često zauzeti stvarima koje se čine beznačajnim za istinsko duhovno prosvetljenje, pustinjaci žive i postoje na svetom tlu, čime ne mislim samo na to da nastanjuju svetu planinu. Neki od njih nesumnjivo su bili blizu ili su već postigli pravu besmrtnost. Oni su bezbedno prešli granice sveta strasti i želja; njihova skromnost pak bila je takva da je putnik koji bi došao k njima ne znajući ništa o njihovom unutarnjem životu, mogao da uživa u njihovom gostoprimstvu i vratio se u ravnicu nesvestan da je učinio išta više osim što je dan-dva proveo u društvu prijatnih i veselih starih ljudi. Oni nikada ne govore, čak ni između sebe, o tome da su uopšte išta postigli. Ako im se postavi pitanje da li osećaju da je pred njima još uvek daleko do kraja Puta, njihovi odgovori naveli bi nekog da pretpostavi

da se radi o dokonim stvorenjima i, čak, ludim. Oni bi sigurno prsnuli u smeh i odvratili da uopšte nikuda nisu mislili da idu, ili bi učinili nešto neobično, recimo zamukali kao krava ili zaigrali, da ukažu na ludost takvog pitanja. Za sebe kažu da su dokonjaci i lutalice „koje dangube u svetu", i njihove oči veselo zasvetle ako se nađu pred nekim dovoljno lakovernim da ih shvati ozbiljno.

Kada neko nasluti o tome šta znači negovanje Puta, postaje mu lakše i da razume to njihovo odricanje uz osmeh. Atmosfera u hramovima i skloništima gde nije postojalo nikakve težnje ka Putu, bila je sasvim različita; pustinjaci su onde toliko brinuli o svom dostojanstvu da vam se ponekad činilo da je pred vama zagonetka u slici i reči. Iskrenost čoveka čije je postignuće pravo van sumnje je, čak ako neko slabo zna njihov jezik da bi razgovarao sa njima, dovoljno je i samo njihovo prisustvo za osećanje mirne radosti i velike tišine. Ako neko upražnjava meditaciju u njihovom društvu, rezultati do kojih može doći sasvim su drugačije vrste od onih do kojih je sam došao. U njihovoj blizini nestaju tuga i brige, a vedrina zauzima njihovo mesto.

Pored toga, postoji i jedno dramatično sredstvo za raspoznavanje onih retkih bića koja su dostigla najviše duhovno postignuće. Dok razgovarate sa takvim jednim bićem o nekoj ozbiljnoj stvari, može vam se pružiti prilika da posmatrate njegove oči, ili će on sam, u naročitim okolnostima, dopustiti da bude otkriven, kao što se desilo meni prilikom jednog nezaboravnog susreta. U oba slučaja to je trenutak ekstaze kada je zavesa strgnuta i otkriva nezamislivu beskrajnost: u trajanju jednog jedinog bleska misli deli se sa mudracem njegova unutarnja vizija. Blaženstvo je neopisivo i premda nije potrajalo duže od delića sekunde, intenzitet je bio prevelik da bi ga mogao stvoriti običan smrtnik. Znajući šta se dogodilo, mudrac će tada spustiti pogled, ili će to morati da učini onaj drugi. Plod ovog dragocenog susreta je od neprocenjive vrednosti, jer se nečije uverenje o realnosti Puta nikada više neće pokolebati.

Nisam u stanju da kažem da li je ijedan od petorice pustinjaka mogao da pruži ovakav dokaz o najvišem mogućem postignuću. U to doba ništa nisam zano o tim stvarima, te nisam ni tragao za njima. Ali zato pamtim osećanje prijatne tišine u njihovom prisustvu i, budući da nisam očekivao ništa slično, to je tada bilo moje jedino zapažanje.

Za taoiste je karakteristično da ne ispoljavaju da su daleko odmakli na Putu. Ja sam, slučajno, susretao kineske budističke kaluđere i tibetanske lame čije je samo prisustvo izazivalo radost i spokoj. Jasno je da na višim ravnima jogičkog postignuća i duhovne spoznaje ne treba očekivati velike razlike između pripadnika različitih religija. Jedan ostvareni mistik postiže isti iskustveni uvid u Realnost bilo koji put da sledi. Jedina značajna razlika između taoista i budista, osim njihovog odnosa prema inkarnaciji, jeste što ovi potonji stavljaju veći akcenat na učenje o samilosti koje, udruženo sa drugim oblicima mudrosti, čini samo jezgro budizma. Ranije sam smatrao da ova razlika ukazuje na manjkavost taoističkog učenja; sada više u to nisam tako siguran. Od najdavnijih vremena taoisti su bili suzdržani kad se govorilo o potrebi takvih vrlina kao što su milosrde, pobožnost, pravičnost, samilost. Lao–ce kaže: „Prestanite da govorite o dobronamernosti i pravičnosti i ljudi će postati dobronamerni i pravični." On tvrdi da je previše obraćanja pažnje ovim vrlinama siguran znak njihovog odsustva. Zašto isticati ono što bi za nas moralo da bude tako obično kao što je vazduh koji dišemo? Po definiciji Puta sledbenicima su tuđi gnev, pohlepa i sebičnost. Svesni da je individualnost samo obmana rođena iz neznanja, oni uviđaju da „ja" i „drugi" nemaju mesta u pravom Tao–u, da je nanošenje zla drugima upravo negiranje vu veja i da je istinska nesebičnost neophodna za postignuće. Najviše što bi neko mogao prigovoriti jeste da je taoistički stav prema samilosti negativniji od budističkog, ali čak i to može da bude samo tvrdnja koja se zasniva ni na čemu drugome do na različitom načinu postavljanja stvari.

Pisanje ovog poslednjeg poglavlja meni je nanelo bol, na koji bi neki taoista, bez sumnje, bio neosetljiv. Tužno je

setiti se da drevna pustinjačka naselja i dalje postoje u planinama, ali da se dim više ne vije sa njihovih ognjišta. Ništa osim pesama i uspomena nije preostalo, i samo još poneki usamljeni putnik upali štapić tamjana u hladni pepeo tronošca ispred ruševnog svetilišta. Kako bih rado ponovo podnosio i najstudeniji vetar, zaleđene planinske staze i snežne nanose pred kapijama skloništa, samo da još jednom mogu da pijem čaj sa nekim besmrtnikom, posmatram njegovo mudro ostarelo lice i slušam njegov radosni smeh. Moja sreća je što sam dospeo u Kinu na vreme da vidim mnoge poslednje ostatke lepote i vekova koji su nestajali. Preda mnom je pesma koju je napisao Li Taj Po u dubokoj usamljenosti planina. Opijen vinom i lepotom noći, on uzvikuje: „ Sa mesecom i svojom senkom ja sam troje!“

SADRZAJ

I Glava 5
II Glava 25
III Glava 49
IV Glava 65
V Glava 83
VI Glava 105
VII Glava 127
VIII Glava 145
IX Glava 173
X Glava 185